

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА**

На правах рукопису

РУЦИНСЬКА ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

УДК 346.2

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

Дисертація

на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник –
Грудницька Світлана Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор

Вінниця – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	12
1.1. Необхідність і напрями розвитку законодавства про громадські організації як суб'єкти господарського права	12
1.2. Поняття та види громадських організацій як суб'єктів господарського права.....	26
1.3. Господарсько-правовий статус громадських організацій у зарубіжних країнах.....	95
Висновки до розділу 1.....	113
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ТА ПОРЯДОК УПРАВЛІННЯ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЯК СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	115
2.1. Правовий режим майна громадських організацій.....	115
2.2. Порядок управління громадськими організаціями.....	148
Висновки до розділу 2.....	169
РОЗДІЛ 3. ІНШІ ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	171
3.1. Права, обов'язки і відповідальність громадських організацій як суб'єктів господарської діяльності.....	171
3.2. Виникнення та припинення громадських організацій	191
Висновки до розділу 3.....	209
ВИСНОВКИ.....	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	215
ДОДАТКИ.....	244

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із завдань, яке постало перед Україною після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (далі – ЄС), є створення сприятливих правових та організаційних умов для діяльності інститутів громадянського суспільства, у т.ч. у сфері господарювання. Вирішення цього завдання має важливе значення для інституціонального забезпечення дієвості названої Угоди, так само як і для вирішення внутрішніх проблем, що існують в Україні.

Враховуючи велику кількість різноманітних інтересів у суспільстві, з метою розвитку та захисту яких створюються громадські організації (далі – ГО), важко переоцінити їх роль у житті держави. Ключового значення на сучасному етапі набуває участь ГО у процесах прийняття державних та міждержавних рішень, що важливо для організації господарських відносин. До того ж поступово ці організації в тій чи іншій частині перебирають на себе навіть деякі державні функції (зокрема, соціальні). Для ефективної реалізації основних функцій необхідним є господарське забезпечення їх основної діяльності. Властиве поточному моменту фінансування ГО здебільшого за рахунок різного роду пожертв та грантів робить таку організацію слабкою, залежною від настроїв інвесторів, вступні ж та членські внески лише частково забезпечують потреби таких організацій. У зв'язку з цим актуалізується потреба підвищення ефективності господарської діяльності ГО, удосконалення її правового забезпечення відповідно до європейських стандартів.

На сьогодні здійснення ГО господарської діяльності регулюється нормами ГК України, іншими актами господарського законодавства, певні норми містяться також у спеціальних законах про ГО та їх окремі види. Серед них Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. (далі – Закон), яким передбачено низку важливих змін у законодавстві про ГО. Проте близько 3 років його застосування показали, що він також не позбавлений недоліків та потребує

удосконалення з точки зору господарсько-правового статусу таких організацій та забезпечення конституційних прав і свобод у сфері господарювання.

Як показує аналіз, у названих актах закладено основи правового регулювання здійснення господарської діяльності ГО, проте нормативно-правове забезпечення діяльності ГО у сфері господарювання потребує подальшого розвитку, зокрема, в питаннях порядку створення і припинення ГО, правового режиму майна, порядку управління, господарських прав, обов'язків і відповідальності ГО, участі ГО у прийнятті рішень на державному і місцевому рівнях, інших складових правового статусу ГО як суб'єкта господарської діяльності.

Останнім часом з'явилося чимало праць науковців, що досліджують ті чи інші аспекти правового статусу ГО, але здебільшого акцентують увагу на конституційно-правовому, адміністративно-правовому та цивільно-правовому статусах ГО. З точки зору господарського права певні аспекти господарсько-правового статусу ГО розглядалися в роботах В.К. Мамутова, Г.Л. Знаменського, А.Г. Бобкової, В.С. Щербини та інших вчених-господарників. Л.В. Машковська і В.Ю. Поляков досліджували правове регулювання господарської діяльності некомерційних організацій. Разом з тим комплексного дослідження теоретичних і практичних питань господарсько-правового статусу ГО як специфічного виду некомерційних організацій, з урахуванням практики останніх років, ще не проводилося.

Вищевикладеним визначається актуальність теми та доцільність проведення дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького національного університету МОН України за темою «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (державна реєстрація №0112U002868, в межах якої дисертантка здійснила дослідження господарсько-правового статусу ГО та обґрунтувала пропозиції з його удосконалення.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є наукова розробка теоретичних і практичних питань господарсько-правового статусу ГО та обґрунтування пропозицій з удосконалення відповідного законодавства, направлених на підвищення ефективності їх господарської діяльності та забезпечення конституційних прав і свобод у сфері господарювання.

Для реалізації вказаної мети поставлено та вирішено наступні завдання:

аналіз законодавства про ГО як суб'єктів господарського права та обґрунтування напрямів його розвитку;

дослідження поняття та видів ГО як суб'єктів господарського права та обґрунтування пропозицій щодо їх удосконалення;

аналіз господарсько-правового статусу ГО у зарубіжних країнах та виявлення основних тенденцій щодо його правового визначення;

дослідження правового режиму майна ГО з розробкою пропозицій щодо його удосконалення;

аналіз та конкретизація порядку управління ГО;

дослідження господарських прав, обов'язків і відповідальності ГО з їх уточненням і конкретизацією;

аналіз та розкриття особливостей виникнення та припинення ГО.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у процесі організації і здійснення ГО господарської діяльності.

Предметом дослідження є господарсько-правовий статус ГО.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи складають сучасні методи наукового пізнання. У роботі використано у поєднанні такі загальні та спеціальні методи, як діалектичний, формально-логічний, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний. Діалектичний метод пізнання дозволив простежити еволюцію та взаємозв'язок проблем, що виникають у господарському забезпеченні основної діяльності (виконанні статутних завдань) ГО, та сприяв виявленню шляхів їх вирішення. За допомогою формально-логічного методу визначено місце, роль та особливості господарсько-правового статусу ГО. Історико-правовий метод використовувався для

дослідження становлення та розвитку законодавства, що регулює правовий статус та діяльність ГО, у т.ч. у сфері господарювання. Порівняльно-правовий метод дозволив встановити спільне та відмінне у врегулюванні господарсько-правового статусу ГО в законодавствах зарубіжних країн. Системно-структурний метод використано для дослідження нормативно-правових актів, які визначають господарсько-правовий ГО, та формулювання пропозицій з їх удосконалення.

Теоретичну основу дослідження, крім вищевказаних авторів, становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі конституційного, господарського, адміністративного, цивільного права, зокрема, таких як: З.А. Вайсман, А.В. Венедиктов, О.М. Вінник, М.П. Гаєва, Ю.М. Галустян, В.А. Головенько, С.М. Грудницька, Б.В. Деревянко, Л.М. Дорошенко, В.В. Лаптев, В.В. Луць, М.В. Менджул, У.В. Рамазанова, І.В. Спасибо-Фатєєва, В.А. Устименко, М.Ф. Шевченко та інші.

Емпіричною базою дослідження є міжнародно-правові акти, практика ЄСПЛ; законодавство України, Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі (далі – Фундаментальні принципи), Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі (далі – Рекомендація), законодавство країн ЄС на предмет практики адаптації до них (Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Італійської Республіки, Французької Республіки, ФРН, Угорщини, Фінляндської Республіки, Латвійської Республіки, Естонської Республіки, Республіки Польща, Республіки Болгарія, Чеської Республіки, Республіки Словенія, Словацької Республіки, Республіки Хорватія, Румунії та ін.); вітчизняна практика застосування законодавства, що регулює зазначені відносини, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлюється тим, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням господарсько-правового статусу ГО, проведеним з урахуванням європейських стандартів та потреб господарської практики, на основі якого здійснено наукову розробку теоретичних і практичних питань господарсько-правового статусу громадських

організацій та обґрунтовано пропозиції з удосконалення відповідного законодавства, направлених на підвищення ефективності їх господарської діяльності та забезпечення конституційних прав і свобод у сфері господарювання.

Уперше:

обґрунтовано поняття громадського підприємництва – це підприємство, що здійснюється громадськими організаціями (об'єднаннями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів у тих чи інших сферах суспільного життя та одержання прибутку, який спрямовується на забезпечення здійснення ГО своєї основної діяльності та задоволення суспільних потреб;

запропоновано визначення суспільних потреб, призначене для цілей правового регулювання діяльності ГО – це потреби громадянського суспільства як необмеженого кола осіб, об'єднаних метою основної діяльності ГО; аргументовано право членів ГО на першочергове задоволення їх потреб у процесі здійснення ГО своєї основної діяльності:

здійснено класифікацію ГО як суб'єктів господарської діяльності на ГО, що є суб'єктами некомерційної господарської діяльності та мають статус неприбуткової організації, і ГО, в статутах яких закріплено право здійснення підприємницької діяльності та які у зв'язку з цим втрачають статус неприбуткової організації та набувають права на податкові пільги;

обґрунтовано встановлення взаємозв'язку між процесом регіоналізації відносин у громадському секторі з процесом регіоналізації суспільних відносин у сфері державного управління економікою, застосування принципу субсидіарності при визначенні господарсько-правового статусу місцевих осередків ГО, виокремлення за критерієм господарсько-правового статусу регіональних ГО та їх створення на базі нині діючих місцевих осередків всеукраїнських ГО.

Удосконалено положення щодо:

визначення поняття ГО як суб'єкта господарської діяльності з урахуванням формулювання мети здійснення нею господарської діяльності – досягнення економічних і соціальних результатів та одержання доходу, який після покриття витрат і сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів спрямовується на

забезпечення досягнення ГО мети своєї основної діяльності та задоволення суспільних потреб;

порядку внесення змін до статуту з урахуванням того, що відповідне рішення приймається вищим органом управління ГО одногосно, якщо статутом не передбачено інший порядок, за умови, що прийняте у такому порядку рішення не порушує прав інших членів.

Дістали подальший розвиток положення щодо:

визначення загального поняття ГО, зокрема, аргументовано його розширення з урахуванням надання права створення її як фізичними, так і юридичними особами у контексті обох варіантів тлумачення юридичної особи (як у якості колективного члена, так і ні) у комплексі із резервуванням поняття громадської спілки для об'єднань громадських організацій;

змісту статуту ГО, зокрема, запропоновано доповнення законодавчих вимог до змісту статуту ГО відомостями про порядок скликання вищого керівного органу і затвердження ним фінансових та інших звітів;

права власності ГО, зокрема, додатково аргументовано віднесення колективної власності ГО до публічного типу власності вказівкою, що ГО володіє, користується і розпоряджається своїм майном в інтересах необмеженого кола осіб для задоволення суспільних потреб відповідно до закріплених у статуті цілей основної діяльності ГО; правового режиму майна ГО, зокрема, обґрунтовано, що ГО, яка отримує державну підтримку, може здійснювати придбання або відчуження земельних ділянок, іншого нерухомого майна або інших значних активів лише на підставі їх незалежної оцінки;

порядку управління ГО, зокрема, запропоновано встановлення рекомендаційних норм щодо порядку управління ГО, а також налагодження як внутрішнього, так і зовнішнього громадського контролю за діяльністю органів управління ГО для попередження зловживань;

прав і обов'язків ГО, зокрема, запропоновано встановити: обов'язок ГО щодо проведення незалежного аудиту їх рахунків, окрім ГО, що є суб'єктами мікропідприємництва, які звільняються від такого обов'язку; право на державну

підтримку як всеукраїнських, так і регіональних ГО, передбачивши, що форма державної підтримки залежить від характеру діяльності ГО, при цьому зміни у визначених статутом цілях основної діяльності ГО можуть призвести до зміни або припинення державної підтримки;

господарсько-правової відповідальності ГО, зокрема, запропоновано, що ГО несе самостійну відповідальність за зобов'язаннями, набутими від її імені, а засновники та члени ГО, а також вигодонабувачі не несуть відповідальності за зобов'язаннями ГО;

участі ГО у прийнятті рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, зокрема, запропоновано передбачити обов'язок органів державної влади залучати відповідні всеукраїнські ГО до процесу формування і реалізації державної політики і обов'язок органів місцевого самоврядування залучати відповідні регіональні ГО до вирішення питань місцевого значення;

державної реєстрації ГО, зокрема, запропоновано доповнення підстав відмови у її здійсненні наступною: якщо визначені в установчих документах ГО цілі суперечать Конституції України та підписаним Україною міжнародним документам, які визначають Україну як демократичну державу;

припинення ГО, зокрема, аргументовано, що ГО, яка є суб'єктом некомерційної господарської діяльності і здійснює господарську діяльність, що не відповідає статутним цілям, підлягає реорганізації; реорганізація ГО у ГО з іншою метою діяльності потребує згоди всіх засновників; реорганізація ГО у господарські організації, які не мають основною метою задоволення суспільних потреб, забороняється;

правової долі майна ГО у разі припинення, зокрема, обґрунтовано, що ГО може визначити правонаступника, який отримає майно такої організації у випадку припинення її діяльності, лише після задоволення вимог кредиторів. У випадку, коли правонаступника не визначено або ГО отримувала напередодні припинення своєї діяльності державну підтримку, вона зобов'язана передати майно або

іншому громадському об'єднанню, цілі якого найбільше відповідають її цілям, або державі на здійснення відповідних цілей.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Отримані в дисертаційній роботі результати заповнюють певну прогалину у науці господарського права щодо суб'єктів відповідних відносин; можуть бути використані в законотворчій діяльності під час внесення доповнень і змін до законодавства про ГО та інших нормативно-правових актів, а також під час формування правозастосовної практики судів при розгляді і вирішенні справ з питань господарсько-правового статусу ГО.

Результати дослідження розглянуті Донецькою обласною громадською організацією «Центр законодавчих ініціатив» і визнані такими, що мають практичне значення, доцільні до використання в законотворчості, можуть бути використані при підготовці пропозицій по вдосконаленню законодавства про громадські організації (довідка б/н від 16.11.2011 р.); Торгово-промисловою палатою України, яка підтвердила, що вони мають практичне значення для ГО, які вступають у господарські відносини, і рекомендуються до використання у законотворчій діяльності, а також правозастосовній діяльності ГО як суб'єктів господарювання (довідка № 3091/05.0-7.3 від 20.04.2016 р.).

Теоретичні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані при підготовці посібників, підручників та методичних матеріалів з навчального курсу господарського права.

Окремі викладені в роботі висновки та пропозиції, що мають дискусійний характер, можуть скласти підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Особистий внесок здобувачки. Наукові результати дисертаційної роботи отримані здобувачем особисто на основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових та нормативно-правових джерел та господарської практики. Внесок у публікації, виконані у співавторстві, відзначено у списку праць, опублікованих за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні висновки і практичні результати, сформульовані у дисертації, обговорювалися на: Всеукраїнській

студентській практичній конференції «Проблеми та перспективи реформування права України очима молодих вчених» (Запоріжжя, 2009), Міжнародній науково-практичній конференції «Запорізькі правові читання» (Запоріжжя, 2009), V Всеукраїнській науково-практичній заочній конференції «Сучасна наука: теорія і практика» (Київ, 2014), XVI Всеукраїнській з міжнародною участю науково-практичній конференції заочній конференції «Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку» (Київ, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів» (Харків, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне правотворення: питання теорії та практики» (Дніпро, 2016) та ін.

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 19 наукових працях, зокрема, у 5 наукових статтях, опублікованих у вітчизняних наукових виданнях, що входять до переліку фахових видань для юридичних наук, 4 статті у журналі, що входить до міжнародних наукометричних баз, а також 10 тезах доповідей на науково-практичних конференціях

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1.1. Необхідність і напрями розвитку законодавства про громадські організації як суб'єкти господарського права

Після розпаду СРСР та переходу до нових умов суспільного життя в Україні розпочався активний процес розвитку громадського руху, через певний час вже діяли десятки тисяч громадських організацій, які для забезпечення своєї основної діяльності вдавалися до здійснення господарської діяльності. При цьому, починаючи з 1992 р., спостерігається стала тенденція до стрімкого зростання кількості громадських організацій в Україні. В. Кравчук зазначає, що вже у 2003 році таких організацій налічувалось близько 30 тисяч [62, с. 205]. Враховуючи таку значну кількість громадських організацій, важливу роль, яку вони відіграють у житті суспільства, та практичних проблем, які накопичуються у процесі їх діяльності і потребують вирішення, необхідним є аналіз питань їх господарсько-правового статусу. Реалії сьогодення такі, що для того, щоб громадська організація могла стовідсотково виконувати ті функції, заради яких вона створювалась, та з метою збереження своєї самостійності, тобто незалежності від настрою інших, і в тому числі й держави, іноземних інвесторів тощо, громадські організації часто використовують надану їм законодавством можливість щодо здійснення господарської та іншої комерційної діяльності з метою спрямування прибутку від останньої на виконання своїх статутних цілей.

Причини, з яких громадські організації шукають можливості займатись комерційною діяльністю, можуть бути різними. Однією з них є прагнення будь-якої громадської організації знайти фінансову стабільність, адже цілеспрямована діяльність, орієнтована на отримання доходу, є більш надійним джерелом фінансування, ніж пожертви та гранти. Мінімум, чого прагнуть громадські організації – це різноманіття фінансування, щоб у випадку, якщо надходження з

одного з них зменшаться або взагалі припиняться, становище організації не погіршилось. Фінансування за рахунок комерційної діяльності особливо привабливе, оскільки потенційно витрачання коштів нічим не обмежено: власники комерційного підприємства можуть витратити прибуток на будь-які цілі на свій розсуд (в межах статутних завдань громадської організації), в той час як гранти та пожертви часто дозволяється витратити лише на певні, досить конкретні та вузькі проекти. Ще однією причиною, що пояснює прийняття громадськими організаціями рішення про здійснення комерційної діяльності, є те, що більшість організацій, які фінансують діяльність громадських організацій, все ж таки частіше надають перевагу тим із них, які використовують ринкові підходи.

Як наслідок, громадські організації, поряд зі здійсненням своєї основної діяльності, вдаються також до здійснення допоміжної господарської діяльності і в цій частині є суб'єктами господарського права.

Серед наукових досліджень на сьогодні порівняно дослідженими є конституційно-правовий [10; 17; 18], адміністративно-правовий [39; 184; 52; 157], цивільно-правовий аспекти правового статусу громадських організацій. Низку праць присвячено дослідженню правового статусу окремих різновидів громадських організацій, зокрема молодіжних та студентських [72; 85; 104], спортивних організацій [49], лікарських громадських організацій [71]. Окрема увага приділяється дослідженню правового статусу профспілок [92], релігійних організацій [50; 51; 101; 162; 163; 185], благодійних організацій [73; 74; 75; 76; 77; 220; 222] (в цій роботі вони не досліджуються оскільки регулюються спеціальними законами). Однак питання господарсько-правового статусу громадських організацій залишаються малодослідженими. У галузі господарського права здійснювалися дослідження, як правило, правового регулювання некомерційного господарювання загалом [112; 82]. Спеціального дослідження господарсько-правового статусу громадських організацій ще не здійснювалося, хоч у цьому є потреба, починаючи з господарсько-правового визначення поняття громадської організації для потреб господарсько-правового регулювання і закінчуючи різноманітними елементами її статусу.

Громадські організації виступають не типовими суб'єктами господарювання, що діють в сфері виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг або для задоволення матеріальних потреб, адже вони загалом створюються не для здійснення функцій господарського характеру, а для виконання благодійних, культурних, наукових, управлінських функцій, функцій з охорони здоров'я громадян, задоволенню їх духовних та інших нематеріальних потреб, захисту прав і законних інтересів і т.п.

Участь громадських організацій в господарському обігу обумовлена необхідністю матеріального забезпечення основної діяльності, тобто в даному випадку мова йде про допоміжну діяльність, яка необхідна для виконання статутних завдань даної організації [189, с. 58].

Це відрізняє громадську організацію від інших суб'єктів господарювання і обумовлює специфіку їх господарсько-правового статусу. Проте в господарському законодавстві ця специфіка ще не отримала достатнього опрацювання. Це зумовлено тим, що громадські організації є відносно новим для господарського законодавства суб'єктом господарювання. Право безпосередньо здійснювати господарську діяльність було надано громадським організаціям лише Законом України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2016 р. [125].

Закон України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. [146] не надав права громадським організаціям здійснювати господарську діяльність безпосередньо, вони мали право здійснювати таку діяльність лише через створені ними підприємства. При здійсненні кодифікації діяльність таких підприємств була врегульована у главі 10 Господарського кодексу України «Підприємства колективної власності».

У зв'язку із спрямованістю України на євроінтеграцію постало питання про невідповідність Закону України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. сучасним європейським стандартам, викладеним в «Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі», прийнятій у 2007 році [158]. На це було звернуто увагу у рішенні Європейського Суду з прав людини від 3 квітня 2008 року в справі

№40269/02 «Корецький та інші проти України». У цьому рішенні Європейський Суд з прав людини зобов'язав Україну, окрім іншого, змінити законодавство у цій галузі, так як воно порушує статтю 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на свободу об'єднань і мирних зборів) [60]. Зауваження стосувалися також права громадської організації безпосередньо здійснювати господарську діяльність.

Законом України № 4523-VI від 15.03.2012 р. [121] було усунуто цей недолік, зокрема, у ст.24 Закону України «Про об'єднання громадян» 1992 г. було внесено зміни, якими передбачено також право громадських організацій безпосередньо здійснювати необхідну господарську діяльність без мети отримання прибутку.

Розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні набуває нового змісту після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [211]. До положень, тимчасове застосування яких вже розпочалося, віднесена й гл. 26 «Співробітництво з питань громадянського суспільства» [203]. У ст. 2 Розділу I «Загальні принципи» зазначається: «Повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, ... а також повага до принципу верховенства права повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди». Угода передбачає активізацію громадської участі в різних галузях співробітництва, й зокрема, участь незалежних громадських експертів та їх об'єднань, у т.ч. громадських організацій, у діяльності всіх двосторонніх органів, що утворюються для інституціонального забезпечення дієвості названої Угоди. Окрім того, перед Україною стоїть завдання подальшого наближення вітчизняного законодавства до відповідних європейських стандартів, тому на порядку денному стоїть питання створення сприятливих правових та організаційних умов для діяльності інститутів громадянського суспільства [113].

У світлі загальних завдань, що стоять на порядку денному щодо впровадження європейських стандартів у організацію громадського руху в Україні, постає завдання в галузі господарського права провести вдосконалення їх

господарсько-правового статусу таким чином, щоб створити умови для більш ефективної господарської діяльності таких організацій у контексті загальної спрямованості правового регулювання на розбудову громадянського суспільства та правової держави в Україні. Зокрема, потребують опрацювання особливості статусу громадських організацій як суб'єктів господарювання та доповнення Господарського кодексу окремою главою, як це має місце щодо інших видів суб'єктів господарювання.

Права і свободи людини і громадянина є надбанням сучасного світу, закріпленим у міжнародних документах та конституціях цивілізованих держав. Конституція України гарантує їх у розділі II [57]. Одне з таких прав – право на об'єднання у громадські організації, яке гарантується статтями 36,37 Конституції. Норми Конституції деталізуються у спеціальному законодавстві, для вдосконалення якого не так давно було прийнято новий закон – Закон України «Про громадські об'єднання», який вступив у дію з 1 січня 2013 р. [125]. Майже 3 роки його застосування показали, що він не позбавлений недоліків та потребує удосконалення.

На сучасному етапі в Україні органи влади активно займаються подальшими «базовими реформами» для розвитку громадського сектору. В основі реформування відповідних відносин в Україні лежать Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі [214]. Для просування по шляху реформування запроваджені порядки консультацій із громадськістю, які є обов'язковими для всіх органів виконавчої влади, створені та діють консультативно-дорадчі органи. Однак в Україні законотворчість відзначається певною стихійністю, несистемністю, не завжди присутнє чітке бачення, яких результатів потрібно досягнути та як це зробити, відсутня орієнтація на практику застосування та її вивчення і часто немає самої стратегії політики в сфері, яку «реформують». Гармонізація з європейським законодавством зазвичай виглядає як сліпе копіювання практики європейських країн (часто менш поширеної), незважаючи на те, що європейські стандарти не заперечують національну самобутність та відповідні особливості національної нормотворчості. Як

результат, до 2014 р. нові прогресивні положення, які уже давно працюють в європейських країнах та про які українська громадськість постійно наголошувала, дуже часто викликали опір у законодавців, а якщо і приймався такий акт – постійно існував опір щодо впровадження, який часто виливався у тенденцію доопрацювання та внесення змін для його удосконалення. Після 2014 р. почали проявлятися інші крайнощі – повної лібералізації громадського сектору, віддачі вирішення проблем його розвитку на розсуд громадських структур, висуваються пропозиції відміни спеціальних законів та регулювання діяльності громадських організацій тощо виключно за допомогою ЦК України.

Наприклад, підтримуючи цю позицію за результатами дослідження досвіду Чехії Т. Яцків зазначає, що держава намагається мінімально регулювати діяльність неурядових організацій, ведеться мова про те, щоб вмістити норми про створення та діяльність організацій в Цивільний кодекс, не виписуючи окремих законодавчих актів, що дискримінують їх порівняно із іншими юридичними особами, провокуючи нові дискусії щодо того, що повинні і не повинні робити організації перед державою. Аналогічна «дискусія» щодо цього має місце і серед учасників, які долучені до прийняття рішень про розвиток законодавства про громадський сектор і в Україні. Т.Яцків узагальнює позицію прихильників цієї тенденції оцінкою, що в Україні від радянських часів залишилося сприйняття, що порядок створення та діяльності благодійних організацій чи громадських організацій не може належати до сфери правового регулювання цивільного законодавства, хоча це не так. Уже сьогодні, пише Т.Яцків, ці норми є в Цивільному кодексі України, та скасувавши чинні закони, які стосуються порядку створення та діяльності громадських та благодійних організацій, їх достатньо для створення таких суб'єктів [232].

Загалом цивілістичний підхід було використано і в Законі України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. У результаті висунуті ЄСПЛ конкретні зауваження до українського законодавства про громадські організації були усунуті, але виникли інші проблеми місця, в яких відбулося нове обмеження права на свободу об'єднання (їх аналіз проводиться нижче), що ставить під сумнів

застосування цивілістичного підходу до даної сфери суспільних відносин. Ще більших складнощів може створити повна лібералізація правового регулювання відносин у громадському секторі, відміна спеціального Закону і віддання правового регулювання діяльності громадських організацій на відкуп ЦК. Такий формальний крок начебто у напрямку забезпечення свободи об'єднання може, навпаки, обернутися її обмеженням.

З цього приводу С.М. Грудницька зазначає, що відпустити проблему, яку важко вирішити, у «вільне плавання» простіше, складніше її вирішити. Навряд чи виправдано розраховувати на самоорганізацію населення у країні, де перспективи реального впливу на стан справ у державі все ще залишаються неясними. Тому сьогодні як ніколи держава має дбати про розвиток громадянського суспільства, виробити збалансовану стратегію розвитку громадського сектору та на перших порах обов'язково сприяти її реалізації [176].

Запозичення досвіду європейських країн безумовно є позитивним явищем, але не слід забувати, що європейські країни самі знаходяться в стані реформування, адже глобальне явище розвитку громадського сектору знаходиться у процесі активного розвитку, тісно пов'язаному з розвитком глобалізації. Не слід забувати також і про те, що регулювання створення і діяльності громадських організацій тощо виключно за допомогою ЦК менш поширене явище, порівняно з традиційним регулюванням за допомогою спеціальних законів.

Причиною впадання в такі крайнощі є відсутність системного підходу, який дозволив би виявити системні недоліки та пріоритети та напрацювати збалансовану стратегію розвитку громадського сектору в Україні з урахуванням європейських стандартів. Такий пошук можливо здійснити за допомогою господарсько-правового дослідження, у рамках якого зароджувалась практика застосування системного підходу у правових дослідженнях та напрацьовано адекватний йому метод балансу інтересів [30], який має універсальне значення. Неабияке значення має спроба застосування цього методу і в дослідженні проблем правового статусу громадських організацій, адже ця сфера є сферою значного конфлікту інтересів, на що звертають увагу науковці [225]. Перевагою

також є те, що господарсько-правовий підхід передбачає комплексне бачення правових проблем, розглядаючи їх у контексті соціального, економічного і духовного розвитку, а також ґрунтується на практиці правозастосування, часто повторюваних практичних проблемах, що не дозволяє відриватись у теоретичних напрацюваннях від потреб практики, забезпечуючи тим самим суспільство від небажаних крайнощів. На думку С.М. Грудницької, універсальний характер методу господарського права здатен давати цінні результати не тільки для правового регулювання відносин у сфері господарювання, а й для інших галузей права, що підкреслює значення господарського права як системо-організуючої галузі [30]. Адже сфера діяльності громадських структур в країнах Заходу охоплює практично всі сфери життя людини – економіку, політику, науку, культуру, освіту, відповідно і в пострадянських країнах формується подібна практика. Це вказує на доцільність проведення господарсько-правового дослідження правового статусу громадських організацій, що може дати більш достовірні порівняно з іншими юридичними науками результати.

Сьогодні в економічно розвинених країнах важко знайти таку галузь діяльності, представники якої були б позбавлені власної організації захисту своїх інтересів та їх представництва. Так, наприклад, близько 62% громадян США є, за даними американських статистичних джерел, членами різних громадських організацій [209, с. 24-25; 217, с.149-150]. Загалом у «третьому секторі» США працює 7 млн. чоловік, в Японії – близько 4 млн., в Німеччині, Англії, Франції – по 1 млн. чоловік. В середньому «третій сектор» формує близько 3,4% робочих місць [6, с.71].

Кількість громадських організацій, які функціонують в світі в цілому і в кожній окремій країні (занадто велика або, навпаки, занадто маленька), вражає. Так, наприклад, у США на початку XXI сторіччя налічувалось близько 1,4 млн. таких організацій. Простий розрахунок показує, що на 130 американців припадає одна громадська організація [6, с. 69]. Тоді як в Китаї, зважаючи на кількість населення даної країни, сьогодні налічується лише приблизно 2000 громадських організацій загально-китайського характеру. Серед них 200 входять в

адміністративну або відомчу систему і перебувають на державному бюджеті [29]. Це підкреслює різницю західної і східної практик відносин між державою і громадянським суспільством. І якщо щось подібне східній практиці ми вже проходили, то весь конструктив (який не викликає сумніву) і похибки (які супроводжують будь-яке явище) західної практики нам ще доведеться пізнати. Для того, щоб пройти реформування успішно, потрібно сформуванню збалансовану стратегію розвитку громадського сектору в Україні, лєвова частка в якї належить збалансованому господарсько-правовому забезпеченню їх основної діяльності.

Діяльність третього сектору тісно пов'язана з двома секторами – державним і приватним, і кожен з них має певну зацікавленість у розвитку двох інших секторів. В цілому можна сказати, що громадський сектор становить розумний противагу державному, сприяючи його більш ефективній діяльності, в т. ч. завдяки контролю громадськості за прийняттям рішень на національному, а також на місцевому рівні та участь у законотворчості.

Досвід західних демократій свідчить про те, що найбільший вплив на політичну владу мають громадські організації, що захищають інтереси впливових у сфері матеріального виробництва груп населення, насамперед різних категорій трудящих, підприємців і торговців, фермерів [209, с. 24-25; 217, с.149-150].

Постає питання, чиї інтереси буде захищати громадський сектор в Україні.

За оцінками фахівців, надалі організації «третього сектору» вирішальним чином впливатимуть на архітектуру суспільства в цілому і вектори цивілізаційного розвитку в ХХІ ст. [209, с. 46]. І це пов'язано не тільки з нарощуванням ними фінансової могутності, а й з просуванням ними певних глобалізаційних інтересів. Відповіддю має стати правове та інституційне забезпечення національних інтересів, яке з збалансовувало глобалізаційні процеси. Відповідальність за це покладається на державу.

Згідно ст.11 Конституції держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Зростання авторитету і значущості ряду НУО сьогодні змушує задуматися про створення таких потужних національних громадських структур, які могли б скласти міжнародним НУО здорову конкуренцію в виробленні конструктивного (творчого) шляху розвитку нашого громадянського суспільства в умовах глобалізації, з урахуванням національних особливостей. Це завдання важке, але цілком здійсненне. Діяльність міжнародних НУО має багато позитивних сторін, а для нейтралізації негативу, який супроводжує будь-яке явище, необхідно створення розумної противаги. Це сприятиме спрямуванню руху в потрібне русло, попередженню «перекосів». врешті-решт забезпеченню врахування національних інтересів у процесі глобалізації.

Сьогодні питання впливу глобалізації для України зумовлюється як її інтеграцією до європейських структур, так і необхідністю розбудови в процесі державотворення власного громадянського суспільства.

Наша держава має вирішити основну проблему сучасного державотворення – забезпечення становлення та розвитку власної моделі самоуправління на національному та місцевому рівні, здатної відповідати на виклики глобалізації.

Як зазначає В.І. Шарий, у численних працях провідних вітчизняних науковців сучасного періоду основна увага приділяється проблематиці організаційного забезпечення місцевого самоврядування, досліджуються окремі напрями в контексті загальних проблем теорії держави і права, конституційного, адміністративного, господарського права Конституція України, Всесвітня декларація про місцеве самоврядування (1985), Європейська хартія про місцеве самоврядування (1985), закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України, акти парламентів зарубіжних держав тощо. Розвиток місцевого самоврядування в Україні дійсно виступає як важливий засіб реалізації комплексу пріоритетів державної політики: забезпечення ефективного управління на центральному і регіональному рівнях, створення умов соціального партнерства, стратегічне реформування державного управління, інтеграція України до європейських економічних, політичних структур та європейського правового простору [226].

Однак органи місцевого самоврядування згідно Конституції України (ст.5) є органами влади українського народу. Тому реформуванням місцевого самоврядування не можна обмежуватися. Таким же темпом має відбуватися й реформування громадського сектору як незамінного партнера і розумної протипаги владним структурам.

При цьому стратегічним напрямом діяльності держави у сфері розвитку громадського сектору має стати забезпечення регіоналізації громадського руху як розумної протипаги його глобалізації. Регіоналізація громадського руху є відповідь на виклик сьогодення на предмет здатності відстоювати національні інтереси у глобалізованому світі. Зусилля держави мають бути спрямовані на підтримку розвитку національних громадських структур та відстоювання ними національних інтересів у кооперації з міждержавними та транскордонними регіональними структурами.

Слід зауважити, що регіоналізація не зводиться до процесу звичайної адміністративної децентралізації державної влади. Це відповідь на процес глобалізації, яка несе з собою комплекс протипаг між загальнолюдськими та національними інтересами. Виникають проблеми щодо сумісності різних цивілізаційних культур, економічні протипагчя через нерівномірний розвиток і соціальну поляризацію, розрив між наслідками екологічних криз і неадекватними заходами щодо їх мінімізації. Загострюються протипагчя між курсом транснаціональних корпорацій і національними інтересами багатьох країн. Врівноважити перекося має зворотній процес – регіоналізація.

Регіональне будівництво є сукупністю процесів і динамічних факторів розвитку, які позитивно впливають на консолідацію регіону [243]. Регіон виступає продуктом взаємодії великих держав і місцевої реакції на неї [242, с. 18]. Цей підхід різною мірою лежить в основі багатьох інтеграційних утворень.

За правовим визначенням критерію регіоналізації (у контексті прав і свобод людини), таким критерієм можуть бути тільки інтереси (спільні інтереси). С.М. Грудницька підкреслює важливість регіонального будівництва саме на концепції інтересів. Теоретичне підґрунтя такому підходу складає теорія інтересу

Ієринга, яка доводить, що інтерес складає сутність права, тому саме від інтересів слід відштовхуватися при побудові концепції захисту прав і свобод окремої людини і тієї чи іншої, в даному випадку регіональної, спільноти [165].

Європейські держави, які були централізованими, саме під впливом глобальних викликів провели регіоналізацію та децентралізацію своїх державних структур. Постсоціалістичні держави шукають нову організацію політико-владного механізму, орієнтовану на принцип субсидіарності. Відповідно до нього на регіональний і місцевий рівень мають бути передані важливі питання політичного та державного управління [226].

Однак паралельно має відбуватися й регіоналізація громадського сектору. Бачення цього вектору має породити зовсім інше ставлення до правового майбутнього місцевих осередків і внести певні корективи в саму концепцію розвитку громадянського суспільства на національному та місцевому рівні, змінити ставлення до правової долі місцевих осередків, які з цивілістичної точки зору мають перетворитися в структурні підрозділи центральних громадських структур, тощо.

Регіоналізація та децентралізація є передумовами демократичної побудови держави і громадянського суспільства. Сучасна відповідь на виклики глобалізації – принципи субсидіарності та децентралізації – належать до базових цінностей європейських держав. Розвиток громадського руху на національних просторах також має дотримуватися цих принципів.

Захист свободи через реалізацію принципу субсидіарності належить до провідних цінностей європейського політичного устрою. Принцип субсидіарності в інституціональному контексті спирається на просту концепцію: повноваження, які мають держава або група держав із метою загальних інтересів, – це тільки ті повноваження, які індивіди, сім'я, компанії та місцеві або регіональні влади не можуть реалізувати окремо. У контексті ЄС субсидіарність означає, що функції, передані Союзу, – це такі функції, що країни-члени ЄС на різних рівнях прийняття рішень не можуть виконувати задовільно. Будь-яке передавання повноважень має відбуватися з належним ставленням до національної

ідентичності та повноважень регіонів. Реалізація принципу субсидіарності в системі європейського адміністративного простору є динамічною концепцією, що дає змогу застосовувати розширені повноваження ЄС там, де цього потребують обставини, і, навпаки, бути обмеженими в тому випадку, якщо розширення вже не виправдане. Такі процеси децентралізації влади й управління, зміцнення регіональної ідентичності стимулюють регіони країн Центральної та Східної Європи до самостійного виходу на зовнішню арену. Формується відповідне коло проблем, що регіони вирішують безпосередньо між собою. Це питання культурного співробітництва, обміну управлінським досвідом, питання зовнішньої торгівлі товарами і послугами, виробленими в цих регіонах, а також пошук інвестицій для регіональних проектів [226].

Частину із цих проблем може взяти на себе громадський сектор і внести безцінний вклад у розбудову демократичної державної та місцевої влади, так само як і громадянського суспільства.

Кожна країна – член ЄС здійснила свою концепцію регіоналізації і децентралізації. Велику роль при цьому відіграють історичні традиції розвитку інституту регіонального управління. Значення принципу субсидіарності розглядається як передумова такого політичного устрою, що базується на функціональній свободі управління: держава, згідно з цим принципом, гарантує своїм громадянам свободу і незалежність, місцеве й регіональне самоврядування.

Це важливо враховувати і при прийнятті рішень щодо розвитку громадського сектору. Гарантувати своїм громадянам свободу і незалежність – це значить, що треба проводити реформування громадського сектору не шляхом розвалу старих громадських структур (що означає, навпаки, ущемити їх свободу), а шляхом створення нових можливостей для розвитку громадського руху.

Таким чином, цивілістичний підхід, який використано при розробці нині чинного Закону про «Про громадські об'єднання» в низці питань стратегічно не виправдовує себе.

Сьогодні наша держава здійснює активні кроки у напрацюванні реформ законодавства для розвитку неурядових організацій та посилення їхньої участі в

прийнятті рішень на національному та місцевому рівні. Проте одного тільки бажання, навіть дуже активного, «врегулювати» певні відносини та провести реформу через закон, інший нормативно-правовий акт буває не завжди достатньо. Переважно як і громадськість, так і органи влади, які відповідальні за прийняття рішень щодо цих реформ, впевнені в тому, що «реформи необхідні», проте в якому напрямку здійснювати, які саме норми мають «наповнити» рішення, не завжди в Україні вдається знайти порозуміння. На жаль, в законодавстві про громадський сектор та відносини із органами влади Україна успадкувала багато стереотипів, «сценаріїв поведінки», з яких не може вийти. Тому активно громадськістю використовуються у нормотворчості загально сформовані стандарти на рівні Європи (наприклад, при розробці проекту Закону «Про громадські об'єднання» застосовувалась Рекомендація КМ РЄ державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій в Європі), а також позитивна практика інших країн, порівняння наслідків впровадження певних реформ в інших країнах [232]. У свою чергу Європа також знаходиться в пошуку відповіді на нові виклики часу. Кожна країна намагається зберегти свою самобутність в умовах глобалізації, і враховує Рекомендації досить творчо, намагаючись сполучати їх з практикою правового життя в своїй державі. Саме у це русло необхідно спрямувати і наші реформаційні процеси.

В основі реформи громадського сектору має лежати Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec(2007), прийнята 10 жовтня 2007 року, Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі від 5 липня 2002 р., а також права і свободи людини і громадянина, гарантовані Конституцією України та підписаними нею міжнародними документами. Не слід забувати і про ст.11 Конституції, яка відповідає європейській практиці збереження національної самобутності в умовах глобалізації, як невід'ємної складової у системі забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Вищевикладене дозволяє визначити у якості напрямів вдосконалення господарсько-правового статусу громадських організацій наступні: 1) перегляд

чинного правового регулювання на предмет забезпечення балансу інтересів у сфері господарсько-правового статусу громадських організацій;

2) забезпечення права на свободу об'єднання для реалізації регіональних інтересів. Стратегічним напрямом діяльності держави у сфері розвитку громадського сектору є забезпечення регіоналізації громадського руху як розумної противаги його глобалізації. Пропонується проведення збалансованої державної політики у відповідному напрямку, внесення відповідних доповнень до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні [154]. Узгодження регіоналізації відносин у громадському секторі з регіоналізацією суспільних відносин у сфері державного управління економікою слугуватиме збалансуванню національних та місцевих інтересів у сфері господарювання;

3) більш повне врахування положень Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec(2007), прийнятої 10 жовтня 2007 року, та Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі від 5 липня 2002 р., подальше приведення законодавства про ГО як суб'єкти господарської діяльності у відповідність до європейських стандартів, з урахуванням та на основі прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України та підписаними нею міжнародними документами.

1.2. Поняття та види громадських організацій як суб'єктів господарського права

Виходячи з того, що здійснення громадськими організаціями своїх функцій неможливе без наявності певних коштів та постійних джерел їх надходження та подальшого їх використання для забезпечення діяльності, постає питання про визначення поняття громадських організацій як суб'єктів господарського права.

Слід зазначити, що громадські організації виступають суб'єктами різних галузей права – конституційного, адміністративного, цивільного, господарського,

фінансового й ін. Кожна з галузей права може виявити у загальному поняття громадської організації свою специфіку, необхідну для галузевого правового регулювання, водночас внести свій вклад в опрацювання загального поняття громадської організації. Тому спочатку звернемося до загального визначення поняття громадської організації, щоб відштовхуючись від нього можливо було більш повно і об'єктивно підійти до визначення поняття громадської організації як суб'єкта господарського права.

Згідно Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. громадська організація розглядається як вид громадського об'єднання. Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку (ст.1).

Закон України «Про об'єднання громадян» 1992 р. визначав громадські організації в Україні за ст.ст. 1, 3 як один з видів об'єднань громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Серед ознак, притаманних громадським організаціям, вітчизняні дослідники, як правило, виділяли: недержавний (неурядовий) характер організації; самоуправління; добровільність; некомерційність; неприбутковість; корисність організації для своїх членів і для суспільства в цілому [18, с. 67].

З прийняттям Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. перелік таких ознак був певним чином відкоригований і закріплений у наступних принципах утворення і діяльності громадських об'єднань (ст.3): добровільності; самоврядності; вільного вибору території діяльності; рівності перед законом; відсутності майнового інтересу їх членів (учасників); прозорості, відкритості та публічності, де:

добровільність передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому;

самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом;

вільний вибір території діяльності передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом;

рівність перед законом передбачає, що громадські об'єднання є рівними у своїх правах та обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та/або статусу такого об'єднання;

відсутність майнового інтересу передбачає, що члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи);

прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у

тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ. Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність.

Окремі позиції з точки зору господарського права в наведеному переліку принципів утворення і діяльності ГО викликають зауваження, і на це буде звернуто увагу у процесі подальшого аналізу. Зокрема, звертає на себе увагу спрощення ознак некомерційності ГО та корисності для своїх членів і суспільства в цілому до ознаки «відсутності майнового інтересу їх членів (учасників)».

Принцип некомерційності господарської діяльності ГО завжди мав ключове значення для даного виду учасників господарських відносин. Причиною, як уявляється, стало суто цивілістичне бачення майново-правового статусу ГО, заперечення їх господарсько-правової природи.

Уясування питання, чи виступають громадські організації суб'єктами господарського права, потребує дослідження понять «громадська організація» та «суб'єкт господарського права».

Поняття «суб'єкти господарського права» використовується лише в теоретичній літературі. У літературних джерелах надаються різноманітні визначення суб'єкта (суб'єктів) господарського права:

організації, які на основі юридично відокремленого майна в межах своєї господарської компетенції безпосередньо здійснюють господарську діяльність і використання її результатів або управлінську діяльність в економіці [227, с. 38];

учасники господарських відносин, що безпосередньо здійснюють господарську діяльність або управляють такою діяльністю, створені у встановленому законом порядку, мають необхідне для здійснення такої діяльності майно і володіють господарською правосуб'єктністю [12, с. 59];

підприємства, установи, організації, органи або громадяни (учасники господарських відносин), які здійснюють господарську діяльність, споживають її результати або реалізують управлінську компетенцію або організаційно-засновницькі повноваження в сфері господарювання [219, с. 11].

Подібні зазначеним визначення закріплюють й інші літературні джерела [див., напр.: 66, с. 65; 81, с. 180].

Найбільш вагомим з точки зору цього дослідження уявляється визначення, надане у підручнику «Хозяйственное право» за загальною редакцією В.К.Мамутова (К., 2002), згідно якому суб'єкт господарського права – це майново відокремлена організація або окремих громадянин (фізична особа), легітимізовані в організаційно-правовій формі, дозволеній законом для здійснення господарської діяльності та керівництва нею, наділені необхідними для цього правами та обов'язками та несуть відповідальність за результати господарювання [218, с. 282].

З точки зору господарського законодавства, ГК України оперує поняттями «суб'єкт господарювання» та «учасник господарських відносин, який здійснює господарську діяльність», де останнє є більш широким і включає у себе поняття «суб'єкт господарювання».

Необхідно зазначити, що ГК не містить завершених визначень цих понять. Стаття 55 ГК хоча і має назву «Поняття суб'єкта господарювання», проте з'ясовує його через поняття «учасники господарських відносин, що здійснюють господарську діяльність», при цьому визначення «учасників господарських відносин» не надається.

У Науково-практичному коментарі Господарського кодексу України за загальною редакцією В.К. Мамутова (К., 2004) зазначається, що оскільки господарська діяльність регламентується законодавством і її здійснення поза правовими рамками неможливо, учасники процесу господарювання, вступаючи між собою в різні відносини, врегульовані нормами права, стають носіями суб'єктивних прав і суб'єктивних обов'язків, тобто – суб'єктами господарських правовідносин, суб'єктами господарського права [88, с. 92].

Отже, громадські організації, які здійснюють свою діяльність в т.ч. у сфері господарювання, виступають суб'єктами господарського права, відповідно з моменту вступу у цю сферу потрапляють під дію норм господарського права. У т.ч. одним із джерел цього права є господарсько-правова доктрина, яка поширює

свою дію на всі господарські відносини, незалежно від того, хто їх здійснює, тобто на всіх учасників господарських відносин. При цьому норми господарського права діють у сфері господарювання як спеціальні правові норми, які мають пріоритет перед нормами інших галузей права, що поширюють свою дію на сферу господарювання; з іншого боку, як зазначає С.М. Грудницька, можуть справляти рекомендаційний вплив на розвиток інших галузей (конституційного, цивільного, фінансового тощо) [174].

Висновок про можливість громадських організацій виступати суб'єктами господарського права випливає з аналізу норм чинного законодавства, проте в науковій літературі також можна знайти його підтвердження. Так, О.М. Вінник, розкриваючи класифікацію видів суб'єктів господарського права, за критерієм характеру здійснюваної діяльності відносить останніх до суб'єктів господарського права, які здійснюють керівництво господарською діяльністю, а за критерієм форми власності, на базі якої вони функціонують – до колективних [12, с. 59]. В.М. Гайворонський підкреслює, що такий різновид підприємств колективної власності як підприємства об'єднань громадян (зокрема громадські організації) засновуються на власності цих організацій для здійснення господарської діяльності з метою виконання її статутних завдань [21, с. 79].

О.П. Подцерковний зазначає, що виходячи з аналізу деяких положень, можна дійти висновку, що суб'єктами некомерційного господарювання є ті суб'єкти, які систематично здійснюють самостійну господарську діяльність, спрямовану на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку. В основному така діяльність опосередкована соціальними цілями, що характерно для громадських організацій [22, с.188, 190]. Можна погодитися з точкою зору В.С. Щербини з приводу того, що виділення в ГК та інших актах господарського законодавства неприбуткових організацій як самостійних суб'єктів, що можуть здійснювати певні види господарської діяльності, має найбільш важливе значення з погляду оподаткування цих осіб. Для господарського ж законодавства більш прийнятним є розподіл суб'єктів господарювання залежно від мети їхньої діяльності на підприємницькі

(комерційні) і непідприємницькі (некомерційні). Цей висновок підтверджується й нормами ЦК України (ст.84 і 85) [228, с.144].

Право громадських організацій виступати учасниками господарських відносин було закріплене у законодавстві з перших років незалежності України. Зокрема, Закон України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. у ст.24 «Господарська та інша комерційна діяльність» передбачив, що з метою виконання статутних завдань і цілей зареєстровані об'єднання громадян можуть здійснювати необхідну господарську та іншу комерційну діяльність шляхом створення госпрозрахункових установ і організацій із статусом юридичної особи, заснування підприємств в порядку, встановленому законодавством.

У ГК України така форма участі у господарських відносинах передбачена статтею 2, згідно якій учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

ГК закріплює визначення організаційно-господарських відносин та організаційно-господарських зобов'язань. Під першими розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю (ч. 6 ст. 3). Другими визнаються господарські зобов'язання, що виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, в силу яких зобов'язана сторона повинна здійснити на користь другої сторони певну управлінсько-господарську (організаційну) дію або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку (ст. 176). Організаційно-господарські зобов'язання можуть виникати: між суб'єктом господарювання та власником, який є засновником даного суб'єкта, або органом державної влади, органом місцевого самоврядування, наділеним господарською компетенцією

щодо цього суб'єкта; між суб'єктами господарювання, які разом організують об'єднання підприємств чи господарське товариство, та органами управління цих об'єднань чи товариств; між суб'єктами господарювання, у разі якщо один з них є щодо іншого дочірнім підприємством; в інших випадках, передбачених ГК, іншими законодавчими актами або установчими документами суб'єкта господарювання.

Організаційно-господарськими повноваженнями громадської організації на основі відносин власності є сукупність її прав і обов'язків, закріплених у законі і статуті, щодо розпорядження своєю власністю і повноваження щодо управління господарською діяльністю. Громадська організація як власник майна має право на основі належного їй майна засновувати господарські організації або здійснювати господарську діяльність в інших організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом, на свій розсуд визначаючи мету і предмет господарської діяльності, структуру утвореного нею суб'єкта господарювання, склад і компетенцію його органів управління, порядок використання майна, інші питання управління діяльністю суб'єкта господарювання, а також приймати рішення про припинення господарської діяльності заснованих нею суб'єктів господарювання згідно із законодавством. Виступаючи власником майна громадська організація має право особисто або через уповноважені нею органи з метою здійснення підприємницької діяльності засновувати господарські організації, закріплюючи за ними належне їй майно на праві власності, праві господарського відання, праві оперативного управління, визначати мету та предмет діяльності таких організацій, склад і компетенцію їх органів управління, порядок прийняття ними рішень, склад і порядок використання майна, визначати інші умови господарювання у затверджених нею установчих документах господарської організації, а також здійснювати безпосередньо або через уповноважені нею органи у межах, встановлених законом, інші управлінські повноваження щодо заснованої організації та припиняти її діяльність згідно із ГК та іншими законами. Як власник майна або засновник іншого господарюючого суб'єкта громадська організація має право звертатися до суду щодо визнання недійсними актів

підприємств, інших суб'єктів господарювання, які обмежують її права як власника або права створеного нею господарюючого суб'єкта.

Законом № 4523-VI від 15.03.2012 р. у ст.24 Закону України «Про об'єднання громадян» 1992 г. було внесено зміни, якими передбачено також право громадських організацій безпосередньо здійснювати необхідну господарську діяльність без мети отримання прибутку.

Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. передбачив, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Реєстру громадських об'єднань (п.2 ст.21).

Отже, за новим законодавством громадські організації набули правового статусу суб'єктів господарювання.

Дійсно, оскільки громадські організації відповідають всім ознакам суб'єктів господарського права, що виділяються як у ГК, так і у доктрині, вони можуть бути повноцінними учасниками господарських відносин. Без сумніву, вони можуть бути учасниками відносин в сфері господарювання у випадках, коли вони є засновниками суб'єктів господарювання або здійснюють стосовно них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності. Створення та діяльність самих громадських організацій регулюється спеціальним законом, а їх діяльність в якості учасників господарських відносин та питання створення ними інших господарюючих суб'єктів – господарським законодавством України. Але окрім цього, вони можуть виступати і як самостійні суб'єкти господарювання.

Про можливість громадських організацій виступати в якості суб'єктів господарювання зазначалося у публікації дисертантки 2010 р. [173], в основу чого було покладено наступні міркування.

Як зазначалось, ГК оперує поняттями «суб'єкт господарювання» та «учасник господарських відносин, який здійснює господарську діяльність», де останнє є більш широким і включає у себе поняття «суб'єкт господарювання».

За ст. 55 ГК суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

З аналізу зазначеної статті можна дійти висновку про можливість громадських організацій виступати в якості суб'єктів господарювання.

Зі змісту ст. 55 ГК випливають такі ознаки, що притаманні суб'єктам господарювання:

- 1) вони є учасниками господарських відносин;
- 2) вони здійснюють господарську діяльність (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг);
- 3) вони характеризуються майновою відокремленістю (наявність майна, необхідного для здійснення обраної суб'єктом або покладеної на нього господарської діяльності чи керівництва такою діяльністю у формі основних фондів, обігових коштів, інших цінностей) та самостійною майновою відповідальністю за своїми обов'язками;
- 4) вони реалізують господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків).

За п. 1 ч. 2 зазначеної статті суб'єкти господарювання повинні бути зареєстровані в установленому законом порядку як юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність.

У доктрині господарського права також знаходимо підтвердження думки законодавця і, зокрема, виділення таких ознак як організаційна єдність, майнова відокремленість, легітимність існування, наявність господарських прав та обов'язків, відповідальність за результати господарювання як ознак суб'єкта господарювання [23, с. 219].

Щодо майнової відокремленості громадської організації та самостійної майнової відповідальності за своїми зобов'язаннями не виникає ніяких сумнівів, адже майно закріплюється за громадськими організаціями на праві власності. В статті 24 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. закріплено, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи для виконання своєї статутної мети (цілей) має право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його членами (учасниками) або державою, набуто як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуто в результаті підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб (товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом.

Так само Закон України «Про об'єднання громадян» 1992 р. передбачав, що громадська організація може мати у власності кошти та інше майно, необхідне для здійснення її статутної діяльності. Громадська організація набуває право власності на кошти та інше майно, передане їй засновниками, членами (учасниками) або державою, набуто від вступних та членських внесків, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, а також на майно, придбане за рахунок власних коштів чи на інших підставах, не заборонених законом. Громадські організації також мають право на майно та кошти, придбані в результаті господарської та іншої комерційної діяльності створених ними госпрозрахункових установ та організацій, заснованих підприємств.

Таким чином, громадські організації мають відокремлене майно, завдяки чому можуть нести самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями.

ГО володіють і такою ознакою, як наявність господарської компетенції. Господарська компетенція визначається законодавцем як сукупність

господарських прав та обов'язків. Це визначення відповідає доктринальному, яке було сформульовано ще багато років тому [70, с. 55]. Права та обов'язки суб'єктів господарювання поділяються на дві групи: загальні (притаманні всім суб'єктам господарювання) та спеціальні (притаманні окремим суб'єктам господарювання). Обсяг загальних прав залежить від правового титулу майна суб'єкта господарювання. Оскільки в спеціальному Законі йдеться про право власності громадських організацій, останнє забезпечує таким організаціям максимальний обсяг прав, серед яких:

1) засновницькі права, що включають у себе право на прийняття рішення про створення підприємства, право громадської організації на вільний вибір видів діяльності (з дотриманням вимог закону), якими буде займатись створюване підприємство громадської організації, право на вибір його організаційно-правової форми, право змінювати у встановленому порядку як діяльність, так і форму підприємства;

2) права в галузі управління. Управлінські права можуть бути здійсненні як безпосередньо власником (громадською організацією), так і через уповноважені нею органи. Порядок здійснення управління регулюється статутом згідно з принципами, визначеними законодавством. До управлінських, зокрема, належать право самостійно визначати структуру підприємства (кількість і склад його структурних підрозділів, включаючи й відокремлені), приймати і змінювати статут, затверджувати положення про структурні підрозділи, формувати органи управління і контролювати їхню діяльність, призначати посадових осіб, визначати їхні обов'язки;

3) право вибору контрагентів та укладення з ними господарських договорів;

4) право розпорядження отриманим прибутком та іншим майном, що належить підприємствам громадських організацій на праві власності;

5) право на визначення внутрішньої структури підприємства громадської організації та створення філій, представництв, інших відокремлених підрозділів.

6) майнові права. До загальних майнових прав громадських організацій належать: мати на підставі певного речового права (титулу) основні фонди,

обігові кошти, інші цінності, вартість яких відображається на самостійному балансі організації; вести господарську та комерційну діяльність; бути у зв'язку з цим позивачем та відповідачем у суді, господарському суді, захищати свої майнові права та інтереси; розпоряджатися майном, продавати (обмінювати) майно іншим організаціям, давати в оренду, заставляти, надавати у тимчасове безоплатне користування, списувати зношені основні фонди з балансу; набувати на законних підставах майно – купувати, орендувати, одержувати у будь-якій інший правомірний спосіб майно (рухоме і нерухоме), використовувати його, поліпшувати.

Похідними від майнових прав є договірно-майнові права. Це права укладати господарські договори та інші контракти; видавати закладні та інші фінансові зобов'язання; позичати гроші, інвестувати і реінвестувати свої кошти; одержувати рухоме і нерухоме майно як гарантію оплати боргу та інше.

Громадська організація відповідає й ознаці організаційної єдності, яка, як вірно зазначається в літературі, є необхідною вимогою до всіх колективних суб'єктів права не лише у господарському праві, а й у інших галузях права. Лише при наявності певної організації колектив може як такий приймати участь в правових відносинах, мати та здійснювати права та обов'язки [70, с. 53-54].

Громадські організації – учасники господарських відносин повинні відповідати такій вимозі ГК, як легітимність існування як суб'єкта господарювання (створення та реєстрація в установленому законом порядку). Порядок створення та реєстрації самої громадської організації встановлений Законом.

Порядок створення для різних суб'єктів господарських відносин різний – залежно від виду, організаційно-правової форми, основного або виключного виду діяльності, набуття статусу суб'єкта господарських відносин (це, як правило, є завершальною стадією процесу створення господарської організації) – проте він, як правило, пов'язується з їх державною реєстрацією.

На практиці траплялися випадки невірної встановлення органом державної реєстрації організаційно-правової форми громадської організації, що тягло за собою відмову у її реєстрації.

Постановою Окружного адміністративного суду міста Києва від 30 березня 2012 року у справі № 2а-2893/12/2670 частково задоволено позов Громадської організації «Комітет з питань соціально-економічної та правової політики» до Головного управління юстиції в м. Києві про визнання нечинним та скасування наказу від 14.02.2012р. №09-181. 23.02.12 р. позивачем як засновником громадської організації отримано відповідь Головного управління від 14.02.12 р. №09-181, згідно якої повідомлено про те, що Головне управління не має змоги прийняти рішення про реєстрацію об'єднання громадян «Комітет з питань соціально-економічної та правової політики». В якості підстави зазначено, що об'єднання громадян, незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) відповідно до цього Закону визнається політичною партією або громадською організацією. Позивач відзначав, що «зі змісту листа Головного управління від 14.02.12 р. №09-181 неможливо зрозуміти причини відмови у реєстрації Громадської організації «Комітет з питань соціально-економічної та правової політики».

Суд у мотивації рішення вказав, що «зі змісту наданого засновниками пакету документів цілком очевидною є форма об'єднання громадян, про легалізацію якого подано заяву – громадська організація. Про це вказано у протоколі №1 загальних зборів Громадської організації «Комітет з питань соціально-економічної та правової політики» від 10.01.12 р. На думку суду, вказаного достатньо для однозначного висновку про організаційно-правову форму Об'єднання громадян «Комітет з питань соціально-економічної та правової політики». Крім того, суд звертає увагу відповідача на ту обставину, що як згідно Закону України «Про об'єднання громадян», так і згідно Положення про порядок легалізації об'єднання громадян не передбачено такої процедури як направлення засновникам повідомлення про необхідність приведення документів у відповідність з вимогами чинного законодавства для можливості їх розгляду, тоді

як вказані законодавчі акти передбачають лише можливість прийняти рішення про реєстрацію або відмову у реєстрації об'єднання громадян» [98].

Закон України «Про об'єднання громадян» 1992 р. передбачав такі особливості, відповідно реєстрація громадських організацій здійснювалася не в загальному, а в спеціальному порядку. Нині чинний Закон «Про громадські об'єднання» 2012 р. таких особливостей не передбачає, згідно ст. 9 громадське об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність із статусом юридичної особи або без такого статусу, підлягає державній реєстрації в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [126], протягом 60 днів з дня проведення установчих зборів.

Виступаючи суб'єктом господарських відносин громадська організація повинна мати всі атрибути юридичної особи, зокрема назву. Право на власне найменування є однією з ознак громадської організації. Найменування є засобом індивідуалізації будь-якої організації, який дає можливість відокремити її з поміж інших організацій та осіб.

ГО набувають статусу юридичної особи з моменту їх державної реєстрації.

Громадська організація має своє найменування. Стаття 10 Закону України «Про громадські об'єднання» містить вимоги до найменування громадського об'єднання.

Право на найменування означає, що юридична особа може від власного імені набувати майнові і немайнові права, нести обов'язки, а також виступати позивачем та відповідачем у суді. З моменту державної реєстрації юридичної особи вона зобов'язується виступати у господарському обігу лише під власним найменуванням, а всі інші особи не мають права неправомірно використовувати це найменування (ч. 5 ст. 90 ЦК України). Право на використання власної назви є виключним правом організації. Отже, з моменту державної реєстрації у юридичної особи виникає абсолютне за своїм характером та захистом особисте немайнове право на власне найменування, яке усі інші суб'єкти господарсько-правових відносин не мають права порушувати, тобто зобов'язуються не вчиняти

дій, що можуть завдати шкоди даному суб'єктивному немайновому праву юридичної особи.

Громадські організації можуть використовувати власну символіку. Згідно ст.18 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р., громадське об'єднання із статусом юридичної особи може мати власну символіку (емблему, прапор), яка підлягає реєстрації відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Окрім зазначених, доктрина господарського права відносить до ознак суб'єктів господарювання також визначеність організаційно-правової форми, визначаючи останню як передбачену або санкціоновану правом організаційну структуру, в якій діє суб'єкт господарського права. Це або одна з форм підприємства, або установа (наприклад, міністерство), або організація (наприклад, об'єднання громадян, яке є учасником господарських відносин) [227, с. 36].

Господарською діяльністю, згідно із ч. 1 ст. 3 ГК, є діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Частина друга цієї ж статті закріплює можливість здійснення господарської діяльності без мети одержання прибутку (некомерційної господарської діяльності).

За загальним правилом, основною метою діяльності громадських організацій є здійснення не господарської діяльності, а задоволення та захист інших законних інтересів громадян.

Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. передбачає, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність (безпосередньо або опосередковано), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню

Господарське законодавство оперує також поняттям «комерційна діяльність». Виникає запитання, як ці поняття співвідносяться. Як буде показано у

підрозділі 1.3., в зарубіжному законодавстві одним із синонімів громадських організацій чи неурядових організацій є термін «недержавні некомерційні організації».

Якщо виходити з визначення комерційної господарської діяльності, наданого у ст. 42 ГК, останньою є самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Саме на досягнення соціальних результатів, виходячи з визначення громадської організації, наданого у Законі, спрямовується в кінцевому рахунку одержаний громадськими організаціями прибуток від господарської діяльності. Специфічною ознакою є віднесення до основної мети одержання прибутку.

Згідно визначення некомерційного господарювання, наданого у ст. 52 ГК, останньою є самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку. Частина 2 зазначеної статті закріплює, що некомерційна господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких забороняється підприємництво, а також іншими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом. Виходячи з буквального тлумачення ч. 2 ст. 52 ГК некомерційна господарська діяльність може здійснюватись лише *суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких забороняється підприємництво, а також іншими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом.* Тобто при такому формулюванні зазначеної норми некомерційна господарська діяльність громадськими організаціями здійснюватись не може, в той час як здійснювати підприємницьку діяльність ані спеціальним законодавством, ані ГК України громадським організаціям не заборонено. Закріплення цього положення, вірніше така його

конкретизація, на нашу думку, є нелогічною. Адже виходячи з конструкції ГК господарська діяльність поділяється на два основних види: комерційна господарська діяльність (Гл. 4 ГК) та некомерційна господарська діяльність (Гл. 5 ГК). І якщо здійснення підприємницької діяльності може бути обмежено для деяких суб'єктів, то здійснення некомерційної діяльності не повинно обмежуватись.

З аналізу законодавства України випливає, що громадські організації належать до числа неприбуткових організацій. ЦК відносить громадські організації до непідприємницьких товариств, тобто товариств, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками (ст. 85). За ст. 86 ЦК такі товариства можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню [221]. Стаття 131 ГК регулює особливості статусу благодійних та інших неприбуткових організацій у сфері господарювання. В цій статті, зокрема, регламентуються особливості правового статусу благодійних організацій. Щодо інших неприбуткових організацій в ній вміщується відсилкова норма ч. 7, в якій зазначається, що особливості правового статусу інших юридичних осіб, що здійснюють неприбуткову господарську діяльність, визначається відповідними законами, що регулюють порядок діяльності цих осіб (щодо громадських організацій – Закон).

Отже, підприємницькою діяльністю мають право займатись юридичні особи – як комерційні, так і некомерційні – і при цьому некомерційні організації здійснюють її в обмежених межах як епізодичні учасники підприємництва (сформульоване положення було опубліковано у 2010 р. [173]).

П.2 ст.21 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. передбачає право громадського об'єднання зі статусом юридичної особи здійснювати підприємницьку діяльність, повторивши у виборі терміну норму ст. 86 ЦК.

Слід підкреслити дискусійність такого законодавчого рішення. Це питання дискутувалося і до прийняття Закону України «Про громадські об'єднання». Господарники традиційно відстоювали право ГО здійснювати підприємницьку діяльність лише через створені ними підприємства. У цивілістичній літературі також можна зустріти думку (І.М.Кучеренко та ін.), згідно з якою громадські об'єднання не мають права здійснювати підприємницьку діяльність, а мають право лише отримувати прибутки від створених ними підприємницьких юридичних осіб [69, с. 225].

Однак практика законотворчості, а також зарубіжний досвід (див. підрозділ 1.3. дисертації), свідчать на користь іншої позиції. А саме, у зарубіжних країнах йдеться про можливість прибуткової діяльності громадських організацій (рівно – підприємницької), але передбачається заборона розподіляти цей прибуток між засновниками, а направляти на досягнення основної мети.

Для позначення такого виду діяльності у ГК існує термін «некомерційна господарська діяльність». ЦК терміном некомерційної діяльності не користується.

ЦК відносить громадські організації до непідприємницьких товариств, тобто товариств, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками (ст. 85). За ст. 86 ЦК такі товариства можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Згідно ст.3 ГК господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року закріплює, що громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є

одержання прибутку (п.5 ст.1). Поряд з цим встановлює, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань (п/п 2 п.2 ст.21).

Виникає питання обґрунтованості надання суб'єктам некомерційної господарської діяльності права займатися підприємницькою діяльністю.

Дискусійність такого підходу підкреслюється у літературі. Одні науковці-господарники притримуються традиційної позиції, яка заперечує можливість для ГО вести підприємницьку діяльність, інші, навпаки, пропонують визнати всі ГО комерційними. Так, Б.В. Деревянко серед суперечливих моментів у правовому статусі ГО та неточностей у нормах відповідного Закону України «Про громадські об'єднання» називає визначення громадських об'єднань некомерційними організаціями одночасно із можливістю отримання прибутку та утворення нових суб'єктів, які можуть отримувати прибуток, і пропонує змінити законодавство про громадські об'єднання зокрема та про інші суб'єкти господарювання загалом в напрямку скасування поділу суб'єктів господарювання на комерційні та некомерційні із загальним автоматичним визнанням усіх комерційними [36] (аналогічні пропозиції щодо вищих начальних закладів [35]).

За надання громадським об'єднанням права безпосередньо займатися підприємницькою діяльністю висловлюються й інші автори, підкреслюючи, що це вимагає вдосконалення низки аспектів їх правового статусу, які стосуються припинення їх діяльності та ін. [205; 204].

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі», прийнята у 2007 році, передбачає, що НУО повинні мати можливість вільно здійснювати будь-яку

законну **економічну, господарську або комерційну діяльність** для сприяння своїй основній діяльності, без вимагання жодних спеціальних дозволів, проте за умов виконання будь-яких ліцензійних або регуляторних вимог, які зазвичай застосовуються щодо відповідної діяльності (п.14).

У Фундаментальних принципах щодо статусу неурядових організацій в Європі встановлено, що НУО з правосуб'єктністю може брати участь у будь-яких законних **економічних, ділових чи комерційних діях** для того, щоб підтримувати неприбуткову діяльність без необхідності будь-якого спеціального дозволу, але завжди підлягати будь-яким ліцензійним чи регулюючим вимогам, що застосовуються до вказаних дій (п.13).

У Пояснювальній записці до Фундаментальних принципів зазначається, що економічна діяльність – окремий випадок, бо НУО фактично мають некомерційний характер, що відрізняє їх від комерційних підприємств. У зв'язку з цим текст установлює принцип, що НУО може провадити будь-яку економічну, ділову чи комерційну діяльність за умови, що будь-який прибуток використовується для фінансування досягнення цілей загального чи публічного інтересу, для яких НУО була заснована. Саме тому національне законодавство, що регулює діяльність НУО, повинно передбачати, що ніщо з їхніх надходжень чи чистого прибутку не повинно розподілятися, як таке, будь-якій особі, ким би вона не була. Таке законодавство може також приписувати особливу форму для здійснення економічної, ділової чи комерційної діяльності, наприклад, формування дочірньої організації. На ті НУО, які підпадають під це загальне обмеження, не повинно накладатися жодних вимог, відмінних від загальних правил, що регулюють економічну діяльність, про яку йде мова (п.27). Отже, як бачимо з Пояснювальної записки, обмеження на безпосереднє здійснення ГО підприємницької діяльності все-таки допустимі.

Якщо ж звернемося до досвіду країн ЄС, побачимо, що практика таких обмежень для них не характерна. Всі країни ЄС визнають право неурядових організацій вести як некомерційну, так і комерційну господарську діяльність, і відмінності стосуються тільки обсягу пільг щодо оподаткування. Основними

вимогами залишаються сумісність такої діяльності зі статутними цілями та/або використання доходу від господарської діяльності для досягнення статутних цілей, що зафіксовано в законах 18 країн ЄС. В шести країнах запроваджено кількісні критерії доходу від господарської діяльності з метою запобігти перетворенню цієї діяльності на основну для організації. Найбільш показовими є вимоги законів Словенії, що прибуток від господарської діяльності не повинен перевищувати 30% загального доходу організації. Законодавчі обмеження щодо переліку видів господарської діяльності встановили тільки Мальта, Словаччина і Чехія: в цих країнах організації мають право отримувати пасивні доходи, доходи від оренди власного майна, спортивних, освітніх, благодійних чи інших публічних заходів. Але треба зазначити, що ці обмеження запроваджено тільки в законах про оподаткування, і громадські організації можуть самостійно вирішувати, здійснювати чи ні інші види діяльності [15].

Такий підхід в основному використовується і в країнах пострадянського простору. Модельний закон, запропонований для країн-учасниць СНД міжпарламентською асамблеєю міжпарламентською асамблеєю держав [94] передбачав право ГО здійснювати підприємницьку діяльність. Громадські об'єднання можуть здійснювати підприємницьку діяльність лише остільки, оскільки це слугує досягненню статутних цілей, заради яких вони створені, і відповідно цим цілям. Громадські об'єднання можуть створювати господарські товариства, товариства й інші господарські організації, а також набувати майно, призначене для ведення підприємницької діяльності. Доходи від підприємницької діяльності громадських об'єднань не можуть перерозподілятися між членами або учасниками цих об'єднань і повинні використовуватись тільки для досягнення статутних цілей.

Для прикладу, в Естонії некомерційні асоціації згідно із Законом про некомерційні асоціації (Non-profit Associations Act, 1996) [239] – це добровільні асоціації людей, метою яких не є отримання прибутку від економічної діяльності. Прибуток некомерційних організацій може бути використано тільки для досягнення цілей, зазначених у статуті асоціації. Прибуток некомерційних

організацій не може бути розподілений між членами організації. Зміну статусу некомерційних організацій заборонено законом. Асоціації громадян залучені в економічну діяльність з метою отримання прибутку для власної діяльності, надання суспільних благ, запуску соціальних компаній та ін. Асоціації громадян в якості некомерційних організацій оперують в різних галузях: від релігійних організацій і сільських товариств до торговельних спілок та політичних партій, професійних асоціацій, спілок підприємств та місцевого самоврядування; асоціацій, що діють тільки в інтересах своїх членів і асоціацій, заснованих державними органами та органами місцевого самоврядування. Аналогом громадських організацій є асоціації, що діють в громадських інтересах.

Тобто незалежно від ведення підприємницької діяльності і отримання прибутку такі організації залишаються в статусі некомерційних, їх прибуток некомерційних організацій може бути використано тільки для досягнення цілей, зазначених у статуті, і не може бути розподілений між членами організації.

При вирішенні проблем, пов'язаних з наданням некомерційним ГО права займатися підприємницькою діяльністю, з урахуванням європейського вектору розвитку України, варто орієнтуватися на загальноєвропейську практику.

Слід підкреслити також, що забезпечення права ГО займатися підприємницькою діяльністю передбачає Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки, затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 [89]. Так, в якості в якості одного із напрямів передбачено забезпечення права неприбуткових організацій громадянського суспільства здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність, якщо така діяльність відповідає меті (цілям) організації громадянського суспільства, сприяє її досягненню та не передбачає розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації.

З урахуванням вищезазначених тенденцій, можливість ГО вести підприємницьку діяльність, як уявляється, потрібно зберегти. Дійсно, це необхідно для розширення можливостей самостійного пошуку шляхів

фінансування основної діяльності ГО. Крім того, обмежувати це право займатися підприємницькою діяльністю для ГО означає обмеження права на свободу об'єднання, якщо таке обмеження не викликано дійсно вагомими причинами.

Вагомою причиною на даний момент є плутанина у кваліфікації ГО, що веде підприємницьку діяльність, як неприбуткової організації, оскільки це створює підґрунтя для зловживань у сфері оподаткування. Виходом із цієї ситуації може бути заборона здійснення підприємницької діяльності безпосередньо ГО, що з вищевикладених причин уявляється менш доцільним, або прийняття іншого, більш доцільного, компромісного рішення.

Наприклад, Мальта, Словаччина і Чехія встановили законодавчі обмеження щодо переліку видів господарської діяльності. В цих країнах організації мають право отримувати пасивні доходи, доходи від оренди власного майна, спортивних, освітніх, благодійних чи інших публічних заходів., однак ці обмеження запроваджено тільки в законах про оподаткування, і громадські організації можуть самостійно вирішувати, здійснювати чи ні інші види діяльності [15]. Як бачимо, в цьому випадку одночасно гарантуються і публічні інтереси в галузі оподаткування, і свобода об'єднання.

На нашу думку, в умовах України доцільно зберегти право ГО на здійснення некомерційної господарської діяльності за загальним правилом та право на здійснення підприємницької діяльності, як виняток, за вибором ГО, шляхом закріплення такого права в статуті. При цьому ГО, у статуті яких передбачено право здійснення підприємницької діяльності безпосередньо ГО (відповідно її цілям), втрачають статус неприбуткової організації. Натомість таким ГО, які здійснюють підприємницьку діяльність та відповідно втратили статус неприбуткової організації, мають надаватися інші преференції, зокрема, при цьому у сфері оподаткування такі преференції мають режим податкових пільг. У такому разі право на податкові пільги, визначені законом, має гарантуватися як ГО, так і підприємствам, створеним ГО для ведення підприємницької діяльності.

Таким чином, ГО як суб'єкти господарської діяльності можуть безпосередньо здійснювати некомерційну господарську діяльність та користуватися статусом неприбуткової організації; створювати підприємства для здійснення підприємницької діяльності; здійснювати безпосередньо підприємницьку діяльність (якщо право здійснювати таку діяльність закріплено в статуті і вона відповідає меті (цілям) ГО та сприяє її досягненню).

Слід вказати на спірність питання про те, чи залишаються ГО, які згідно статуту ведуть підприємницьку діяльність, неприбутковими організаціями. Для впорядкування правозастосування ДФС України у Листі від 10.08.2015 р. № 16782/6/99-99-19-02-02-15 «Щодо здійснення неприбутковою організацією підприємницької діяльності» [229] надала роз'яснення чинного законодавства, у якому йдеться про можливість ГО як неприбуткових організацій здійснювати підприємницьку діяльність «за умови, що метою її діяльності не може бути одержання і розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед працівників таких організацій».

Зокрема, ДФС України звертає увагу на наступне.

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

Згідно з п. 2 ч. 2 ст. 21 Закону № 4572 для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню.

Відповідно до п. 1 ст. 24 Закону громадське об'єднання зі статусом юридичної особи для виконання статутної мети (цілей) має право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його членами (учасниками) або державою, набуте як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуте в результаті

підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб (товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом.

Одним із принципів діяльності громадських об'єднань є відсутність майнового інтересу: члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи) (п. 6 ст. 3 Закону N 4572).

Тобто громадська організація має право вести підприємницьку діяльність та отримувати дохід від неї. Проте такий дохід не може бути розподілений між засновниками та членами громадської організації і має бути спрямований виключно на досягнення мети громадської організації.

Отже, якщо непідприємницька організація є громадським об'єднанням, утвореним з урахуванням вимог Закону № 4572, така організація може скористатися правом для отримання статусу неприбуткової організації відповідно до положень пп. 133.1.1 п. 133.1 ст. 133 Податкового кодексу України (далі – Кодекс) за умови, що метою її діяльності не може бути одержання і розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед працівників таких організацій.

Підпунктом 133.1.1 п. 133.1 ст. 133 Кодексу встановлено, що не є платниками податку на прибуток:

- 1) бюджетні установи;
- 2) громадські об'єднання, політичні партії, релігійні, благодійні організації, пенсійні фонди, метою яких не може бути одержання і розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед працівників таких організацій.

З метою оподаткування центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, веде реєстр всіх установ та організацій, які зазначені у підпунктах 1 та 2 цього підпункту.

Такі установи та організації не є платниками податку на прибуток лише після їх внесення до Реєстру неприбуткових організацій та установ контролюючими органами в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Законом від 17.07.2015 р. № 652 встановлено, що Порядок ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення та виключення неприбуткових підприємств, установ та організацій з Реєстру визначає Кабінет Міністрів України.

При цьому до затвердження Кабінетом Міністрів України такого Порядку діє Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій, затвержене наказом Міністерства фінансів України від 24.01.2013 р. №37.

Отже, фактично ДФС України надала роз'яснення про можливість ГО здійснювати підприємницьку діяльність, зберігаючи за собою статус неприбуткової організації, адже умова, що метою її діяльності не може бути одержання і розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед працівників таких організацій, є невід'ємною складовою правового статусу ГО згідно Закону.

Натомість, на нашу думку, більш зваженим був би підхід, згідно якому ГО, що ведуть підприємницьку діяльність згідно статуту, втрачають статус неприбуткової організації, адже отримання прибутку є невід'ємною складовою підприємницької діяльності. Проте для ГО, що ведуть підприємницьку діяльність згідно статуту, закон може передбачати надання податкових пільг, і це з урахуванням суспільних потреб є доцільним. Слід підкреслити, що на етапі накопичення первісного громадського капіталу такі пільги можуть бути максимально наближеними до розміру преференцій, встановлених для неприбуткових організацій. Вважаємо за необхідне внесення відповідних

поправок до Закону та кваліфіковане врегулювання правової ситуації з начебто неприбутковістю підприємницької діяльності ГО.

Таке компромісне рішення, з одного боку, дозволяє врахувати європейську тенденцію до надання ГО права здійснювати сумісну зі статутними цілями підприємницьку діяльність, що отримало відображення в Законі, з іншого – забезпечує збалансування приватних і публічних інтересів в частині користування ГО статусом неприбуткових організацій та попередження можливих зловживань з використанням створених ГО для ухилення від оподаткування. Слід підкреслити, що повне обмеження права ГО на здійснення підприємницької діяльності може бути розцінене як обмеження свободи об'єднання без вагомих причин, що є не виправданим.

З метою попередження перетворення підприємницької діяльності ГО на основну пропонується запровадити кількісні критерії доходу від такої діяльності. Кількісні критерії доходу від господарської діяльності з метою запобігти перетворенню цієї діяльності на основну для організації запроваджено в шести країнах ЄС. Найбільш показовими є вимоги законів Словенії, що прибуток від господарської діяльності не повинен перевищувати 30% загального доходу організації [15]. Подібну норму доцільно буде передбачити і у нас. В умовах України для вирішення завдань первісного накопичення громадського капіталу, з одного боку, та запобігання переродження ГО у суто підприємницьку структуру, з іншого, пропонується передбачити, що дохід від такої діяльності не повинен перевищувати доходу, який отримує ГО із інших джерел фінансування її основної діяльності.

Таким чином, пропонується класифікація ГО як суб'єктів господарської діяльності на ГО, що є суб'єктами некомерційної господарської діяльності та мають статус неприбуткової організації, і ГО, в статутах яких закріплено право здійснення підприємницької діяльності та які у зв'язку з цим втрачають статус неприбуткової організації та набувають права на податкові пільги.

Слід підкреслити доцільність запровадження у ГК, у зв'язку з розвитком законодавства про громадські об'єднання, додатково до загального поняття підприємництва також нового поняття «громадське підприємництво», .

Воно може бути сформульоване на основі загального поняття підприємництва – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється громадськими організаціями (об'єднаннями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст.42 ГК).

Громадське підприємництво – це підприємництво, що здійснюється громадськими організаціями (об'єднаннями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів у тих чи інших сферах суспільного життя та одержання прибутку, який спрямовується на забезпечення здійснення ГО своєї основної діяльності та задоволення суспільних потреб. Прибуток, отриманий у процесі громадського підприємництва не може розподілятися між засновниками (учасниками, членами) громадської організації (об'єднання). При цьому пропонується наступне визначення суспільних потреб, призначене для цілей правового регулювання діяльності ГО.

Суспільні потреби – це потреби громадянського суспільства як необмеженого кола осіб, об'єднаних метою основної діяльності ГО; аргументовано право членів ГО на першочергове задоволення їх потреб у процесі здійснення ГО своєї основної діяльності.

Виникає питання, чи можуть бути віднесені потреби членів ГО до суспільних потреб. на яке слід надати позитивну відповідь, адже маємо справу саме з громадською організацією, тому і потери її членів також громадські. Але не можна замикатися лише на потребах членів ГО, діяльність ГО має бути спрямована на задоволення потреб необмеженого кола осіб, саме за таких умов вона може бути кваліфікована як громадська організація. Потреби членів ГО є складовою потреб необмеженого кола осіб. Враховуючи повноваження засновників і членів ГО визначати мету (цілі) ГО, у статуті ГО може бути визначено право членів ГО на першочергове забезпечення їх потреб у процесі

здійснення ГО основної діяльності по задоволенню суспільних потреб, так само як і зворотне положення, згідно якому діяльність ГО може бути спрямована на задоволення потреб необмеженого кола осіб, які не є членами ГО.

Слід підкреслити публічну правову природу громадського підприємництва, що відповідає публічній правовій природі ГО, про що зазначалося вище. У якості додаткового аргументу публічності природи ГО можна навести певні норми Рекомендації. Наприклад, п.25 передбачає публічність діяльності за складом осіб, що приймають участь у роботі ГО. Так, НУО, яка має членів, повинна мати можливість дозволяти особам, які не є членами організації, брати участь у її діяльності. П.25 вказує на публічність діяльності за ознакою представництва громадських інтересів. Так, згідно цього пункту НУО повинні мати можливість вільно здійснювати дослідження, навчання і представництво громадських інтересів з питань, що мають суспільне значення, незалежно від того, чи збігається їх позиція з державною політикою або вимагає змін законодавства.

Слід підкреслити відмінність громадського підприємництва від суміжної категорії соціального підприємництва, яка полягає в тому, що воно може виконуватися у будь-яких сферах суспільного життя, а не лише тих, що потребують виконання певної соціальної місії, і має основною метою накопичення громадського капіталу для забезпечення виконання основної діяльності ГО з метою захисту громадських інтересів у тій чи іншій сфері суспільного життя, визначеній статутом. Зазвичай сфера основної діяльності ГО виходить далеко за межі задоволення інтересів соціально незахищених верств населення та інших сфер прикладення соціального підприємництва.

Як показує досвід, соціальне підприємництво від підприємництва в звичайному розумінні цього слова відрізняється за об'єктами соціальних інвестицій і має такі критерії: 1) доходи від підприємницької діяльності переважно спрямовується на благодійну діяльність чи статутну діяльність неприбуткових організацій; 2) підприємницька діяльність прямо пов'язана з соціальною місією, а її учасниками або бенефіціарами є представники соціально вразливих груп; 3) пряме сприяння позитивним системним змінам у суспільстві

засобами, відмінними від традиційної благодійності. Соціальне підприємництво – це поєднання соціальної місії та комерційного підходу. Маючи на меті вирішення конкретної соціальної проблеми, підприємці залучають ресурси для досягнення своєї місії, отримуючи при цьому прибутки від такої діяльності. Залежно від розуміння суті та призначення соціального підприємництва можна виділити декілька підходів, що склалися щодо його змісту у світі. В американському контексті Social Enterprise Alliance (USA) визначає соціальне підприємництво як діяльність НПО (неприбуткової організації), що використовує бізнес-стратегії або засновує підприємство задля отримання доходу та направляє його на підтримку соціальної місії. У Великобританії воно визначається як діяльність комунальних підприємств, кредитних спілок, товариств, власниками яких є працюючі там робітники, кооперативи, фонди розвитку, соціальні компанії, житлові кооперативи та благодійні організації. Організація Social Enterprise London (SEL, UK) визначає такі риси соціального підприємництва: орієнтація на ринкові умови та спроможність функціонувати в таких умовах; наявність соціальної спрямованості та етичних принципів діяльності; «соціальна власність» підприємства, автономність та незалежність, за якої прибуток йде на потреби соціальних груп-власників або на потреби громади [86]. Тобто соціальне підприємництво проявляє себе як тенденцію соціалізації бізнесу [19].

У громадському підприємстві, навпаки, йдеться про комерціалізацію громадської діяльності. Можна вести мову про надання ГО права надання соціальних послуг, про поширення на ГО певного регулювання, передбаченого для соціального підприємництва, наприклад, щодо державної підтримки тощо, однак в цілому це не тотожні поняття.

Основною кваліфікуючою ознакою громадської організації є мета її діяльності.

Мета (цілі) діяльності кожної окремої громадської організації обов'язково зазначається у протоколі установчих зборів і статуті (ст.9, 11 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р.). Стаття 11 цього Закону передбачає, що мета (цілі), а також напрями діяльності обов'язково зазначаються

у статуті громадської організації (ст.9, 11 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р.).

Ст.13 Закону України «Про об'єднання громадян» 1992 р. передбачала, що у статутних документах має бути зазначена мета та завдання кожної окремої громадської організації обов'язково зазначається у її статутних документах.

Тому важливим є чітке формулювання такої мети, оскільки питання мети громадської організації нерідко стає предметом судових спорів .

Так п.2.2.5 «Правозахистна організація «Альтера», поряд з будь-якими іншими особами, має право здійснювати неофіційне узагальнення судової практики. З огляду на зазначене, у статуті організації мало бути зазначено про право розділу 2 статуту Громадської організації «Правозахистна організація «Альтера» було передбачено право організації на узагальнення судової практики. Однак, узагальнення судової практики є видом судової діяльності, який офіційно здійснюється певними судами, як органами судової влади. Таким чином, Громадська організація організації здійснювати лише неофіційне узагальнення судової практики» [98].

Схожа справа розглядалася Дніпропетровським окружним адміністративним судом до якого надійшов адміністративний позов Криворізького міського управління юстиції до Громадської організації «Всеукраїнська палата люстрації» з вимогами заборонити громадську організацію «Всеукраїнська палата люстрації» шляхом припинення її як юридичної особи. В обґрунтування позову зазначено, що в ході проведення перевірки статутних документів громадської організації «Всеукраїнська палата люстрації» було виявлено, що громадська організація зареєстрована з порушеннями ч.1 ст.5 Закону України «Про очищення влади», а саме в частині покладених функцій, які не входять до кола функцій, що можуть здійснювати громадські об'єднання та є владними повноваженнями компетентних органів.

Суд встановив, що згідно п.2.1 Статуту громадської організації «Всеукраїнська палата люстрації», метою громадського об'єднання є: очищення органів державної влади та місцевого самоврядування, судів, правоохоронних

органів, підприємств, установ та організацій державної та комунальної власності, задля вираження суспільної недовіри особам, які обіймаючи посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів скомпрометували себе та діяли всупереч інтересам народу. Під люстрацією в цьому Статуті розуміється процес, спрямований на припинення злочинів стосовно основ національної безпеки України, які були вчинені, вчиняються або можуть бути вчиненими посадовими особами в органах законодавчої, виконавчої, судової влади, правоохоронних органах України, інших органах, закладах чи установах, щодо їх діяльності та виконання безпосередніх обов'язків, які покладені на них відповідно до законодавства.

Суд дійшов висновку, що мета громадської організації «Всеукраїнська палата люстрації» не ототожнюється зі здійсненням встановленої Законом України «Про очищення влади» заборони окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Крім того, мета діяльності громадської організації «Всеукраїнська палата люстрації» не співпадає з метою, визначеною Законом України «Про очищення влади» – очищення влади (люстрація) з метою недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на узурпацію влади Президентом України, підрив основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини, а спрямована саме на вираження суспільної недовіри особам, які обіймаючи посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів скомпрометували себе та діяли всупереч інтересам народу, запобігання приходу таких осіб до влади у майбутньому, усуненню наслідків дій таких осіб у минулому.

Отже суд знайшов необґрунтованими твердження позивача про те, що громадська організація «Всеукраїнська палата люстрації» зареєстрована з порушенням ч.1 ст.5 Закону України «Про очищення влади», а також про

невідповідність статутних документів громадської організації «Всеукраїнська палата люстрації» у відповідності до Закону України «Про очищення влади» [114].

Як справедливо зазначає В.В. Хахулін, мета основної діяльності виступає наріжним, хоча й не єдиним, критерієм відмінності суб'єктів господарювання, які створюються для здійснення господарської діяльності, та організацій, які мають іншу основну мету. «Розбіжність між двома групами колективних утворень полягає, насамперед, в цілях їх основної діяльності: для перших – це господарський процес, тоді як для інших – нематеріальна взаємодія людей (соціально-культурне, наукове обслуговування, управління тощо)» [218, с.349-350]. Однак необхідно констатувати, що досягнення основної мети громадської організації – здійснення вищезазначеної соціально-корисної діяльності – неможливо без залучення певних матеріальних та фінансових ресурсів (оренда приміщення його обладнання, виготовлення інформаційного матеріалу та ін.). Так, громадські організації можуть забезпечувати окремі види своєї статутної діяльності за рахунок внесків її членів, з метою виконання статутних завдань і цілей вони можуть здійснювати необхідну господарську діяльність шляхом створення госпрозрахункових установ і організацій із статусом юридичної особи, заснування підприємств в порядку, встановленому законодавством, тощо.

Отже, логічним є висновок, що мета діяльності виступає основною кваліфікуючою ознакою громадської організації і одночасно є засобом ідентифікації останньої. Певна суспільно-корисна діяльність організації є її основною метою, а господарська діяльність – засобом досягнення основної статутної мети громадської організації.

Але, окрім цього, слід враховувати, що суспільно-корисною має бути також і господарська діяльність інших суб'єктів господарювання. Так, згідно п.2 ст.3 ГК господарська діяльність, що має за мету одержання прибутку, також здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів.

Тому мета громадських організацій (об'єднань), у т.ч. здійснюваної ними господарської діяльності, потребує уточнення.

Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. (ст.1) передбачає, що громадська організація розглядається як вид громадського об'єднання. Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.

Отже, метою громадської організації (об'єднання) згідно чинному Закону є здійснення та захист прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Таке формулювання уявляється недосконалим. Виникає запитання, на яке мав би давати відповідь Закон – чиїх інтересів.

Закон України «Про об'єднання громадян» 1992 р. давав на це питання відповідь, передбачаючи, що громадська організація створюється для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів (ст.1, 3). Воно діє на основі добровільності, рівноправності членів (учасників), самоврядування, законності та гласності, а також, згідно ст.6 даного Закону, є вільним у виборі напрямів своєї діяльності.

Натомість Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. передбачає відсутність майнового інтересу їх членів (учасників) (п.3 ст.5). Між тим зроблений виняток (крім оплати праці та відрахувань на соціальні заходи) ставить принцип відсутності майнового інтересу у членів (учасників) ГО під сумнів. Згідно вказаній статті Закону відсутність майнового інтересу передбачає, що члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи).

Тобто, поняття майнового інтересу тлумачиться з вузькоцивілістичних позицій, хоч воно використовується і в інших галузях права. З точки зору господарського права і практики правозастосування у сфері діяльності ГО, майновий інтерес розглядається у контексті задоволення власних потреб членами (учасниками) ГО за допомогою майна ГО. При цьому задоволення таких потреб відбувається у процесі задоволення певного виду суспільних потреб і розглядається як його складова.

Зрозуміло, що мета діяльності об'єднання громадян повинна бути законною та соціально корисною. На практиці, громадські організації створюються, як правило, для досягнення таких цілей, як сприяння здійсненню загальнодержавних, регіональних, місцевих програм поліпшення соціально-економічного становища; поліпшення матеріального становища членів громадської організації, сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних, інвалідів, а також надання допомоги особам, які через фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав та законних інтересів; надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, інших екологічних, техногенних катастроф, соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам репресій, біженцям; сприяння розвитку науки, освіти та культури, в тому числі шляхом реалізації програм наукового та національно-культурного розвитку; сприяння охороні і збереженню культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання; сприяння проведенню природоохоронних заходів та природоохоронної справи; сприяння розвитку охорони здоров'я, фізичної культури, спорту і туризму, пропагування здорового способу життя, здійснення соціального догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують соціальної підтримки та піклування; сприяння захисту материнства та дитинства, надання допомоги багатодітним та малозабезпеченим сім'ям тощо.

Тобто йдеться як про допомогу іншим, так і про поліпшення матеріального становища членів громадської організації, Таке поліпшення може відбуватися у

будь-якій формі, крім розподілу прибутку між учасниками, оскільки останнє заборонено.

З урахуванням практичних потреб, створення стимулу для розвитку громадського руху серед малозабезпечених верств населення відмовлятися від мети задоволення та захисту своїх законних (соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших) спільних інтересів немає сенсу. Інша справа, що враховуючи громадський характер таких організацій, мова має йти і про сприяння задоволенню таких же інтересів необмеженому колу осіб.

До того ж ст.36 Конституції України також говориться про право на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод... (далі за текстом).

Окрім того, у визначенні мети та відповідно поняття громадської організації (об'єднання) необхідно врахувати, що метою може бути задоволення будь-яких інтересів, окрім заборонених законом.

Наприклад, ст. 4 Закону України «Про громадські об'єднання» передбачає, що утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, забороняються.

Конституція України (ст.36) встановлює, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст.11) передбачає, що кожен має право на свободу об'єднання з іншими особами. Здійснення цього права не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

При цьому Конвенція не оговорює, право на свободу об'єднання з іншими особами може реалізовуватися для захисту своїх інтересів чи інтересів інших осіб.

З формальної точки зору допустимі обидва варіанти, оскільки ні той, ні інший не заборонені Конвенцією. Однак використання права на свободу об'єднання суто для задоволення своїх інтересів суперечило б громадському характеру явища громадських організацій, які мають здійснювати свою діяльність на користь громадськості. У іншому разі організація набула би ознак приватної, відповідно перестала би бути громадською. Тому у визначенні поняття громадської організації необхідно враховувати її спрямованість на здійснення та захист прав і свобод членів громадської організації та інших осіб, або за бажанням громадської організації – лише інших осіб.

З урахуванням вищевикладеного пропонується мету громадської організації (об'єднання) сформулювати наступним чином: здійснення та захист прав і свобод членів громадської організації та/або інших осіб, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів, не заборонених законом в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Відповідне уточнення, узгоджене з названою Конвенцією, пропонується внести як до Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.02.2012 р., так і до Конституції України (ст.36).

З урахуванням вищевикладеного пропонується внести відповідні уточнення у визначення поняття громадського об'єднання (організації), яке наведене у ст.1 вказаного Закону.

Але перш ніж надати удосконалене формулювання потрібно розглянути ще одне питання.

Чинний Закон передбачає, що громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб *приватного права* для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Таким чином, гарантується право на свободу об'єднання лише для юридичних осіб приватного права, що уявляється не виправданим обмеженням права на свободу об'єднання для юридичних осіб публічного права.

Щонайменше створення юридичних осіб публічного права передбачено ст.167 і 169 ЦК України. Згідно ст.167 ЦК держава діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин. Держава може створювати юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади тощо) у випадках та в порядку, встановлених Конституцією України та законом. Держава може створювати юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо), брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом. Згідно ст.169 ЦК територіальні громади діють у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин. Територіальні громади можуть створювати юридичні особи публічного права (комунальні підприємства, спільні комунальні підприємства, навчальні заклади тощо) у випадках та в порядку, встановлених Конституцією України та законом. Територіальні громади можуть створювати юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо), брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом.

Окрім того, можна говорити й про існування інших юридичних осіб публічного права, права на свободу об'єднання яких також не можна обмежувати.

З урахуванням вищевикладеного, поняття громадського об'єднання, закріплене у ст.1 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. пропонується викласти в такій редакції:

«Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного та/або публічного права для здійснення та захисту прав і свобод членів (учасників) громадського об'єднання та/або інших осіб, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів, не заборонених законом в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

Відповідно громадська організація (відштовхуючись від логіки Закону) – це добровільне об'єднання фізичних осіб для здійснення та захисту прав і свобод членів громадської організації та/або інших фізичних осіб, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів, не заборонених законом в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Спираючись на це загальне визначення, потрібно давати визначення громадської організації як суб'єкта господарського права.

В глосаріях окремих нормативно-правових актів можна знайти дефініцію поняття «суб'єкт господарювання», що застосовується в спеціальних актах. Так, Закон України «Про господарську діяльність в Збройних Силах України» визначає суб'єктів для господарювання в системі збройних формувань, якими є військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил України, які утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, ведуть відокремлене господарство, мають кошторис надходжень та видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням [124].

Закон України «Про захист економічної конкуренції» визначає суб'єкта господарювання для цілей антимонопольного законодавства як юридичну особу незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізичну особу, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у т.ч. яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; групу суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності. Господарською діяльністю не вважається діяльність фізичної особи з придбання товарів народного споживання для кінцевого споживання [139].

Для потреб правового регулювання господарської діяльності громадських організацій (об'єднань) на основі проведеного аналізу можливо запропонувати наступне визначення.

Громадська організація (об'єднання) як суб'єкт господарського права – це майново відокремлена організація, легітимізована в установленому порядку, наділена господарською компетенцією, яка несе самостійну відповідальність за результати господарювання і може здійснювати господарську діяльність безпосередньо або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи, **з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання доходу, який після покриття витрат і сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів спрямовується на забезпечення досягнення ГО мети своєї основної діяльності та задоволення суспільних потреб.**

У визначенні враховано, що громадська організація (об'єднання) відповідає всім ознакам суб'єкта господарювання. Також враховано основну характеристику, яка отримала закріплення у законодавстві – що громадська організація (об'єднання) може здійснювати господарську діяльність безпосередньо та опосередковано через створені нею юридичні особи. І головна відмітна ознака, яку пропонується відобразити у визначенні поняття громадської організації

(об'єднання) окрім цього – це мета здійснення господарської діяльності як основна кваліфікуюча ознака громадської організації (об'єднання) як суб'єкта господарського права. А саме – **задоволення суспільних потреб і досягнення інших економічних і соціальних результатів та одержання доходу, який та одержання доходу, який після покриття витрат, спрямовується на забезпечення досягнення громадською організацією (об'єднанням) своєї основної мети.**

Принципове значення має об'єднання безпосередньої господарської діяльності громадських організацій (об'єднань) та діяльності створеними ними юридичних осіб однією метою, що є підґрунтям для розгляду громадської організації (об'єднання) та створених нею підприємств тощо як господарської системи. Саме такий підхід вимагає розглядати створені громадськими організаціями підприємства як підприємства колективної власності, не допускаючи повного відмежування їх від засновника за допомогою цивілістичної фігури юридичної особи. Це дозволяє справляти відповідний вплив на визначення у законі і статуті обсягу правоздатності таких підприємств, напрямів використання їх прибутку тощо, що загалом вказує на переваги господарсько-правового підходу в регулюванні організації і здійснення господарської діяльності громадськими організаціями, порівняно з цивілістичним.

Особливості господарсько-правового статусу ГО передбачають їх спеціальну правоздатність у випадку здійсненні виключно некомерційної господарської діяльності, що означає, що ГО має право здійснювати види діяльності, які закріплені в статуті, і вони не можуть протирічити основній діяльності ГО.

Якщо у статуті закріплено право ГО здійснювати підприємницьку діяльність, відносно такої діяльності ГО мають загальну правоздатність, що відповідає загальним принципам здійснення підприємницької діяльності.

Розглядаючи питання видів громадських організацій, слід зазначити, що існує безліч класифікацій громадських організацій, в основу яких покладено різні критерії [56; 5; 63; 83; 54; 212 та ін.]. За сферою діяльності виділяють

правозахисні, професійні, економічні, соціально-демографічні, культурологічні та просвітницькі; спортивно-туристські та оздоровчі; наукові та науково-технічні; оборонні; національно-культурні; екологічні й ін. [78, с. 165]. За розгляді Верховної Ради України знаходиться проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення сфери суспільної діяльності громадських об'єднань та приведенням вимог чинного законодавства у відповідність до норм Закону України «Про громадські об'єднання», який передбачає доповнення названого Закону нормами, в яких би визначалися сфери їх діяльності. Зокрема, пропонується доповнити Закон статтею 6-1 «Суспільна діяльність громадських об'єднань», в якій пропонується передбачити віднесення до сфери суспільної діяльності громадських об'єднань: будь-якої діяльності, не забороненої чинним законодавством. За критерієм напряму діяльності громадські організації поділяють на ті, що стосуються прав людини, професійної діяльності, поліпшення соціально-економічного становища країни, сім'ї та дітей, захисту здоров'я населення та екології, освіти, культури. За суб'єктним складом виокремлюють дитячі, молодіжні, жіночі організації, організації інвалідів, ветеранів, підприємців й ін. За кількістю членів – масові та звичайні. Пропонуються й інші критерії класифікації громадських організацій (об'єднань) на види.

Ці класифікації знаходять відображення в Законах. Наприклад, згідно ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. особливості регулювання суспільних відносин у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення окремих видів громадських об'єднань можуть визначатися іншими законами. Наприклад, Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [155] визнає видами громадської організації фізкультурно-спортивне товариство, що створюється громадянами України з метою сприяння розвитку фізичної культури та спорту, спортивну федерацію та Національний Олімпійський комітет України. Видом громадських організацій є також молодіжні та дитячі громадські організації, особливості створення та діяльності яких регулюються Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 р.

[142]. Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р. [145] гарантує право громадян, які належать до національних меншин, створювати національні громадські об'єднання, що, на нашу думку, означає і право створення громадських організацій [5, с.73; 83, с.185-187].

На теперішній час у господарсько-правовому сенсі такі класифікації громадських об'єднань на види не мають суттєвого значення, оскільки відповідні Закони не містять особливостей їх господарсько-правового статусу, а містять особливості правового статусу іншої галузевої приналежності.

З іншого боку, потрібно відмежуватися від спроб втиснути в поняття громадської організації (із наступним поділом на види) різноманітні види об'єднань громадян, які до громадських організацій не відносяться. Треба зазначити, що спостерігається певна плутанина, коли дослідники намагаються втиснути в поняття громадської організації (об'єднання) будь-які непідприємницькі об'єднання громадян, які не є політичними партіями (цю тенденцію у наукових дослідженнях було закладено Законом України «Про об'єднання громадян», який поділяв об'єднання громадян на політичні партії та громадські організації. Зокрема, у ст.1 зазначалося, що об'єднання громадян, незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) відповідно до цього Закону визнається політичною партією або громадською організацією. Поряд з цим Закон зазначав, що дія цього Закону не поширюється на релігійні, кооперативні організації, об'єднання громадян, що мають основною метою одержання прибутків, комерційні фонди, органи місцевого та регіонального самоврядування (в т.ч. ради і комітети мікрорайонів, будинкові, вуличні, квартальні, сільські, селищні комітети), органи громадської самодіяльності (народні дружини, товариські суди тощо), інші об'єднання громадян, порядок створення і діяльності яких визначається відповідним законодавством. Особливості правового регулювання діяльності профспілок визначаються Законом України про профспілки. (Зокрема, Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р. визначаються особливості правового регулювання, засади створення, права та гарантії

діяльності професійних спілок). Тому, як уявляється, не було законних підстав для віднесення цих видів об'єднань громадян до громадських організацій. Вони мають свою специфіку і можуть бути віднесені до некомерційних організацій (непідприємницьких товариств – за термінологією ЦК), але не до ГО. Адже, за словами М.Ю.Тихомирова, оскільки некомерційні організації створюються в різних специфічних формах, кожна з яких, в свою чергу, може існувати в різноманітних видах, то і правове регулювання щодо відповідних некомерційних організацій досить специфічне [206, с. 351]. В Україні діють спеціальні закони, що регулюють правовий статус окремих видів таких організацій.

Подібна норма знайшла закріплення і в новому Законі України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. Стаття 2 цього Закону передбачає, що його дія поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні і, навпаки, не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення: 1) політичних партій; 2) релігійних організацій; 3) непідприємницьких товариств, що утворюються актами органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування; 4) асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань; 5) саморегулювальних організацій, організацій, які здійснюють професійне самоврядування; 6) непідприємницьких товариств (які не є громадськими об'єднаннями), утворених на підставі інших законів.

Одне з питань, яке виникає у дослідників, стосується віднесення до громадських організацій професійних спілок, а також благодійних організацій. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 р.[153] визначає професійну спілку (профспілку) як добровільну неприбуткову громадську організацію, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання) (ст.1). Благодійна організація у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.05.2013 р. [119] визначається як громадська організація не визначається, а визначається як юридична особа приватного права,

установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим Законом, як основну мету її діяльності. Ст.2 цього Закону передбачає, що законодавство України про благодійну діяльність та благодійні організації базується на Конституції України та складається з цього Закону, Цивільного кодексу України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів. Поряд з цим в одному із законопроектів пропонується внести зміни у ст. 2 вказаного Закону, закріпивши, що благодійні організації також підпадають під дію Закону України «Про громадські об'єднання», у т.ч. змінивши у назві Закону слово «організації» на об'єднання.

Відповідь на це питання потребує спеціальних досліджень правового статусу даних видів організацій. Виходячи з нинішнього рівня дослідженості цих питань, можна зробити висновок, що правовий статус профспілок та благодійних організацій має свою специфіку, і їх потрібно розглядати як самостійні види об'єднань громадян, правовий статус яких регулюється спеціальними Законами. Сумніви щодо розгляду їх в якості різновидів громадських організацій підтверджуються відношенням до цього питання міжнародних спеціалістів. Наприклад, з вересня 2007 до липня 2008 року в Україні реалізовувався проект «Громадський моніторинг та консультування з питань державної реєстрації та відносин громадських організацій, релігійних організацій, профспілок, благодійних організацій з контролюючими органами влади як передумова реалізації та захисту права громадян на об'єднання» за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження». Його виконували Товариство сприяння українсько-польській співпраці у галузі юридичної освіти і науки, Центр громадської адвокатури, Інтернет-видання «Юриспруденція on-line». У рамках проекту здійснювався моніторинг, переклад та узагальнення Рішень Європейського Суду з прав людини, які стосуються реалізації права на об'єднання. Юристи та експерти проекту також надавали безкоштовну правову допомогу особам, які мали намір створити та зареєструвати громадську, благодійну, релігійну організацію чи профспілку, громадським організаціям, у тому числі молодіжним та дитячим

громадським організаціям, благодійним організаціям, профспілкам, релігійним організаціям, громадянам щодо реалізації та захисту права на об'єднання, здійснювали моніторинги та дослідження [106].

Така оцінка співвідношення понять громадських організацій, з одного боку, та професійних спілок і благодійних організацій, з іншого, уявляється виправданою. Ці організації є спеціальними видами об'єднань громадян.

На підтвердження такого висновку можна послатися також на меморандум до Фундаментальних принципів, у яких надаються приклади деяких форм НУО, при цьому список не включає профспілки і релігійні громади, хоч вони звичайно мають спеціальне місце серед НУО. У Фундаментальних принципах не робиться жодних згадок про профспілки і релігійні громади (п.14). Так само політичні партії виключені з рамок Фундаментальних принципів, бо, відповідно до більшості національних законів, вони є предметом окремих положень, відмінних від тих, які загалом застосовні до НУО (п.15). Профспілки, створені за законом, згідно з яким від членів професії вимагається належати до них з метою регулювання, також не включають у визначення НУО в Фундаментальних принципах (п.16). Хоча, як визнано у пар. 20, національний закон може ставитися до них як до неурядових організацій, і деякі аспекти їх діяльності можуть бути значною мірою такими, як і у тієї, що проводять добровільні організації, наприклад, комітет з прав людини при асоціації юристів.

Якщо звернутися до законодавства України, то виявиться, що законодавець відрізняє від громадських організацій професійні спілки, творчі спілки, організації роботодавців й ін. Так, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань» дає наступний перелік громадських формувань – політичні партії, структурні утворення політичних партій, громадські об'єднання, місцеві осередки громадського об'єднання із статусом юридичної особи, професійні спілки, їх об'єднання, організації профспілки, передбачені статутом профспілки та їх об'єднання, творчі спілки, місцеві осередки творчих спілок, постійно діючі третейські суди, організації роботодавців, їх об'єднання, відокремлені підрозділи іноземних

неурядових організацій, представництва, філії іноземних благодійних організацій (п.3 ст.1).

З теоретичної точки зору, окремої уваги для господарсько-правового дослідження потребують спроби поділити громадські організації (об'єднання) на т.зв. суспільно-корисні та приватно-корисні. Наприклад, М.В. Менжул зазначає, що залежно від мети створення та діяльності можна виділити суспільнокорисні (створені й діють з різними суспільнокорисними цілями, зокрема: охорони прав людини, розвиток науки, культури, мистецтва, освіти, надання соціальних послуг та ін.) та приватнокорисні (створені й діють з метою досягнення цілей та в інтересах виключно своїх членів) громадські організації [83, с.185]. В Україні поділ організацій на суспільнокорисні та приватнокорисні пропонувався у законопроектах, що готувалися для непідприємницьких організацій [161]. У якості прикладу можна навести проект Закону України «Про неприбуткові організації», який розроблявся членами Комітету з питань культури і духовності. За цим проектом усі неприбуткові організації поділяються на організації публічного права (державні або комунальні організації) та неприбуткові організації приватного права. Останні можуть бути: 1) суспільно-корисними, діяльність яких спрямована на забезпечення реалізації прав і свобод громадян, розвитку громадянського суспільства, сприяння виконанню функцій держави та органів місцевого самоврядування; 2) приватно-корисними, що засновані на приватній власності і діяльність яких спрямована на забезпечення законних економічних інтересів членів (учасників) організації [63, с. 49].

З поділом громадських організацій на суспільно-корисні і приватно-корисні погодитися не можна. Вочевидь, в даному випадку мова йде про поділ непідприємницьких товариств, передбачених ЦК, або поділ неприбуткових організацій, передбачених податковим законодавством.

Громадські організації такому поділу не підлягають, адже за своєю природою вони є громадськими, тому у будь-якому разі мають здійснювати суспільно-корисну діяльність (у іншому разі втратять громадський (суспільний) та набудуть приватного характеру).

Законодавство Франції, до якого апелюють науковці [83, с.185; 64 та ін.] при здійсненні даної класифікації, передбачає поділ асоціацій на суспільно-корисні і ні, і передбачає для суспільно-корисних асоціацій спеціальний правовий статус (визнання асоціацій суспільно-корисними розширяє їх можливості щодо набуття майна та коштів).

Тому приватно-корисні непідприємницькі товариства, слід розглядати як такі, що не є ГО, на них не поширюється дія Закону України «Про громадські об'єднання» 22.03.2012 р., вони утворюються на підставі інших законів (п.6 ч.2 ст.2 вказаного Закону).

Особливої уваги потребує питання поділу ГО на види за територією діяльності, а також за суб'єктним складом.

З цього приводу є сенс звернутися до історії питання. Як зазначалося, з 1992 р. в Україні діяв Закон України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р., однак у зв'язку із спрямованістю України на євроінтеграцію постало питання про його невідповідність сучасним європейським стандартам, викладеним в «Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі», прийнятій у 2007 році. На це було звернуто увагу у рішенні Європейського Суду з прав людини від 3 квітня 2008 року в справі №40269/02 «Корецький та інші проти України». У цьому рішенні Європейський Суд з прав людини зобов'язав Україну, окрім іншого, змінити законодавство у цій галузі, так як воно порушує статтю 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на свободу об'єднань і мирних зборів).

У контексті обставин справи Європейський суд з прав людини, окрім занадто складної процедури державної реєстрації громадських організацій, а також заборони громадським організаціям безпосередньо здійснювати господарську діяльність, акцентував увагу на таких недоліках законодавства, як обмеження права юридичних осіб виступати засновниками громадських організацій і територіальні обмеження діяльності місцевих організацій.

Для усунення цих недоліків 22 березня 2012 року було прийнято новий Закон України «Про громадські об'єднання» № 4572-VI, який вступив в дію з 1 січня 2013 року. Цим законом було спрощено процедуру державної реєстрації та передбачено право здійснювати підприємницьку діяльність не тільки через створені ними підприємства і товариства, але й безпосередньо, якщо така діяльність відповідає меті громадського об'єднання та сприяє її досягненню.

Окрім цього, було передбачено створення громадських об'єднань за участі фізичних осіб та/або юридичних осіб і скасовано територіальні обмеження їх діяльності,

Внесені в законодавство зміни відповідають вирішенню вищезазначених конкретних завдань, поставлених перед законодавцем, однак той спосіб, що був обраний для їх опрацювання, створив низку інших суттєвих недоліків, в результаті гарантована Конституцією України і міжнародними документами свобода об'єднання в одних питаннях отримала очікувані гарантії, але в інших, на жаль, втратила. Це наштовхує на думку, що до вдосконалення відповідного законодавства можливо було підійти більш раціонально.

Розглянемо зміни, що відбулися, за останніми двома напрямками і які стосуються поділу ГО на види за суб'єктним складом і територіальністю.

У першому випадку виникає питання щодо гарантій свободи об'єднання для юридичних осіб. Слід зазначити, що дійсно, Закон «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. розглядав у якості членів громадських організацій лише громадян. Цей Закон визначав об'єднання громадян як добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод (ст.1), а громадську організацію як об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів (ст.3).

Однак свобода об'єднання для захисту спільних інтересів юридичних осіб передбачалася іншими законодавчими актами. Наприклад, Закон України «Про Торгово-промислові палати в Україні» 02.12.1997 р. передбачив, що Торгово-

промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання (ст.1).

Фактично ж і Закон «Про об'єднання громадян» гарантував громадську площадку для захисту спільних інтересів підприємств, установ і організацій, які є юридичними особами. оскільки надавав відповідні гарантії їх колективам. Зокрема, в ст.12 цього Закону встановлювалось, що у діяльності громадських організацій у випадках, передбачених їх статутами, можуть брати участь колективні члени. Наприклад, відповідно до пункту 5.2 ст.5 Статуту УСПП колективними членами УСПП можуть бути колективи підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, підпорядкованості та розташування, громадські організації та їх об'єднання, інші неприбуткові організації, в тому числі міжнародні, які прийняли рішення про вступ до УСПП та сплачують вступні та членські внески. Фактично мова йде про гарантії прав трудових колективів, що у демократичному суспільстві має велике значення.

Натомість Закон України «Про громадські об'єднання» вже не оперує поняттям колективу, а лише поняття фізичної особи індивідуально, і відповідно з його прийняттям і повною відміною попереднього Закону конституційні гарантії прав трудових колективів в цій частині втрачено. Відповідно до ст.1 цього Закону громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

Отже, з прийняттям нового Закону конституційні гарантії прав трудових колективів на свободу об'єднання в громадські організації втрачено. Так само втрачено їх щодо будь-яких інших колективів. Натомість ЄСПЛ від України цього не вимагав, а лише вимагав передбачити можливість членства для юридичних осіб.

Більш того, використаний в Законі України «Про громадські об'єднання» підхід суперечить міжнародним документам, до яких апелює ЄСПЛ і які передбачають гарантії свободи об'єднання у т.ч. для груп осіб (колективів). Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі (п.2) та підготовані на їх основі Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі (п.2), передбачають, що НУО охоплюють організації, створені окремими особами (фізичними і юридичними) і групами таких осіб. НУО виникають внаслідок ініціативи індивідуумів чи груп осіб, саме тому національна юридична і податкова структура, що застосовується до них, має дозволяти і заохочувати цю ініціативу (п.6 Фундаментальних основ). Будь-яка особа, юридична або фізична, вітчизняна чи іноземна, або група таких осіб, не повинна обмежуватися у створенні НУО (п.15 Фундаментальних основ). Будь-яка особа, як фізична, так і юридична, резидент або нерезидент, або група таких осіб повинна мати можливість вільно заснувати НУО, стосовно ж НУО, яка не має членів, – можливість заснувати її шляхом дарування або спадкування майна (п.16 Рекомендацій). Ці документи складались, враховуючи Декларацію про право та обов'язок окремих осіб, груп та органів суспільства заохочувати і захищати загально визнані права людини та основні свободи, Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/53/144.

Отже, участь колективів (груп осіб) гарантована міжнародними документами, відповідно Закон України «Про громадські об'єднання» у цій частині потребує удосконалення.

Слід зазначити, що оцінка фігури юридичної особи з точки зору теорії колективу [11; 32] проглядає і в окремих нормах Закону України «Про громадські

об'єднання», тому в змісті норм Закону можна углядіти певне протиріччя, коли в одних нормах застосовується чистий цивілістичний підхід, а в інших споріднений з господарсько-правовим соціологічний підхід.

Оцінка юридичної особи як колективного члена проглядає, наприклад, в нормах статті 7 Закону України «Про громадські об'єднання». Зокрема, засновниками громадської спілки не можуть бути юридичні особи приватного права, єдиним засновником яких є одна і та сама особа. Засновником громадської спілки не може бути юридична особа приватного права, якщо засновник (власник істотної участі) цієї юридичної особи внесений до переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності, або щодо яких застосовано міжнародні санкції. При цьому під істотною участю у цьому Законі слід розуміти пряме та опосередковане, самостійне або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного (складеного) капіталу або голосів за придбаними акціями (частками) юридичної особи або незалежно від формального володіння можливість значного впливу на управління чи діяльність юридичної особи. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» оперує терміном «кінцевий бенефіціарний власник (контролер)», який вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Тому поняття колективного членства навряд чи можливо повністю відкинути і з теоретичної точки зору, яка проглядає в окремих нормах Закону, що ставить під питання застосування виключно цивілістичного підходу до врегулювання правового статусу ГО.

Крім того, з прийняттям нового Закону постає питання невиправданого обмеження права участі у громадських об'єднаннях юридичних осіб публічного права – державних, комунальних підприємств, інших організацій і установ, створених розпорядчим актом державного органу або органу місцевого самоврядування, які за Законом 1992 р. реалізували свої інтереси щонайменше через представництво в громадських формуваннях своїх трудових колективів.

Адже відповідно до ст.81 ЦК України «Види юридичних осіб» юридичні особи залежно від порядку створення поділяються на юридичних осіб приватного і публічного права. Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до статті 87 цього Кодексу, а юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Натомість Закон «Про громадські об'єднання» передбачає гарантії свободи об'єднання лише для юридичних осіб приватного права.

До юридичних осіб публічного права слід віднести і громадські організації (об'єднання), яким також має бути гарантовано право на свободу об'єднання.

Дійсно, зауваження Європейського суду з прав людини були виправданими, але головна ціль яку переслідував ЄСПЛ у своїх зауваженнях Україні – це приведення законодавства у відповідність до статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Право на свободу об'єднань і мирних зборів». Отже за основу потрібно б було взяти перш за все норми цієї Конвенції, а також відповідні норми Конституції України як Основного закону, а не ЦК України, як це зроблено в Законі «Про громадські об'єднання».

«Рівняння» у нормотворчості на ЦК, а не на Конституцію уявляється не виправданим, що можна бачити також з наступних аргументів. Аналітики нового законодавства про громадські об'єднання звертають увагу на те, що у Конституції України застосовується старе поняття «об'єднання громадян», яке за змістом суттєво відрізняється від нового поняття «громадські об'єднання». З цього робиться висновок про необхідність внесення змін до Конституції України, з чим важко погодитися. По-перше, чинне нормативне регулювання Конституції України не перешкоджає дії Закону вже тому, що Конституція містить норму статті 22, яка встановлює, що права і свободи людини і громадянина не є вичерпними. Окрім того, громадські об'єднання цілком виправдано розглядати як правову форму об'єднання громадян, поряд з політичними партіями, адже і в самому Законі «Про громадські об'єднання» говориться про те, що дія цього

Закону не поширюється на політичні партії.

Натомість суто цивілістичний підхід до розробки Закону України «Про громадські об'єднання» в одних питаннях дозволив виправити ситуацію, а в інших створив нові проблемні місця, які містять вже інші обмеження свободи об'єднання.

Зауважимо, що Європейський суд з прав людини розглядає питання свободи об'єднання в контексті не лише правомірності втручання держорганів в реалізацію права на свободу об'єднання, а й якості закону у справі забезпечення такої свободи.

Конституція України оперує поняттями індивідуальних і колективних прав людини і громадянина (ст.40). Термін «фізична особа» в Конституції України не використовується, так само не використовується воно в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і Загальній декларації прав людини.

Натомість новий Закон «Про громадські об'єднання» права колективів обмежує, так само як і обмежує право фізичних осіб виступити в тандемі з юридичними особами у заснуванні громадської спілки. Парадоксально, що це обмеження свободи торкнулось б і гр. Корецького та інших громадян – засновників «Громадянського Комітету за збереження дикої (корінної) природи Березняків», в реєстрації якого за старим Законом органами держреєстрації було відмовлено. Статут Громадянського комітету передбачав: «1.1. Громадянський комітет... (надалі – Комітет) є добровільне об'єднання громадян, громадських організацій, а також інших юридичних осіб, які об'єднуються у спільній діяльності (мають на меті) збереження дикої (корінної) природи у містах», «6.1. Членство у Комітеті може бути індивідуальним, колективним, почесним, в якості волонтера...». Як бачимо, гр. Корецький не зміг би заснувати громадське об'єднання за новим Законом, так само як не міг його заснувати за старим, тільки з інших причин. Цього разу на перепоні стало би вже те, що громадська організація не може містити в своєму складі юридичних осіб, а громадська спілка не може бути заснована фізичними особами.

Проте, доцільніше було б при вдосконаленні законодавства та приведенні

його у відповідність до євростандартів використовувати господарсько-правовий підхід, який розглядає господарську організацію не тільки з юридичної точки зору, як це робить цивілістика, а й із соціологічної точки зору, що дозволяє розглядати будь-яку організацію як колектив. Зокрема, загальновідомою є теорія трудового колективу А.В. Венедиктова [11], що розвинута у сучасній науці до теорії відкритого приватно-публічного колективу у соціологічному вимірі та теорії правового інституту (інституційної правової теорії) у правовому вимірі [32], що дозволяє бачити за фігурою інституційного колективу «права кожного» та забезпечувати їх достойну реалізацію.

При такому підході цілком природним було б розширити суб'єктний склад громадських організацій за рахунок господарських організацій та інших юридичних осіб, що здійснюють господарську діяльність, а також – виходячи з конституційного принципу рівності перед законом – будь-яких інших юридичних осіб, за винятком окремих категорій, встановлених законом.

Слід зазначити, що саме це робили й міжнародні та всеукраїнські чи місцеві громадські організації, які фактично приймали до своїх членів і юридичних осіб, розглядаючи їх як колективних членів.

У якості свідченням тлумачення юридичної особи як колективного члена можна привести, наприклад, положення Статуту Міжнародної громадської асоціації «Українська секція міжнародної поліцейської асоціації», яке передбачає, що Секція здійснює свою діяльність у відповідності до Конституції України, чинного законодавства України, Статуту Міжнародної поліцейської асоціації та цього Статуту, має статус колективного члена Міжнародної поліцейської асоціації (далі в тексті – МПА) на підставі ст.2 п.1 Статуту МПА. Секція є міжнародною громадською організацією, діяльність якої поширюється на територію України, Швейцарської Конфедерації та держав, на територію яких поширюється діяльність МПА. Секція виступає учасником цивільно-правових відносин, має відокремлене майно та самостійний баланс, може від свого імені набувати майнових та немайнових прав і виконувати відповідні обов'язки, бути позивачем та відповідачем у судах. Як колективні члени розглядаються також Відділення та

Осередки [197]. Наведені положення свідчать про те, що соціологічний підхід до місцевих осередків застосовуються і на міжнародному рівні.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що поділ громадських об'єднань за суб'єктним складом на громадські організації і громадські спілки є не виправданим. Доцільніше було б прямо передбачити право юридичних осіб створювати та входити до складу громадських організацій, залишивши поняття громадської спілки для об'єднання громадських організацій.

Ще одне велике питання стосується поділу ГО на види за ознакою територіальності.

Як уявляється, як і раніше, за цією ознакою громадські організації можуть поділятися на місцеві, регіональні, всеукраїнські (національні) та міжнародні. Такий поділ громадських організацій передбачався Законом України «Про об'єднання громадян» 1992 р. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. зняв територіальні обмеження при визначенні правового статусу громадських організацій, що має сприяти розвитку громадського руху та розширенню діяльності громадських організацій (об'єднань). Проте поділ зберігає свою актуальність щонайменше з теоретичної точки зору, а також і з точки зору законодавчого регулювання. Наприклад, чинне законодавство України надає додаткові права та можливості для різних громадських організацій залежно від їх статусу (наприклад, ст. 8 та ст. 9 Закону України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. дозволяє створювати постійно діючі третейські суди при всеукраїнських громадських організаціях та ін.). Доцільність надання такого права будь-яким громадським організаціями (наприклад, створеним двома громадянами) викликає сумнів. Саме тому в ст.3 Закону 2012 р. встановлено, що вільний вибір території діяльності передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом. Однак Законом передбачено встановлення територіального статусу певних видів ГО.

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» в ст.24 встановлює вимоги до

документів, що подаються заявником для державної реєстрації підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання. Для державної реєстрації підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання подається заява про державну реєстрацію підтвердження всеукраїнського статусу. Для відмови від всеукраїнського статусу подається заява про державну реєстрацію відмови від всеукраїнського статусу.

Тому ГО, які набули всеукраїнського статусу, слід розглядати як окремий вид ГО.

Безумовно, залишається потреба в виділенні міжнародних ГО як окремого виду ГО. Закон 2012 р. передбачає, що неурядові організації інших держав, міжнародні неурядові організації (далі – іноземні неурядові організації) діють на території України відповідно до цього та інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Окрім того, у зв'язку з започаткованими процесами регіоналізації державного управління в новому ракурсі постає питання про інституціалізацію особливого правового статусу регіональних і місцевих громадських організацій.

Слід зазначити, що обраний законодавцем підхід з рівнянням на ЦК України поставив численні місцеві осередки міжнародних, всеукраїнських, обласних чи інших місцевих громадських організацій, зареєстровані як юридичні особи, в досить скрутне становище, оскільки властивий громадським організаціям соціологічний термін «місцеві осередки» з метою приведення законодавства у відповідність до ЦК було замінено на термін «відокремлений підрозділ». У зв'язку з цим новий Закон у Прикінцевих положеннях (п.8) вимагав ліквідувати місцеві осередки, які мають статус юридичної особи. Фактично мова йшла про ліквідацію близько 26 тис. юридичних осіб, адже численні всеукраїнські організації мали розгалужену мережу осередків на місцях – повноправних місцевих громадських організацій, яким належало понад 1 тис. підприємств, засоби масової інформації і земельні ділянки тощо. В рамках нового Закону їм нав'язується перетворення у відокремлені підрозділи всеукраїнських ГО, в

результаті чого вони можуть залишитися без необхідного для здійснення їх діяльності майна, втрачають власне право на свободу господарської діяльності тощо. Викликає великий сумнів, що такі обмеження свободи об'єднання сумісні з європейським стандартами.

Так, згідно новоприйнятому Закону права місцевих ГО були обмежені нормою прикінцевих положень про заборону внесення змін до статуту та здійснення реєстраційних дій в Державній реєстраційній службі, окрім внесення змін у відомості про керівні органи та адреси. Рішення про зміну їх правового статусу та перетворення у структурні підрозділи або ліквідацію згідно прикінцевим положенням могла прийняти лише Всеукраїнська ГО. У будь-якому разі майно виходило з під контролю місцевих осередків (мало бути передане Всеукраїнській ГО). При цьому при передачі майна іншій ГО частина майна могла бути безповоротно втрачена, наприклад, для передачі земельних ділянок знадобилось би відповідне рішення органів місцевого самоврядування, яке в умовах ринкових відносин, не завжди було б на користь ГО. Крім того, керівники структурних підрозділів ГО не обираються членами осередків, як це було раніше, а мають призначатися згори вищим керівним органом, і відповідно дії розпорядників майна виходять з-під контролю місцевих осередків.

Подібний експеримент з існуючими на день прийняття Закону місцевими осередками всупереч завданню розширення свободи об'єднання в Україні грубо ущемляє її. Одночасно порушуються й конституційні гарантії права власності зареєстрованих як юридичні особи місцевих осередків.

Це пов'язано з тим, що новий Закон не враховує соціологічну природу відносин, що складаються у громадських організаціях. «Осередок» у перекладі на російську мову «ячейка» за словником С.І. Ожегова і Н.Ю. Шведової [99] означає первинну організаційну групу, серцевину громадської організації, осереддя (рос. – «средоточие»), з якого поширюється все явище. Тому не можна зводити осередок до розуміння вторинних структур, наділяючи їх похідним статусом, а не навпаки. Осередок – це первинна структура. з якого формується система. Звичайно, система може створювати нові похідні від неї, вторинні структури, однак в цьому

разі вони не можуть вважатися осередками. Скажімо, в складі УСПП зараз налічується 28 регіональних відділень, 73 філії та 22 представництва [42]. мабуть, не просто так, а тому, що і в тих, і в інших є потреба.

Отже, осередки і відокремлені підрозділи не є взаємозамінними поняттями, а принципово відрізняються. Перевести місцеві осередки громадських організацій на статус відокремлених підрозділів означає фактичну ліквідацію місцевих осередків і відповідно звуження свободи об'єднання. При цьому, зауважимо, ЄСПЧ питання внутрішньої структури ГО, їх осередків не торкався.

Отже, маємо фактично відмову від місцевих осередків у новому Законі, що виглядає не інакше як невиправданим втручанням у внутрішнє життя громадських організацій, що спотворює їх природу.

Адже фактично, формування всеукраїнських ГО відбувалося шляхом об'єднання ГО, які виникали на місцях. Сьогодні регіональні структури поставлені перед фактом, що їх подальшу долю будуть вирішувати не вони.

Існує й інший спосіб виникнення місцевих осередків – їх нове створення в рамках вже існуючої громадської організації. Однак в такому випадку створюються вони не керівним органом центральної ГО, а групами членів на місцях. У підтвердження цьому можна навести статутні документи Українських секцій Міжнародних ГО, наприклад, Української секції МПА Міжнародної поліцейської асоціації. Згідно Статуту УС МПА Відділення та Осередки можуть набувати статусу юридичної особи в установленому чинним законодавством України (п.4.4) [197]. УС МПА та створені нею Відділення і Осередки є неприбутковими організаціями, які для виконання статутних завдань мають у своїй власності кошти, майно та інші активи (п.18.1 Статуту УС МПА).

Слід враховувати також те, що значній частині місцевих осередків майно дісталось у спадок від СРСР. Отже, йдеться про бажану «реквізицію» цього майна, й переведення місцевих осередків у форму відокремлених підрозділів ГО може лише полегшити це псевдозавдання, адже насправді держава має турбуватися про розбудову громадянського суспільства, а не навпаки.

Тому таке ставлення до місцевих осередків, яке отримало закріплення у

чинному Законі «Про громадські об'єднання», не можна вважати виправданим.

Привертає увагу положення статті 13 Закону України «Про громадські об'єднання», яка передбачає, що відокремлені підрозділи громадського об'єднання не є юридичними особами, крім випадків, передбачених цим Законом. Тобто вводиться унікальне для вітчизняної правової системи поняття відокремленого підрозділу з правами юридичної особи. Цивілістичний розгляд суспільних відносин виключно з точки зору правового режиму майна спотворює уявлення про дійсні суспільні відносини, робить їх оцінку однобокою, і в решті решт змушує робити такі неочікувані винятки, як відокремлений підрозділ з правами юридичної особи. Але якщо підходити до відповідного правового явища з соціологічної точки зору, то у випадку, який названо в законі відокремленим підрозділом з правами юридичної особи, ми маємо місцевий осередок – первинну структурну одиницю громадської організації.

Звичайно, місцеві ГО хотіли би зберегти свій статус-кво, тому виступають проти подібних тенденцій, що означає відмову від власних потреб на місцях, фактично від наявної бази, необхідної для проведення місцевих проектів і програм. А оскільки згідно новому Закону про ГО рішення про ліквідацію юридичних осіб на місцях може прийняти лише керівний орган всеукраїнського ГО, а вищий керівний орган формується з делегатів осередків. то ситуація потрапила у глухий кут, адже фактично ніхто не хоче голосувати за свій саморозпуск.

Для вирішення конфліктної ситуації нова влада прийняла зміни до пункту 8 Прикінцевих положень Закону про ГО, якими передбачила, що місцеві осередки всеукраїнських (міжнародних) громадських організацій, які діяли зі статусом юридичної особи на день введення цього Закону в дію, за рішенням вищого органу управління всеукраїнської (міжнародної) громадської організації зберігають за собою статус юридичної особи після введення цього Закону в дію. Статути (положення) місцевих осередків всеукраїнських (міжнародних) громадських організацій, які діяли зі статусом юридичної особи на день введення цього Закону в дію, мають бути приведені у відповідність із цим Законом

протягом п'яти років з дня введення його в дію. Рішення про зміну до складу керівних органів, статутів (положень) та місцезнаходження місцевих осередків всеукраїнських (міжнародних) громадських організацій, а також рішення про припинення діяльності місцевих осередків всеукраїнських (міжнародних) громадських організацій приймаються в порядку, визначеному цим Законом для громадських об'єднань. Уповноваженим органом з питань реєстрації місцевих осередків всеукраїнських (міжнародних) громадських організацій, які діяли зі статусом юридичної особи на день введення цього Закону в дію, є відповідний орган, в якому зберігається реєстраційна справа місцевого осередку на день введення в дію цього Закону. У разі прийняття вищим органом управління всеукраїнської (міжнародної) громадської організації рішення про припинення своїх місцевих осередків як юридичних осіб правонаступником майна, активів та пасивів таких осередків є відповідна громадська організація (у редакції Закону України від 04.07.2014 р. № 1593–VII «Про внесення змін до Закону України «Про громадські об'єднання» щодо забезпечення діяльності всеукраїнських громадських об'єднань»).

Як бачимо, ситуація у редакції цього Закону все ще не віднайшла суттєвого вирішення. Навіть в назві Закону про внесення змін йдеться про забезпечення діяльності всеукраїнських громадських об'єднань (не місцевих осередків), й не дивлячись на те, що «облога» місцевих осередків з прийняттям змін до Закону дещо ослабла, його можна розглядати лише як певне проміжне половинчасте рішення.

Слід зазначити, що рішенням ЄСПЛ неправомірним було визнано поділ громадських об'єднань за їх територіальним статусом на міжнародні, всеукраїнські та місцеві, який перешкоджав їм провадити свою діяльність за межами території реєстрації, а право на захист прав тільки своїх членів перешкоджало захисту прав інших громадян. У зв'язку з цим Закон України «Про громадські об'єднання» встановив такий принцип утворення і діяльності громадських об'єднань, як вільний вибір території діяльності, що передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності

(крім випадків, визначених законом) й відмовився від принципу захисту громадськими організаціями прав тільки своїх членів.

Натомість, якщо звернутися до змісту Рішення ЄСПЛ, то виявиться, що розширивши свободу об'єднання в питаннях територіальної діяльності ГО в одному місці, новий Закон не виправдано звузив її в іншому, зокрема, заборонив діяльність місцевих осередків на правах юридичної особи, передбачивши реорганізацію її у відокремлені структурні підрозділи.

Як показує аналіз Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Корецький проти України» від 3 квітня 2008 року, ЄСПЛ, дослідивши матеріали справи щодо відмови в реєстрації Громадської організації «Громадянський Комітет за збереження дикої (корінної) природи Березняків», підтримав заявників, які серед іншого стверджували, що заборона діяльності організацій на території всієї України не є необхідною у демократичному суспільстві. Хоча була передбачена можливість реєстрації організації із загальноукраїнським статусом, для цього потрібно мати представництва у більшості областей України, що є значною перешкодою для заявника. Суд щодо територіальних обмежень діяльності організацій із місцевим статусом, зазначив, що навіть якщо такі обмеження необхідні для належного функціонування системи державної реєстрації організацій, не становить жодної загрози для системи реєстрації можливість місцевої організації мати представництва і відділи у інших містах України, хоч законодавство передбачає, що тільки загальноукраїнські організації повинні мати місцеві осередки у більшості від 25 регіонів України. Тому у Загальних висновках щодо вимоги «правомірність», Суд вважає, що втручання у реалізацію права заявника не було обґрунтованим. Суд дійшов висновку, що Громадянський Комітет мав на меті здійснення мирних і виключно демократичних мети та завдань. Відсутніми є вказівки національних судів та Уряду на те, що організація застосовує антидемократичні та протиправні засоби для досягнення своєї мети та завдань. Проте органи влади застосували радикальні засоби до заявника, які виходять за межі попередження здійснення такої діяльності. Суд дійшов висновку, що обмеження права у цій справі не відповідало

суспільній необхідності та підстави органів влади щодо відмови реєстрації організації не є відповідними та достатніми. Отож втручання не можна розглядати як необхідне у демократичному суспільстві.

Аналогічно, що відносно місцевих осередків втручання у реалізацію права на об'єднання також не є обґрунтованим. Заборона місцевих осередків та переведення їх у статус відокремлених підрозділів означає обмеження права на створення місцевих осередків з правами юридичної особи, що не підкріплюється суспільною необхідністю. Діяльність місцевих осередків передбачає здійснення мирних і виключно демократичних мети та завдань. Відсутніми є аргументи, що місцеві осередки застосовують антидемократичні та протиправні засоби для досягнення своєї мети та завдань. Проте органи влади застосували радикальні засоби до місцевих осередків, які виходять за межі попередження здійснення такої діяльності. Слід дійти висновку, що обмеження прав місцевих осередків не відповідає суспільній необхідності та підстави органів влади щодо відмови їм в реєстрації не є відповідними та достатніми. Отож втручання не можна розглядати як необхідне у демократичному суспільстві.

До речі, у рішенні ЄСПЛ про ліквідацію місцевих осередків не йшлося, а робилося посилення на існування гарантій для всеукраїнських ГО мати місцеві осередки в регіонах, і відсутність такого права у місцевих ГО говорить про нерівний підхід щодо них.

Започатковане новим Законом нове ставлення до прав місцевих осередків не відповідає і вищезазначеним міжнародним документам.

Так, згідно Рекомендацій НУО повинні мати можливість вільно здійснювати свої цілі за умови, що і цілі, і засоби їх досягнення відповідають вимогам демократичного суспільства (п.11). Згідно Фундаментальних принципів зміни у внутрішній структурі НУО чи правилах не повинні вимагати дозволу від державних органів. Не має бути жодного втручання зовні в управління неурядовими організаціями доти, позаяк не трапляються або є, як можна думати, неминучими порушення адміністративного, цивільного чи кримінального права, страхових зобов'язань, фінансових чи подібних норм (п.47). Статути НУО

визначають найвищий орган управління і свободу цього органу визначати адміністративну структуру організації (п.18). Здатність будь-кого приєднатися до певної НУО повинна бути визначена, насамперед, відповідно до її статутів, але не має перебувати під впливом будь-якої необґрунтованої дискримінації (п.21).

Пояснювальний меморандум до Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій у Європі передбачає, що національне законодавство може приписувати особливу форму для здійснення економічної, ділової чи комерційної діяльності, наприклад, формування дочірньої організації (п.27).

З урахуванням вищевикладеного немає підстав і для обмеження права ГО надавати права юридичної особи місцевим осередкам, так само як і відокремленим підрозділам, перетворюючи їх у дочірні організації.

Тому норми Закону України «Про громадські об'єднання», які передбачають ліквідацію місцевих осередків, є необґрунтованими.

Слід підкреслити ще раз, що у Рішенні ЄСПЛ зовсім не йдеться про заборону місцевих осередків, навпаки, йдеться про забезпечення свободи об'єднання в Україні.

Розуміння саме такого підходу начебто є і в Україні. Наприклад, в Пояснювальній записці до проекту Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо громадських об'єднань) № 1603 (дата реєстрації від 24.12.2014 р.). говориться: «Відповідно до ст.11 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) та прецедентним правом Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) свобода об'єднань не тільки гарантує право створювати й реєструвати об'єднання, але вона також включає в себе ті права й свободи, які вкрай необхідні для ефективного функціонування об'єднань при реалізації їхніх цілей і захисту прав та інтересів їх членів; свобода об'єднань передбачає певну автономію від держави. Вона захищає в повній мірі формальні та неформальні об'єднання.

Більше того, ніякі обмеження не можуть бути застосовані відносно здійснення прав об'єднань щодо захисту своїх прав, крім тих, «які передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної

безпеки, захисту здоров'я чи моральності населення або захисту прав і свобод інших осіб». Обмеження свободи об'єднання повинні інтерпретуватися чітко, і тільки вагомими й аргументованими доказами можуть бути підставою для обмеження права на свободу об'єднань.

Суть свободи об'єднань полягає в тому, що окрема особа або група осіб може вільно створювати об'єднання, визначати їх організаційну структуру і законні цілі, здійснювати їх на практиці, реалізуючи заходи, які відіграють важливу роль в їх роботі. Обмеження подібної діяльності і в реалізації заходів повинні бути встановлені законом і переслідувати законну мету».

Слід зазначити, що організаційна структура ГО, як і інших організацій, зокрема, господарських, може бути простою, коли у її складі немає інших юридичних осіб, а може бути і складною, яка передбачає існування у їх складі інших юридичних осіб шляхом об'єднання підприємств або, навпаки, створення дочірніх організацій (консорціуми, концерни, холдинги тощо). Дозволяючи це господарським організаціям та дозволяючи здійснення господарської діяльності ГО, нерівним підходом буде забороняти функціонування їх місцевих осередків на правах юридичної особи. Нелогічно, надаючи ГО право створювати підприємства, одночасно забороняти їм створювати інші структури (місцеві осередки, дочірні організації) з правами юридичної особи.

Все вищевикладене дозволяє рекомендувати ГО і місцевим осередкам за відсутності бажання не проводити ліквідацію місцевих осередків із їх переведенням на статус відокремлених структурних підрозділів згідно Закону України «Про громадські об'єднання», а в разі необхідності подавати позови до суду (у т.ч. ЄСПЛ), де мають керуватися нормами Конституції як нормами прямої дії, а також міжнародними документами, що гарантують свободу об'єднання. При цьому слід звернути увагу на п.46 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій в Європі № СМ/Рес(2007)14, в якому говориться наступне: «навіть коли розглядати, що суди вірно на формальній основі національного законодавства здійснили втручання у це право, висловлювання «передбачено законом» у другому параграфі статті 11

Конвенції потребує розгляду такого питання як якість закону (див. *Maestri v. Italy*, no. 39748/98, § 30, ECHR 2004-I)» [174].

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що чинний Закон України «Про громадські об'єднання» з низки питань обмежує свободу об'єднання, і отже, потребує удосконалення.

1. Невиправданим є поділ громадських об'єднань за суб'єктним складом на громадські організації і громадські спілки. Доцільніше було прямо передбачити право юридичних осіб створювати та входити до складу громадських організацій, залишивши поняття громадської спілки для об'єднання громадських організацій. Закон не виправдано обмежує права участі у громадських об'єднаннях юридичних осіб публічного права – державних, комунальних підприємств, інших організацій і установ, створених розпорядчим актом державного органу або органу місцевого самоврядування, а також право ГО об'єднуватися в спілки, оскільки ГО також мають публічну правову природу.

2. Необґрунтованими є спроби виокремлення такого виду громадських організацій, як приватно-корисні ГО, оскільки необхідною ознакою ГО є виконання ними суспільно-корисної діяльності.

3. Закон передбачає заборонене Конституцією України звуження свободи об'єднання за рахунок ущемлення прав трудових колективів та інших видів колективів (груп осіб) на участь у створенні ГО, що суперечить міжнародним документам, які гарантують свободу об'єднання як індивідуумам, так і групам осіб (колективам).

4. З урахуванням курсу на регіоналізацію суспільних відносин запропонована інституціоналізація в якості окремого виду регіональних ГО. Запропоновано кваліфікацію в якості регіональних ГО нині діючих місцевих осередків і відповідно їх законодавче визнання у такому статусі.

Як показав проведений аналіз, Закон ущемляє права місцевих осередків і права ГО щодо них. Така ситуація потребує виправлення. Заборона місцевих осередків з правами юридичної особи з переведенням їх у статус відокремлених підрозділів означає обмеження свободи об'єднання, оскільки: (а) це не

підкріплюється суспільною необхідністю, відсутніми є аргументи, що такий крок є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, захисту здоров'я чи моральності населення або захисту прав і свобод інших осіб; свобода об'єднань включає в себе права й свободи, необхідні для ефективного функціонування об'єднань при реалізації їхніх цілей і захисту прав та інтересів їх членів, а місцеві осередки з правами юридичної особи, на думку ГО, їм потрібні, про що свідчить спротив у питанні їх ліквідації; (б) свобода об'єднань передбачає певну автономію від держави, у т.ч. у визначенні їх організаційної структури, яка, як і в інших організацій, зокрема, господарських, може бути простою, коли у її складі немає інших юридичних осіб, і складною, яка передбачає існування у їх складі інших юридичних осіб шляхом об'єднання підприємств або, навпаки, створення дочірніх організацій; (в) дозволяючи це господарським організаціям та дозволяючи здійснення господарської діяльності ГО, нерівним підходом буде забороняти функціонування їх місцевих осередків на правах юридичної особи.

Регіональні ГО (місцеві осередки), так само як і інші ГО мають публічну правову природу, оскільки їх діяльність спрямована на захист громадських (суспільних) інтересів. Тому застосування суто цивілістичного підходу до врегулювання правового статусу ГО не можна вважати виправданим.

Запропонований вектор розвитку громадського сектору, спрямований на регіоналізацію відносин в ньому, передбачає інше ставлення до правового майбутнього місцевих осередків, А саме пропонується застосування принципу субсидіарності при визначенні їх господарсько-правового статусу, виокремлення за критерієм господарсько-правового статусу регіональних ГО та їх створення на базі нині діючих місцевих осередків всеукраїнських ГО.

У цілому проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що застосований у Законі України «Про громадські об'єднання» поділ громадських об'єднань на громадські організації і громадські спілки за критерієм суб'єктного складу є суто теоретичним і фактично не несе законодавчого навантаження. Практично правовий статус громадських організацій і громадських спілок не відрізняється, виходячи з чого виникає сумнів у доцільності законодавчого поділу громадських

об'єднань на такі види. Свою специфіку правового статусу можуть мати лише громадські спілки, що виникають у результаті об'єднання громадських організацій. Тому є сенс використовувати поняття громадської спілки лише за цим призначенням. Всі інші громадські об'єднання доцільно об'єднати в понятті громадської організації.

Більш виправдано здійснювати законодавчий поділ ГО на види за критерієм правового статусу (коли у кожного виду є свої особливості правового статусу). З цієї точки зору уявляється за необхідне поділити ГО на такі види: міжнародні, всеукраїнські, регіональні. Хоч з іншого боку уявляється, що законодавець не виправдано спрощує питання до визнання всеукраїнського (а пропонується – також регіонального) статусу ГО. Насправді йдеться про організаційно-правову форму всеукраїнського (або регіонального) ГО, якщо розглядати ОПФ як сукупність формальних прав і обов'язків, які власне і становлять правовий статус [32].

На підтвердження такого висновку слугують і норми Прикінцевих положень Закону України «Про громадські об'єднання», в яких закріплено, що місцеві осередки всеукраїнських (міжнародних) громадських організацій, які діяли зі статусом юридичної особи на день введення цього Закону в дію, за рішенням вищого органу управління всеукраїнської (міжнародної) громадської організації зберігають за собою статус юридичної особи після введення цього Закону в дію (п.8 Прикінцевих положень). У разі прийняття вищим органом управління всеукраїнської (міжнародної) громадської організації рішення про припинення своїх місцевих осередків як юридичних осіб правонаступником майна, активів та пасивів таких осередків є відповідна громадська організація.

Тому всеукраїнські і регіональні громадські організації слід розглядати як окремі організаційно-правові форми громадських об'єднань.

Для порівняння з євростандартами можна навести положення п.13 Меморандуму до Фундаментальних принципів, в якому говориться, що не існує загального визначення НУО в міжнародному праві, і цей термін охоплює надто широкий діапазон організацій в державах-членах. Треба посилатися на різну

практику, якій слідує у кожній державі, надто щодо форми, яку НУО має прийняти, щоб отримати правосуб'єктність чи одержати різні види сприятливого ставлення. Сфера дії НУО також значно змінюється, оскільки вони є і маленькими місцевими організаціями тільки з декількома членами, наприклад, сільський шаховий клуб, і міжнародні об'єднання, знані в усьому світі, наприклад, деякі організації, задіяні в захисті і утвердженні прав людини. Таким чином, організаційно-правова форма НУО має визначальний характер у правовому регулюванні суспільних відносин у третьому секторі.

1.3. Господарсько-правовий статус громадських організацій у зарубіжних країнах

Громадські організації в країнах Заходу розглядаються як недержавні неприбуткові організації, які прийнято називати «третім сектором» суспільства. Термін «третій сектор» є збірним для різних недержавних організацій, метою створення та діяльності яких не є одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками (членами). Цією назвою підкреслюється його відмінність від першого сектора – державного, який репрезентує безпосередньо державу, її організації, а також органи місцевого самоврядування; а також другого – недержавного, прибуткового, який репрезентує ринок та його організації [18, с. 67]. Ця назва «прижилася» як у вітчизняній, так і в літературі країн пострадянського простору.

Термінологія, що застосовується відносно третього сектору, не є уніфікованою як в рамках міжнародного співробітництва, так і в межах окремої держави. В одних законодавчих актах згадуються «неурядові організації», «недержавні неприбуткові організації», «некомерційні недержавні організації», «неприбуткові неурядові організації», в інших – «громадські організації», «об'єднання громадян», «громадські об'єднання», «асоціації».

Відсутність уніфікованої термінології враховується в основоположних принципах статусу неурядових організацій в Європі [103]. Згідно п. п. 1-4

Фундаментальних принципів: неурядові організації (НУО) – це, по суті, добровільні самоврядні організації, які внаслідок цього не можуть підкорятися органам державної влади. Терміни, що використовуються для їх опису в національному законодавстві, можуть варіюватися: це можуть бути асоціації, благодійні товариства, фонди, громадські, некомерційні організації, товариства і трасти. До неурядових організацій не належать структури, що діють за принципом політичних партій; до НУО належать організації, створені як окремими особами (фізичними або юридичними), так і групами осіб. Вони можуть бути як національними, так і міжнародними за складом і сферою дії; НУО це зазвичай, хоч і не завжди, організації, засновані на членстві; основною метою НУО не є отримання прибутку. Прибуток, отримуваний ними в ході здійснення своєї діяльності, не розподіляється між членами або засновниками, а спрямовується на виконання завдань організації – на задоволення суспільних потреб, що вказує на публічну природу таких організацій.

Натомість кожна із зарубіжних країн в межах країни дотримується певної уніфікації, адже розмаїття термінології створювало б проблеми у правозастосуванні (у застосуванні податкових пільг тощо) при визначенні, який термін до якої організації застосовувати.

У межах теми дослідження при здійсненні порівняльного аналізу зарубіжного законодавства щодо господарсько-правового статусу НУО будуть матися на увазі громадські організації (об'єднання) як їх різновид.

Некомерційні організації служать державній або взаємній вигоді, а не накопиченню прибутку інвесторами і власниками організацій. Вони забезпечують виконання державних програм і надають послуги населенню з метою поліпшення соціальних умов. Багато з НУО функціонують у таких сферах, як благодійність, культурні заходи, гуманітарна допомога, надання освітніх послуг, охорона навколишнього середовища, охорона здоров'я, надання соціальних послуг, сприяння у запобіганні стихійних лих. Діяльність подібних організацій привертає увагу громадськості до багатьох соціальних питань. Сектор НУО різноманітний і

включає в себе як місцеві невеликі організації, так і організації міжнародного рівня [3, с.7-8].

Масштаби діяльності НУО різняться залежно від країни, національних особливостей і етапів економічного розвитку. У країнах з розвинутою економікою цей сектор займає більшу половину економічного сектора, володіє великим фінансовим потенціалом і є важливим роботодавцем. У країнах, що розвиваються, він, навпаки, стикається з проблемами фінансування, провідним джерелом фінансування стають гранти, що надходять з міжнародних організацій, НУО здебільшого функціонують на непостійній основі, часто ліквідуються і не впливають на політику держави щодо третього сектору. Відповідно різняться організаційне і правове забезпечення діяльності НУО в різних країнах, органи влади, в функції яких входить підтримка НУО, основні програми підтримки НУО, основні напрямки їх діяльності тощо. Наприклад, різняться джерела фінансування, більшість своїх коштів недержавних неприбуткових організацій США, Великобританії, Італії, Японії, Угорщини отримують від членських внесків та продаж, а у Франції й Німеччині – від уряду [6, с. 71] тощо.

Правове забезпечення розвитку третього сектору не завжди встигає за потребами і темпами розвитку, знаходиться у стадії реформування (розвитку), іноді спирається лише на положеннях Конституції про свободу об'єднання.

У зарубіжних країнах основні права громадян на свободу їх об'єднання закріплені в Конституції (Основному законі) країни. Можна навести приклади Конституцій Литовської Республіки (ст. 35) [55, с. 56], Республіки Болгарія (п. 1 ст. 44) [55, с. 129], Словацької Республіки (п. 1 ст. 29) [55, с. 453] та ін. З метою розвитку політичної, соціальної, економічної та культурної активності країна забезпечує громадянам право на об'єднання в організації (п. 1 ст. 84 Конституції Республіки Польща) [55, с. 260]. Всі мають право об'єднуватися і створювати організації з будь-якою метою, не забороненою законом, або приєднуватися до таких організацій (п. 1 ст. 63, п. 1 ст. 70/3 Конституції Республіки Угорщина) [55, с. 334, 336]. Громадяни країни мають право вступати в комерційні об'єднання і

союзи (ст. 31 Конституції Естонської Республіки), так і некомерційні товариства і союзи (ст. 48 Конституції Естонської Республіки) [55, с. 8, 12].

У більшості країн, крім Конституцій, діють спеціальні закони, предметом регулювання яких є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією громадянами права на об'єднання, створення, діяльність (у т.ч. господарську) реорганізацію та (або) ліквідацію громадських об'єднань [217].

Однак є й інша практика. У багатьох країнах-членах ЄС немає спеціальних законів про громадські організації чи подібні добровільні об'єднання осіб. Зокрема, в Великій Британії, Греції, Данії, Ірландії, Іспанії, Італії, Португалії та Швеції регулювання права на свободу обмежується положеннями виключно конституції або конституції і ЦК. Серед колишніх країн СРСР такий підхід віднедавна застосовує Грузія, де тільки конституція і цивільний кодекс регулюють утворення і діяльність громадських організацій. Але в більшості країн ЄС діють закони про громадські (неурядові) організації [15, с.150].

Крім того, в більшості країн ЄС, поряд з ЦК, діють Торгівельні чи Комерційні кодекси, дія яких поширюється на господарську діяльність громадських організацій.

В Естонії некомерційні асоціації згідно із Законом про некомерційні асоціації (Non-profit Associations Act, 1996) [239] – це добровільні асоціації людей, метою яких не є отримання прибутку від економічної діяльності. Прибуток некомерційних організацій може бути використано тільки для досягнення цілей, зазначених у статуті асоціації. Прибуток некомерційних організацій не може бути розподілений між членами організації. Зміну статусу некомерційних організацій заборонено законом. Асоціації громадян залучені в економічну діяльність з метою отримання прибутку для власної діяльності, надання суспільних благ, запуску соціальних компаній та ін. Асоціації громадян в якості некомерційних організацій оперують в різних галузях: від релігійних організацій і сільських товариств до торговельних спілок та політичних партій, професійних асоціацій, спілок підприємств та місцевого самоврядування; асоціацій, що діють тільки в інтересах своїх членів і асоціацій, заснованих державними органами та органами місцевого

самоврядування. Аналогом громадських організацій є асоціації, що діють в громадських інтересах.

У Польщі діяльність громадських об'єднань регулюється трьома основними законами: Законом про асоціації (громадські об'єднання) (Law on associations, 1989), Законом про фонди (Law on foundations, 1984), а також Законом про суспільно-корисну діяльність і волонтерство (Law on public benefit activity and volunteerism, 2003). Згідно п. 1 ст. 3 Закону про суспільно-корисну діяльність і волонтерство [238], суспільно-корисна діяльність – це діяльність, яка є соціально корисною і здійснюється некомерційними організаціями (НКО) в області суспільних завдань, зазначених у законі. Громадські організації – юридичні або неюридичні особи, створені на основі положень законодавства про асоціації. Правовий статус асоціацій не регулюється законодавством в галузі суспільних фінансів і функціонує на некомерційній основі. Закон про громадські об'єднання (1989) визначає асоціацію як самоврядні організації, створені з доброї волі, засновані на некомерційних мотивах (стаття 2) [241].

У Болгарії згідно із Законом про некомерційні юридичні організації (Bulgarian Non-Profit Legal Entities Act, 2000) [233] 1 ст., некомерційними юридичними організаціями визнаються фонди та громадські об'єднання. Некомерційні юридичні організації можуть вільно визначати свої цілі і можуть визначити свій статус як організації, що займаються діяльністю у державних або приватних інтересах. Такі рішення повинні бути викладені в статуті або в поправці до нього. Визначення цілей некомерційних юридичних організацій, які займаються діяльністю на благо суспільства, після внесення в реєстр не можуть бути змінені. Некомерційні юридичні організації підлягають реєстрації після їх створення у спеціальному реєстрі Міністерства юстиції [240].

У Хорватії створення і діяльність різних типів організацій громадянського суспільства регулюється рядом законів та нормативних актів. Закон про громадські організації [236] регулює створення і діяльність самого поширеного типу організацій громадянського суспільства в Хорватії. Закон уточнює права громадян, гарантовані Конституцією, на об'єднання у вільний і добровільний союз

групи фізичних або юридичних осіб, з метою захисту своїх інтересів, забезпечення їх прав і свобод людини, а також їх екологічних, гуманітарних, інформаційних, культурних, національних, освітніх, соціальних, експертних, спортивних, технічних, медичних, наукових чи інших переконань і завдань, без наміру отримання прибутку. Закон також чітко визнає можливість існування громадських організацій, які не мають статусу юридичної особи, і до якого застосовуються правила, що стосуються партнерств [3, с.8, 11].

Юридичні особи в країнах ЄС можуть бути і засновниками, і членами неурядових організацій незалежно від місця їх реєстрації. Лише єдина країна ЄС, а саме Словенія, забороняє юридичним особам бути членами неурядових організацій. В Словаччині та Чехії юридичні особи мають право тільки вступати до утворених організацій, але не бути їх засновниками [15].

Законодавство РФ, що регулює правовий статус громадських організацій, складається з декількох статей ЦК, які регламентують основні положення створення, діяльності, реорганізації й ліквідації некомерційних організацій, Закону «Про некомерційні організації», що уточнює правове положення, порядок створення, діяльності, реорганізації й ліквідації некомерційних організацій як юридичних осіб, залежно від організаційної форми, питання формування й використання майна некомерційних організацій, права й обов'язки засновників (учасників), основи управління й можливі форми їхньої підтримки органами державної влади й органами місцевого самоврядування, та закону «Про громадські об'єднання». Майже з такої самої нормативної бази складається і законодавство Беларусі, щоправда в цій країні відсутній окремий закон про некомерційні організації. Цього висновку можна дійти проаналізувавши підбірку нормативних актів, що регулюють діяльність юридичних осіб в Беларусі [109]. Сьогодні в Беларусі налічується близько 150 актів законодавства, у яких громадські об'єднання згадуються як об'єкт державного регулювання [223].

Однією з форм, в якій можуть створюватись некомерційні юридичні особи за законодавством РФ та Беларусі, є громадські організації (об'єднання). Згідно із ч. 2 ст. 180 ЦК Молдови, однією з форм некомерційних організацій є асоціація,

що в свою чергу, може створюватись у формі громадського об'єднання. Асоціацією визнається некомерційна організація, добровільно заснована фізичними і юридичними особами, що об'єдналися в передбаченому законом порядку на основі спільності інтересів, що не суперечать основам правопорядку й моральності, для задоволення нематеріальних потреб. Асоціація має фіксоване членство [25].

Громадські об'єднання як в РФ, так і в Беларусі і Молдові, створюються для досягнення соціальних, благодійних, культурних, освітніх, наукових, управлінських цілей, з метою охорони здоров'я громадян, розвитку фізичної культури і спорту, задоволення духовних або інших нематеріальних потреб громадян, захисту прав, законних інтересів громадян і організацій, вирішення спорів та конфліктів, надання юридичної допомоги, а також з іншою метою, спрямованою на досягнення суспільних благ.

Спеціальні закони всіх аналізованих законодавств визначаючи статус громадських організацій визнають міжнародні, республіканські й місцеві громадські організації.

В країнах ЄС закони практично не визначають особливості правового статусу чи спеціальні права громадських організацій порівняно з іншими юридичними особами. Це означає мінімальні обмеження у виборі видів і форм діяльності таких організацій. Показовим є положення закону Болгарії про неприбуткові юридичні особи, яке застерігає, що обмеження видів діяльності та засобів досягнення статутних цілей організацій можуть встановлюватися лише законами. Закон Угорщини гарантує свободу видів діяльності, а також ініціатив неурядових організацій. В Румунії закон про асоціації вимагає від органів місцевого самоврядування надавати таким неурядовим організаціям пріоритет щодо користування публічними приміщеннями та відведення земельних ділянок під забудову [15].

Навпаки, в країнах пострадянського простору зберігається більш консервативне регулювання в цих питаннях, як правило, зберігається спеціальна правоздатність громадських організацій.

Структура, компетенція, порядок формування та строк повноважень органів управління громадською організацією в цих країнах, порядок прийняття ними рішень та виступ від імені громадської організації встановлюються її установчими документами. Вищим керівним органом громадської організації є з'їзд (конференція) або загальні збори. Постійно діючим керівним органом громадської організації є виборний колегіальний орган, підзвітний з'їзду (конференції) або загальним зборам. Статутом організації може бути передбачено створення постійно діючого колегіального органу управління, до відання якого може бути віднесено вирішення питань про затвердження річного звіту, річного бухгалтерського балансу, фінансового плану організації та внесення до нього змін, створення філій та відкриття представництв організації, участь в інших організаціях.

Для порівняння, країни ЄС, як правило, більш детально регламентують або безпосередньо процедури формування керівних органів та прийняття ними рішень, або вимоги до установчих документів, які це мають регулювати. В деяких законах пішли ще далі, як-от у Фінляндії, і детально регламентують порядок пропорційного голосування та голосування через засоби зв'язку, що дуже полегшує вибори членів керівних органів в організаціях зі складною структурою чи великою кількістю територіальних підрозділів [15].

Для здійснення статутних цілей громадські організації наділяються певними правами і на них покладаються обов'язки, які майже не різняться за аналізованими законодавствами країн пострадянського простору. Наприклад, громадські організації мають право представляти й захищати свої права, законні інтереси своїх членів й учасників, а також інших громадян в органах державної влади, органах місцевого самоврядування й громадських об'єднаннях; брати участь у виробленні рішень органів державної влади й органів місцевого самоврядування (в законодавстві Білорусі таке право громадських організацій не закріплюється, а закріплюється лише можливість виступати з ініціативами з різних питань громадського життя, вносити пропозиції в органи державної влади); утворювати в необхідних випадках за рахунок власних коштів структурні підрозділи (таке

право окремо не обумовлюється в спеціальних законах РФ, проте про його наявність можна зробити висновок з аналізу загальних положень про юридичні особи, закріплені у ЦК РФ).

Як за законодавством РФ, так і за законодавством Беларусі, доходи від підприємницької діяльності громадських об'єднань не можуть перерозподілятися між членами або учасниками цих об'єднань і повинні використовуватися тільки для досягнення статутних цілей. Допускається використання громадськими об'єднаннями своїх коштів на благодійні цілі, навіть якщо це не зазначено в їхніх статутах.

Особливості здійснення господарської діяльності некомерційних організацій в Молдові регулює ст. 188 ЦК Молдови. Некомерційні організації вправі здійснювати господарську діяльність, що впливає безпосередньо зі статутних цілей. Для здійснення господарської діяльності, що не впливає безпосередньо зі статутних цілей, некомерційні організації можуть створювати господарські товариства або кооперативи. Право окремих видів некомерційних організацій створювати господарські товариства й кооперативи може бути обмежено законом.

Громадські організації за аналізованими законодавствами можуть мати у власності будь-яке майно, необхідне їм для матеріального забезпечення діяльності, передбаченої статутом, за винятком об'єктів, які відповідно до закону можуть перебувати тільки у власності держави. Джерелами формування майна громадської організації є вступні та членські внески, якщо їхня сплата передбачена статутом; добровільні внески і пожертвування; надходження від проведених відповідно до статуту громадської організації лекцій, виставок, лотерей, аукціонів, спортивних й інших заходів; доходи від підприємницької діяльності громадської організації; цивільно-правових угод; зовнішньоекономічної діяльності громадської організації; інші не заборонені законом надходження. Учасники (члени) громадських організацій не зберігають прав на передане ними цим організаціям у власність майно, у т.ч. на членські внески. Вони не відповідають за зобов'язаннями громадських організацій, у яких

беруть участь як члени, а зазначені організації не відповідають за зобов'язаннями своїх членів.

Суб'єктом права власності в громадській організації є сама громадська організація – юридична особа. Кожен окремий член громадської організації не має права власності на частку майна, що належить громадській організації. У громадських організаціях, структурні підрозділи (відділення) яких здійснюють свою діяльність на основі єдиного статуту даних організацій, власниками майна є громадські організації в цілому. Структурні підрозділи (відділення) зазначених громадських організацій мають право оперативного управління майном, закріпленим за ними власниками.

Обов'язки громадських організацій детально врегульовані лише в законодавстві РФ.

Для порівняння, законодавства країн ЄС більш детально регламентують питання державного контролю і публічної звітності. Окрім загальних обов'язків вести бухгалтерський облік та протоколи керівних органів, громадські організації, що отримують державну підтримку зобов'язані забезпечувати публічний доступ до своїх річних звітів. Наприклад, у Болгарії такі звіти або порядок доступу до них публікує бюлетень міністерства юстиції, що веде реєстр громадських організацій. В Румунії реєстр міністерства юстиції має бути не лише публічним, а й доступним для автоматичної обробки інформації, а відомості надсилаються на запит рекомендованими листами. В Фінляндії відкритий доступ до реєстру неурядових організацій (в тому числі відомостей про керівника чи інших уповноважених представників організації) забезпечує національна рада патентів і реєстрів. Вимога мати принаймні одного аудитора, який затверджує фінансові звіти організації, передбачена у законах 11 країн. При чому в Латвії, наприклад, аудиту підлягають тільки звіти про доходи від господарської діяльності [15].

Певною мірою відрізняється і регулювання питань припинення діяльності громадських організацій.

За всіма законодавствами країн пострадянського простору громадська організація може бути ліквідована як і будь-яка інша юридична особа за рішенням її засновників або в примусовому порядку за рішенням суду.

Майно, що залишилося в результаті ліквідації громадської організації, після задоволення вимог кредиторів спрямовується на цілі, передбачені статутом громадської організації, або, якщо відсутні відповідні розділи в статуті, – на цілі, обумовлені рішенням з'їзду (конференції) або загальних зборів про ліквідацію громадської організації, а в спірних випадках – рішенням суду. Рішення про використання майна, що залишилося, публікується ліквідаційною комісією в пресі. Кошти й майно ліквідованих громадських організацій після задоволення майнових претензій спрямовуються на цілі, передбачені їхніми статутами.

В країнах ЄС як правило рішення про припинення організації приймають її вищий керівний орган або суд за наявності підстав з вичерпного переліку, визначеного законом. У Словаччині рішення про припинення неурядової організації може прийняти в визначених законом випадках орган реєстрації (міністерство внутрішніх справ), і тоді в суді оскаржують саме рішення органу реєстрації. Крім того, в усіх країнах ЄС закон визнає банкрутство як підставу для ліквідації неурядової організації. У Польщі витрати щодо ліквідації неурядової організації, що не має майна, несе державне казначейство.

Як правило, у країнах ЄС майно організацій після їх ліквідації підлягає передачі іншим організаціям подібного виду – такий підхід запроваджено у 18 країнах з 27 членів ЄС. Законодавство дев'яти інших країн, в тому числі Німеччини, вимагає врегулювати питання передачі майна в установчих документах, а якщо передача майна відповідно до установчих документів неможлива, це майно стає власністю держави і підлягає використанню на суспільно корисні цілі, якомога ближчі до цілей організації. При цьому тільки закони Латвії чітко забороняють передавати майно ліквідованої організації її засновникам (або їх родичам, якщо засновники є фізичними особами), а в Литві вступні внески підлягають поверненню членам організації, що ліквідується.

Закони деяких країн встановлюють додаткові гарантії цільового використання майна ліквідованих неурядових організацій. Так, у Болгарії та Естонії орган місцевого самоврядування, якому надійшло майно неурядової організації, зобов'язаний використовувати його для цілей, якомога подібних до статутних цілей ліквідованої організації, якщо суд не визнав її цілі незаконними [15].

З проведеного аналізу законодавчих положень ЦК, спеціальних законів, що регламентують статус громадських організацій у РФ, Беларусі та Молдові, можна дійти висновку, що останні виступають активними учасниками господарського життя, а отриманий в результаті здійснення господарської діяльності прибуток може спрямовуватись лише на більш ефективне виконання своїх статутних завдань.

Певну специфіку має врегулювання господарсько-правового статусу громадських організацій у країнах Кавказу та Центральної Азії, зокрема у Вірменії, Казахстані, Киргизстані, Таджикистані, Туркменістані та Узбекистані (детальний аналіз див. [166; 167]). Всі законодавства закріплюють імперативне положення про можливість здійснення такої діяльності лише в тих випадках, коли це служить досягненню цілей, заради яких вони створювались, і відповідно цим цілям. Господарсько-правовий статус громадських організацій у вище проаналізованих країнах визначається нормами відповідних цивільних кодексів та спеціальних законів, що регламентують особливості правового статусу та діяльності громадських об'єднань. Лише одна країна (Вірменія) вміщує окремий Закон «Про громадські організації». Всіма аналізованими законодавствами громадські організації відносяться до числа некомерційних юридичних осіб, які наділяються для виконання своїх статутних завдань правом на здійснення господарської діяльності або безпосередньо (Киргизстан, Узбекистан); або за допомогою створюваних цими організаціями структур (Вірменія); або як в першій, так і в другій формі (Таджикистан, Казахстан).

Для країн-учасниць СНД міжпарламентською асамблеєю держав – учасниць було запропоновано модельний закон, основні положення якого полягають у

такому. Громадським об'єднанням визнається добровільне формування, що виникає в результаті вільного волевиявлення громадян, що об'єдналися на основі спільності інтересів [94]. Основні положення, що були закріплені цим нормативно-правовим актом, були враховані у відповідних національних законах.

Окремо слід зупинитись на праві здійснення господарської діяльності, яке визнається всіма проаналізованими законодавствами країн пострадянського простору. Щоправда механізм здійснення такої діяльності громадськими організаціями у різних країнах різний. Так, законодавство Вірменії закріплює, що здійснення підприємницької діяльності громадськими організаціями можливе лише за допомогою створених нею підприємств. Тоді як законодавство Киргизстану та Узбекистану таких обмежень не встановлюють, закріплюючи право на здійснення господарської, в т.ч. виробничої, діяльності без розподілу отриманого прибутку між засновниками, членами, посадовими особами, іншими співробітниками й членами органів управління. Законодавство Таджикистану дозволяє громадським організаціям здійснювати виробничу й господарську діяльність у *т.ч.* за допомогою створюваних для цього комерційних організацій, тобто можливе її здійснення і без створення таких структур. У законі «Про громадські організації» Казахстану окремо це право не обумовлюється, щоправда закріплюється право створювати інші юридичні особи. Проте у ст. 33 Закону «Про некомерційні організації» право на заняття підприємницькою діяльністю встановлюється.

Всі законодавства закріплюють імперативне положення про можливість здійснення такої діяльності лише в тих випадках, коли це служить досягненню цілей, заради яких вони створювались, і відповідно цим цілям.

Підсумовуючи аналіз прав, якими наділяються громадські організації у аналізованих країнах Кавказу та Центральної Азії, слід зауважити, що якщо у Таджикистані, Казахстані та Узбекистані перелік цих прав є невичерпним, то в Туркменістані, як вірно зазначається в джерелах, ст. 21 відповідного закону встановлює докладний список прав громадських об'єднань і останнім

забороняється здійснювати будь-які права, якщо вони не зазначені в даній статті або іншому законі [65].

Отже, загальна тенденція країн пострадянського простору схиляється до надання громадським організаціям загальної правосуб'єктності.

Розглянувши широкий досвід різних країн, зупинимося більш предметно на питаннях правового регулювання здійснення громадськими організаціями господарської діяльності в країнах ЄС і державної підтримки їх розвитку.

Всі країни ЄС визнають право неурядових організацій вести господарську діяльність, і відмінності стосуються тільки обсягу пільг щодо оподаткування. Основними вимогами залишаються сумісність такої діяльності зі статутними цілями та/або використання доходу від господарської діяльності для досягнення статутних цілей, що зафіксовано в законах 18 країн ЄС. В шести країнах запроваджено кількісні критерії доходу від господарської діяльності з метою запобігти перетворенню цієї діяльності на основну для організації. Найбільш показовими є вимоги законів Словенії, що прибуток від господарської діяльності не повинен перевищувати 30% загального доходу організації. Законодавчі обмеження щодо переліку видів господарської діяльності встановили тільки Мальта, Словаччина і Чехія: в цих країнах організації мають право отримувати пасивні доходи, доходи від оренди власного майна, спортивних, освітніх, благодійних чи інших публічних заходів. Але треба зазначити, що ці обмеження запроваджено тільки в законах про оподаткування, і громадські організації можуть самостійно вирішувати, здійснювати чи ні інші види діяльності.

У Бельгії, Латвії та Франції на міжнародну діяльність (за певними винятками щодо гуманітарної співпраці чи пропаганди національної культури) не поширюються податкові пільги, але це знову таки не впливає на інші аспекти діяльності неурядових організацій [15].

У різних країнах допомога третьому сектору може виходити як від міністерств і відомств, так і від спеціально утворених структур або ж не бути зовсім. До того ж, існують спеціальні програми підтримки та розвитку, розроблені в рамках Урядів країн.

Естонським Парламентом у 2002 році прийнята Концепція Розвитку Громадянського Суспільства в Естонії (ЕКАК) [235]. Концепція описує різні ролі державного і третього секторів, які доповнюють один одного, і принципи співробітництва в питаннях розробки та реалізації державної політики створення громадянського суспільства. Концепція розглядає конкретні питання співробітництва між некомерційними організаціями та державним сектором. Однією з цілей є розвиток системи підтримки третього сектору.

Болгарія не має офіційної політики держави, спрямованої на розвиток громадянського суспільства.

У Хорватії, що стосується суспільної підтримки громадського сектора, некомерційні організації частіше контактують з муніципальними органами, ніж з державними. Таким чином, для зв'язку НУО з представниками влади в рамках Уряду Хорватії створений Національний Офіс для взаємодії з НУО, а також Дорадча Рада з питань Громадянського суспільства. Дані організації розподіляють гранти, суб-контракти та іншу фінансову допомогу між НУО, а також забезпечують участь представників муніципальних органів влади в комітетах з питань, пов'язаних з підтримкою НУО на місцевому рівні [234].

У РФ, судячи по практиці взаємовідносин громадських об'єднань у регіонах і муніципалітетах, що складається [46], ведеться взаємодія НУО та держави в рамках регіональних громадських палат, щоправда інститути громадянського суспільства та місцеві органи влади сприймають себе більш як опонентів, аніж партнерів. Також розвитком сектора займаються різні регіональні фонди-оператори, виділяються президентські гранти та розробляються програми підтримки соціально орієнтованих некомерційних організацій.

У Казахстані Закон «Про нормативні правові акти» (1998) [237] створив можливість для НУО активно брати участь у законотворчій діяльності. У відповідності з цим, законодавці мають враховувати пропозиції громадських організацій на стадії підготовки проектів правових актів. Некомерційні організації можуть також співпрацювати з представниками рад, які консультують уряд стратегії співробітництва з громадянським суспільством.

Як приклад однієї з депресивних практик можна привести стан розвитку громадянського суспільства в Киргизстані, де некомерційні організації не мають постійної підтримки суспільства, НУО не володіють повноваженнями впливати на політику держави і взаємодіяти з державними органами з метою зміни їх пріоритетів розвитку в третьому секторі економіки [3, с.15-20].

Із сумнівного досвіду можна зазначити цивілістичне врегулювання правового статусу територіальних підрозділів громадських організацій. Закон України про громадські об'єднання ґрунтується на запозиченні досвіду цивілістичного врегулювання цих питань, однак він не завжди виправдовує себе, адже є істотна різниця між складною структурою НУО, яка формувалися зверху, між НУО, які виростили на грантах, з одного боку, і НУО, які формувалися знизу й існували за рахунок членських внесків. Натомість, оскільки сьогодні в Україні для росту НУО за рахунок грантів є певна перспектива, зарубіжний досвід цивілістичного регулювання також становить інтерес.

Закони країн ЄС не регулюють відносини між територіальними підрозділами та головними організаціями, але детально визначають характер представництва від імені головних організацій. Наприклад, цивільний кодекс Німеччини дозволяє неурядовій організації мати спеціальних представників, уповноважених приймати рішення з певних питань без додаткових рішень загальних зборів тощо. Право утворювати територіальні підрозділи чи ні трактується як загальне цивільно-правове право кожної компанії чи юридичної особи. Закони окремо зобов'язують вказувати в установчих документах наявність територіальних підрозділів неурядових організацій у Болгарії, Латвії, Литви, Польщі, Румунії та Словаччині. У Польщі, територіальні підрозділи мають статус юридичної особи і можуть отримати його за умови виконання певних спеціальних вимог. В Румунії заяву про реєстрацію підрозділу як юридичної особи може подати головна організація тільки в тому випадку, якщо вона передає такому підрозділу частку свого майна [15].

У країнах постсоціалістичного простору активно обговорюються питання реформування механізмів державного фінансування програм та заходів НУО,

залучення та усунення бар'єрів участі інститутів громадянського суспільства у наданні соціальних послуг, в тому числі на місцевому рівні.

Значну частину державного регулювання діяльності громадських об'єднань у сфері надання соціальних послуг складає ліцензування. Воно ефективно застосовується в таких країнах, як Англія, Іспанія, Люксембург, США, Франція, Угорщина. Держава визначає обов'язковий перелік послуг або суб'єктів, які повинні отримати ліцензію. Вимоги до отримання ліцензії можуть мати місцеві особливості. Наприклад, в Іспанії кожна автономна республіка прийняла своє відповідне законодавство і свої правила проведення ліцензування [93, с.79]. Надання деяких соціальних послуг може не вимагати ліцензування. Наприклад, у Франції підлягають ліцензуванню тільки ті суб'єкти, які здійснюють догляд за більш ніж трьома інвалідами або престарілими особами за гроші, тобто мова йде про господарські діяльність, яка має бути професійною.

Проте ліцензування як механізм регулювання застосовується не в усіх країнах. Наприклад, Німеччина, Швеція, Італія, Латвія, Фінляндія використовують інші шляхи регулювання – наприклад, реєстрацію або акредитацію, сертифікацію приватних та недержавних установ або індивідуальних фахівців, громадський контроль, інспектування державних стандартів і т. ін. [93, с.85; 186].

Це у числі інших чинників визначає господарсько-правову характеристику статусу громадських організацій і підтверджує доцільність кодифікації правового регулювання їх діяльності в рамках спеціального господарського (торгівельного, комерційного) законодавства.

На основі проведеного аналізу зарубіжного досвіду можна зробити наступні загальні висновки.

Масштаби діяльності НУО різняться залежно від країни, національних особливостей і етапів економічного розвитку. У країнах з розвинутою економікою цей сектор займає більшу половину економічного сектора, є важливим роботодавцем, володіє великим фінансовим потенціалом, на додаток в окремих країнах застосовується державне фінансування. У країнах, що розвиваються, він,

навпаки, стикається з проблемами фінансування, провідним джерелом фінансування стають гранти, що надходять з міжнародних організацій, НУО здебільшого функціонують на непостійній основі, часто ліквідуються і не впливають на політику держави щодо третього сектору. Відповідно різняться організаційне і правове забезпечення діяльності НУО в різних країнах, органи влади, в функції яких входить підтримка НУО, основні програми підтримки НУО, основні напрямки їх діяльності тощо.

Специфіка господарсько-правового статусу громадських організацій обумовлена тим, що вони здійснюють свою діяльність для суспільних потреб, у зв'язку з цим прибуток не розподіляється між її членами. Це вказує на публічну природу даного суб'єкта господарювання.

Правовий статус НУО, у т.ч. у сфері господарювання, часто обмежується нормами Конституції про свободу об'єднання і Цивільного кодексу (Греції, Данії, Ірландії, Іспанії, Італії, Португалії та Швеції), або тільки Конституції (Велика Британія). У багатьох країнах-членах ЄС немає спеціальних законів про громадські організації. Серед колишніх країн СРСР такий підхід застосовує Грузія, де тільки Конституція і ЦК регулюють правовий статус НУО. Але в більшості країн ЄС діють закони про громадські (неурядові) організації, поряд з ЦК, діють Торгівельні чи Комерційні кодекси, дія яких поширюється на господарську діяльність громадських організацій.

Провідною тенденцією в країнах ЄС є лібералізація правового регулювання створення і діяльності НУО, що передбачає спрощення державної реєстрації, розширення правоздатності, рух від спеціальної до загальної. Поряд з цим спостерігається нарощення законодавчого регулювання в питаннях, які раніше віддавалися на розсуд НУО (більш детальна регламентація процедур формування керівних органів та прийняття ними рішень, порядок пропорційного голосування та голосування через засоби зв'язку, що полегшує вибори членів керівних органів в організаціях зі складною структурою чи великою кількістю територіальних підрозділів, або формуються відповідні вимоги про статуту). Характерною є також детальна регламентація питань державного контролю і публічної звітності.

НУО, які отримують державну підтримку, зобов'язані забезпечувати публічний доступ до своїх річних звітів. Вимога мати принаймні одного аудитора, який затверджує фінансові звіти організації, передбачена у законах 11 країн. При чому в Латвії, наприклад, аудиту підлягають тільки звіти про доходи від господарської діяльності.

Проведений аналіз дозволяє виокремити наступні тенденції розвитку правового регулювання господарської діяльності громадських організацій у зарубіжних країнах:

1) здійснення правового регулювання створення і діяльності НУО виключно нормами ЦК та/або Конституції або ж також спеціальними законами про НУО і Торгівельними (Комерційними) кодексами щодо здійснення ними господарської діяльності, причому істотно переважає остання тенденція;

2) лібералізація правового регулювання створення і діяльності НУО, з одного боку, та нарощення законодавчого регулювання їх господарсько-правового статусу в питаннях, які раніше віддавалися на розсуд НУО, з іншого. Сполучення цих двох тенденцій неможливе за допомогою ЦК, й оскільки вони взаємодіють через сполучення приватних і публічних інтересів, правове забезпечення цього процесу можливо здійснити за допомогою спеціального законодавства, в рамках якого може бути забезпечене таке сполучення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проведеного аналізу у розділі 1 отримано наступні висновки:

1. Обґрунтовано поняття громадського підприємництва – це підприємництво, що здійснюється громадськими організаціями (об'єднаннями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів у тих чи інших сферах суспільного життя та одержання прибутку, який спрямовується на забезпечення здійснення ГО своєї основної діяльності та задоволення суспільних потреб.

2. Запропоновано визначення суспільних потреб, призначене для цілей правового регулювання діяльності ГО – це потреби громадянського суспільства

як необмеженого кола осіб, об'єднаних метою основної діяльності ГО; аргументовано право членів ГО на першочергове задоволення їх потреб у процесі здійснення ГО своєї основної діяльності:

3. Здійснено класифікацію ГО як суб'єктів господарської діяльності на ГО, що є суб'єктами некомерційної господарської діяльності та мають статус неприбуткової організації, і ГО, в статутах яких закріплено право здійснення підприємницької діяльності та які у зв'язку з цим втрачають статус неприбуткової організації та набувають права на податкові пільги.

4. Обґрунтовано здійснення регіоналізації відносин у громадському секторі у взаємозв'язку з регіоналізацією суспільних відносин у сфері державного управління економікою, застосування принципу субсидіарності при визначенні господарсько-правового статусу місцевих осередків ГО, виокремлення за критерієм господарсько-правового статусу регіональних ГО та їх створення на базі нині діючих місцевих осередків всеукраїнських ГО.

5. Удосконалено визначення поняття ГО як суб'єкта господарської діяльності з урахуванням формулювання мети здійснення нею господарської діяльності – досягнення економічних і соціальних результатів та одержання доходу, який після покриття витрат і сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів спрямовується на забезпечення досягнення ГО мети своєї основної діяльності та задоволення суспільних потреб.

6. Обґрунтовано пропозиції щодо визначення загального поняття ГО, зокрема, аргументовано його розширення з урахуванням надання права створення її як фізичними, так і юридичними особами у контексті обох варіантів тлумачення юридичної особи (як у якості колективного члена, так і ні) у комплексі із резервуванням поняття громадської спілки для об'єднань громадських організацій.

Основні результати дослідження, проведеного у розділі 1, опубліковані у низці наукових праць [176; 173; 167; 166; 168; 175; 177; 178; 171; 170].

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ТА ПОРЯДОК УПРАВЛІННЯ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЯК СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Правовий режим майна громадських організацій

Правовий режим – це теоретична категорія юридичної науки, що означає певний набір методів та способів правового регулювання, за допомогою якого встановлюється особливий порядок правового регулювання суспільних відносин, у тому числі й тих, що виникають у зв'язку з володінням, користуванням та розпорядженням майном [231, с.71].

У межах спеціальних досліджень правовий режим визначають як комплексну систему таких його складових елементів, як правові засоби (включаючи способи правового регулювання), правові принципи і правові гарантії, які визначають специфічний порядок правового регулювання [4,с.9].

Основою правового режиму майна громадських організацій, на якій базується їх господарська діяльність, згідно із ч. 1 ст. 133 ГК та спеціального Закону є право власності. Громадські організації згідно ГК України є суб'єктами права колективної власності. Це слідує зі змісту глави 10 ГК України, яка розглядає створені громадськими організаціями підприємства як підприємства колективної власності.

Слід відзначити дискусійність питання про віднесення ГО до суб'єктів права колективної власності.

Як зауважують фахівці, сьогодні ми знаходимося вже на тому етапі економічних відносин у країні, коли варто розглядати трансформацію власності не просто з точки зору зміни власника, а як сукупність методів підвищення економічної ефективності користування власністю [2, с.12]. Дискусії щодо сутності та видів форм власності, наявності і доцільності існування у вітчизняному правовому полі колективної власності почалися з часів початку

розбудови в Україні правового підґрунтя ринкової економіки і тривають до сьогодні.

Значним чином це викликане відсутністю чіткої визначеності з цього питання у законодавстві. Слід зазначити, що у Законі, який визначав зміст, мету і основні принципи економічної самостійності України – Законі «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990 р. [127] – закріплено, поряд із державною і індивідуальною колективну форму власності (ст.4).

Надалі Закон України «Про власність», який прийнято 7 лютого 1991 р., проголосив різноманітність форм власності та закріпив існування колективної форми власності поряд із державною та приватною (стаття 2).

Однак, у Конституції України, яка прийнята 28 червня 1996 року, вказівка на право колективної власності була відсутня. Не містить положень про колективну форму власності і Цивільний кодекс України. Одночасно у Господарському кодексі України при виокремленні видів підприємств залежно від форм власності, на якій вони базуються, зазначається, що в Україні можуть діяти підприємства колективної власності (Глава 7 ГК). Також, право колективної власності передбачено у актах спеціального законодавства серед яких можна назвати Закони України «Про кооперацію», «Про споживчу кооперацію», «Про колективне сільськогосподарське підприємство».

Вищенаведене надало Міністерству юстиції підстави зробити висновок про закріплення на сьогодні у чинному законодавстві як приватної, так і колективної форм власності [160].

Дійсно, як зазначають правники, категорична відмова колективній власності в існуванні не може бути сприйнята без застережень. По-перше, відповідні суб'єкти фактично мають на праві колективної власності певне майно. По-друге, досвід управління колективною власністю свідчить про її життєздатність і незалежно від того, регламентується вона в законодавстві чи ні, дійсне існування колективної власності – безспірний факт. До того ж, в деяких іноземних державах відсутність визначення колективної власності в основних правових актах не перешкоджає існуванню цієї категорії на практиці. По-третє, Конституція України

не передбачає, але й не забороняє право набувати майно у колективну власність. Чинне законодавство про власність забезпечує рівність і рівний розвиток усіх можливих форм власності [34,с.109].

Справа у чіткому вираженні правового режиму власності конкретних суб'єктів і гарантіях забезпечення цього режиму, – висловлює свою думку Ю.С. Шемшученко. – Такими суб'єктами можуть бути колективи громадян. Ці колективи мають організаційну специфіку – акціонерні товариства, колгоспи, кооперативи тощо. Колективна власність – явище об'єктивне, як об'єктивним є потяг людей до колективного господарювання. А тому від того, що ця форма власності не буде названа у Конституції, вона нікуди не дінеться [117].

Таким чином, слід погодитися з позицією щодо існування та необхідність подальшого розвитку чотирьох основних типів власності, що лежать в основі побудови економічної системи суспільства: державна, приватна, колективна та змішана [68, с.47].

Як справедливо зауважує Л.В. Кузьменко, в нинішній так званий період «глобалізації», коли посилюється вплив найбільш розвинутих країн на інші країни, загострюється конкуренція на ринках ресурсів та збуту продукції, мають шанси на успіх тільки ті країни, які з максимально ефективно використовують свої ресурси, традиції, геополітичне становище тощо. Зрозуміло, що в такій ситуації Україна з її «олігархічним капіталізмом» не зможе існувати.

В період «глобалізації» та «постіндустріалізації» вирішальним фактором забезпечення конкурентоспроможності стає людський фактор.

Найбільш сприятливими умовами формування та ефективного використання цього фактору є відтворення основних форм власності.

В країні, де ігноруються всі форми власності, окрім олігархічної, а народні маси ізольовані від засобів виробництва, позбавлені можливості займатися підприємницькою діяльністю не може бути побудована сучасна держава європейського типу [68].

Така позиція дозволяє дотриматися основних принципів економічної самостійності, проголошених у законодавстві, які було покладено у підґрунтя

формування ринкової економіки незалежної Української держави [127], а саме різноманітності і рівноправності форм власності та їх державного захисту (ст.3).

Поширеною є думка про те, що правовий режим майна, закріпленого за установами і підприємствами відповідних громадських організацій, підпорядковується правилам, встановленим законодавством України щодо державних підприємств і державних установ, тобто режиму публічної власності [58]. Ця думка висловлювалася і дисертанткою [169]. Однак слід враховувати, що це майно не є державним, як і не є приватним. Воно є колективною власністю громадської організації.

Поряд з цим слід відзначити публічний характер колективної власності громадських організацій, що зумовлено публічною природою громадської організації взагалі, на що вказувалося вище. Кошти та інше майно громадської організації, у тому числі тих, що ліквідуються, не можуть перерозподілятися між їх членами і використовуються для виконання статутних завдань або на благодійні цілі, а у випадках, передбачених законодавчими актами, за рішенням суду спрямовуються іншому власнику, що визначається згідно встановленим в Законі «Про громадські об'єднання» правилам. Тобто визначальну роль при визначенні правової долі майна має його функціональне призначення. Зазначене дає підстави для віднесення права колективної власності ГО до публічного типу власності. На користь такого висновку свідчить також використання майна ГО в інтересах необмеженого кола осіб відповідно цілям, закріпленим у статуті, направлене на задоволення суспільних потреб.

Насьогодні багато правників звертають увагу на нечіткість критеріїв розмежування права власності Українського народу, права державної власності, права приватної власності, права комунальної власності, використання різних підходів щодо сутнісного наповнення понять «форма», «вид», «тип» власності, роблячи відповідний висновок про необхідність проведення подальшої їх класифікації та угруповання [191; 216; 110] тощо.

На думку І. Спасибо-Фатеевої, виходячи з усієї гами пропозицій та різноманітних підходів, вбачається таке компонування структури права власності, коли за типами вона поділяється на публічну та приватну [191, с.145].

О.І. Харитонova пропонує право власності, як інститут цивільного права України, поділити на два визначальних види: 1) право приватної власності; 2) право публічної власності. Авторка пропонує визначити право публічної власності як регламентовану нормами права можливість суб'єктів публічних відносин використовувати (володіти, користуватися, розпоряджатися, мати корпоративні права тощо) на власний розсуд у межах своєї компетенції майно, яке їм належить. У свою чергу, право публічної власності охоплює такі різновиди, як: 1) право власності Українського народу; 2) право державної власності; 3) право власності АРК; 4) права комунальної власності [215].

П.О. Добродумов визначає публічну власність як відносини панування над певними об'єктами з метою задоволення публічних інтересів суспільства, держави, населення окремих регіонів або муніципальних утворень, здійснювані народом або населенням безпосередньо або за допомогою публічних утворень (держави, державних інститутів, муніципальних утворень). І пропонує на конституційному рівні закріпити передусім поділ власності на публічну і приватну з можливою наступною диверсифікацією на підвиди, зокрема, публічної – на державну, муніципальну і власність громадських формувань [37].

Підхід, згідно з яким до публічної власності належить майно громадських формувань не є сьогодні усталеним, але на його користь можна навести досить вагомі аргументи.

Як зазначають В. Устименко та Р. Джабраїлов, ураховуючи те, що в науковій літературі присутнє уявлення про публічну власність як форму власності або навіть тип власності, то, звичайно ж, з'являється можливість віднести державну і комунальну власність до її різновидів. Проте зовнішнє вираження публічної власності здійснюється як у формі державної і комунальної власності, так і в тих формах власності, яким властиві певні економіко-правові ознаки, особливі риси [213, с.198].

Серед таких особливих рис науковці, у тому числі, називають такі: публічний інтерес може вбачатися в діяльності суб'єкта господарювання неpubлічної форми власності (приватної й інших форм власності); найбільш ефективно використання публічної власності може бути здійснене як публічним власником, так і приватним; режим публічної власності зобов'язує до соціально спрямованого відправлення повноважень як публічним власником і його уповноваженими особами, так і залученими на договірних засадах суб'єктами господарювання [213, с.190-192]. Тому дослідники вважають перспективною точку зору І.В. Дойникова про можливість віднесення до публічної власності, окрім державної і муніципальної, майна громадських, релігійних і благодійних організацій і об'єднань [213, с.198-199]. Більш розвинута аргументація такого підходу міститься у Монографії «Публічна власність: проблеми теорії і практики» під загальною редакцією В.А. Устименка [156]. А саме зазначається, що з приводу того, чи можна аргію віднести до категорії публічної власності власність недержавних громадських організацій, можна, звичайно, дискутувати. Але за робочу гіпотезу це прийняти можна хоч би з тієї причини, що аргументованих міркувань проти визнання публічною суті власності політичних партій і всеукраїнських (а раніше – всесоюзних) громадських організацій соціальної спрямованості (переслідуючих цілі соціального характеру) зустрічати не доводилося.

Грунтуючись на працях теоретиків господарського права про колективну власність [218 та ін.] та нормах ГК про кваліфікацію підприємств, заснованих ГО, як підприємств колективної власності (голава 10), можна зробити висновок, що ГО володіє закріпленим за нею майном на праві колективної власності. Однак специфікою цього права власності ГО є її публічний характер, що підкреслюється у науковій літературі. Тому слід погодитися з науковцями [213; 213; 33; та ін.], які кваліфікують власність ГО як колективну власність публічного типу, та зробити додатковий акцент на тому, що ГО використовує своє майно в публічних інтересах відповідно до цілей, закріплених у статуті, направлених на задоволення суспільних потреб, де під публічними інтересами розуміються інтереси

необмеженого кола осіб, що становлять ту чи іншу частину громадянського суспільства та об'єднані метою діяльності ГО.

Актуальне завдання на теперішній час – припинити розтаскування суспільного надбання. Останніми роками часто виникають конфлікти, пов'язані зі спробами відібрання майна у політичних партій і всеукраїнських громадських організацій. При цьому відомі ситуації, коли такі спроби здійснюються деякими органами держави, покликаними захищати права названих громадських формувань, що є важливими недержавними структурами громадянського суспільства. Наочним прикладом таких спроб стало, наприклад, незаконне привласнення державою будівлі науково-технічної пропаганди в м. Києві, що належав товариству «Знання» України [156, с.39-40].

Об'єктом права власності громадських організацій виступає майно, необхідне для здійснення статутних завдань організації, споруди з відповідним устаткуванням, санаторії, будинки відпочинку, клуби, будинки культури, стадіони, піонерські табори, культурно-освітні фонди, транспорт, кошти, інше майно. Відповідно до характеру діяльності громадської організації об'єктом її власності можуть бути підприємства. Види майна, що не може перебувати у власності громадських організацій, встановлюється відповідною Постановою Верховної Ради України [150].

У сучасній практиці майнова база громадських організацій не завжди буває сформована на момент її створення. Майнова відокремленість у цьому разі полягає у суб'єктивному праві, в абстрактній можливості для такої організації мати таке майно у майбутньому.

Економічна сутність майнової відокремленості полягає у відносинах з безпосереднього присвоєння комерційними організаціями матеріальних благ і результатів комерційної діяльності [200, с.66].

Особливістю ознаки майнової відокремленості є те, що після передачі майна цій організації її засновники втрачають усі майнові права щодо нього.

Під правовим режимом майна суб'єктів господарювання зазвичай розуміють встановлені правовими нормами структуру цього майна, порядок його

придбання (формування), використання і вибуття, а також звернення на нього стягнення кредиторів [88, с. 221].

Щодо правового режиму майна суб'єктів підприємницької діяльності, то Ю.П. Пацурківський визначає його як встановлені правовими нормами склад цього майна, порядок його формування, використання і вибуття та об'єм прав і обов'язків з приводу володіння, користування і розпорядження майном, порядок звернення на нього стягнень кредиторів [105, с.4].

Залежно від ступеня формування (оформлення) майнової відокремленості юридичної особи можна виділити початковий і подальший рівні юридичної відокремлення майна юридичної особи і, відповідно, широке і вузьке трактування ознаки майнової відокремленості юридичної особи. Початковий рівень юридичної відокремлення – рівень, на якому майно юридичної особи відокремлюється від майна його засновників. Для початкового рівня майнової відокремленості характерні надання і закріплення за юридичною особою майна, що зберігає рівність сукупної вартості майна юридичної особи з сукупною вартістю часткою участі засновників у формуванні майна юридичної особи. На цьому рівні створюються мінімально необхідні правові підстави для констатації юридичного факту виникнення майнової відокремленості у юридичної особи.

Наступний рівень пов'язаний з відокремленням майна юридичної від майна його органів управління, працівників юридичної особи, а також від усіх осіб, з якими юридична особа набуває майнові правовідносини (контрагентів юридичної особи). Наступний рівень відокремлення майна юридичної особи, якби продовжуючи процес майнового відокремлення, створює для нього можливість здійснювати привласнення благ в процесі господарської діяльності і формує майнову відокремленість в її найбільш повному вигляді [44, с.9].

Майно та зобов'язання фірми існують відокремлено від майна та зобов'язань як її власників, так і інших підприємств. Це має дуже важливе значення для формування у власників та контрагентів підприємства реального уявлення стосовно, по-перше, правочинності своїх вимог до даного підприємства і, по-друге, оцінки його майнового та фінансового стану. Зокрема, однією з ключових

категорій у взаємовідносинах між підприємством, з однієї сторони, та кредиторами, з іншої сторони, є право власності [1, с.105].

Суб'єктами права власності в громадській організації є самі ці організації, що мають права юридичної особи, кожен окремий член даної організації не має права на долю в її майні. В громадській організації, структурні підрозділи якої діють на основі єдиного статуту даної організації, власником майна є організація в цілому. Структурні підрозділи у разі визнання їх юридичними особами мають право оперативного управління майном, закріпленим за ними власником [26, с.417].

Безперечно, що розвиток і успішне функціонування громадських організацій пов'язане з наявністю фінансових ресурсів, завдяки яким вона може виконувати функції та завдання, що стоять перед нею. Діяльність будь-якої організації, крім інших умов, потребує джерел фінансування, адже будь-яка структура повинна мати приміщення, оплачувати комунальні послуги, послуги зв'язку, пошти, працю залучених спеціалістів, відшкодовувати транспортні, інформаційні й рекламні витрати тощо. До цього загального переліку необхідно додати специфічні матеріальні потреби громадської організації, зумовлені особливостями діяльності.

Фінансування громадських організацій в Україні може здійснюватися із різних джерел, серед яких можна виділити державну допомогу, пожертви (як від бізнесових структур, так і від пересічних громадян), іноземне фінансування і допомога, членські внески.

Світова практика виділяє три узагальнені моделі взаємодії та організації третього сектора. Перша модель – індивідуалістська (Великобританія, Швейцарія) – НДО виконують незалежну від державних структур виробничу та комунікативну функції щодо ведення соціальної роботи. Держава у відношенні до громадської та благодійної роботи приймає позицію невтручання і обмежується виконанням деяких загальнообов'язкових функцій. Розподіл функціонування, таким чином в Англії набуває наступного вигляду: 88% бюджету громадських організацій становлять вклади приватних осіб, 7% корпорацій і лише 5% – з різних фондів. Друга модель – європейська (Австрія, Італія, Бельгія, Німеччина, Франція,

Хорватія) в якій роль держави значно більш розширена. Держава бере участь у стимулюванні економічного зростання, забезпечує переваги соціального захисту та фінансує інвестиційні проекти. Уряд створює різноманітні фонди та веде їх фінансування з видатків бюджету. Реалізація проектів ведеться у тісній співпраці з великими громадськими організаціями шляхом створення спеціальних рад соціального партнерства, як на державному, так і на регіональному рівнях. Третя модель – північна (Данія, Фінляндія, Норвегія, Швеція, Нідерланди) – організації третього сектора спеціалізуються на вираженні інтересів соціальних груп і лобіюванні, а надання соціальних послуг залишається пріоритетом держави [108].

В Україні держава може різними шляхами підтримувати громадські організації, найчастіше це фінансування певних проектів, надання офісних приміщень із державного фонду (безкоштовно або за помірну орендну плату), податкові пільги, консультування, допомога в організації конкретних заходів тощо. Проте держава підтримує далеко не всі громадські організації, а лише деякі з них, найчастіше це організації інвалідів, молодіжні та дитячі організації, громадські організації фізкультурно-спортивного спрямування [84, с. 28; 87, с. 42; 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 148; 149]. Недостатнє державне фінансування на реалізацію програм та проектів з точки зору самих громадських організацій є однією з двох ключових проблем на шляху розвитку громадських організацій [85]. Державне фінансування, безперечно, може бути одним з джерел фінансування суспільно-корисної діяльності громадських організацій і останні мають право розраховувати на державну фінансову підтримку соціально значущих проектів як з боку центральної влади, так і з боку її органів на місцях.

На сьогодні громадські організації, згідно чинного Податкового кодексу, зберігають право на пільги з оподаткування. Це відповідає пункту 57 Рекомендації СМ/Рес(2007)14, що визнає обов'язком держави допомогу у формі звільнення неурядової організації від податку на прибуток та інших податків або обов'язкових зборів в частині доходу від членських внесків, коштів і товарів, отриманих від донорів або державних і міжнародних агентств, інвестиційних доходів, доходів від оренди майна, роялті, господарської діяльності, продажу

майна, а також пільг з оподаткування пожертв ГО шляхом виключення їх з податкової бази або надання податкових кредитів.

У публікаціях фахівців з оподаткування громадських організацій [14] зазначається, що вони мають отримувати також пільги щодо податків на землю або інше нерухоме майно на підставі статусу неприбутковості, так саме як і щодо звільнення від податку на додану вартість одержаної ними допомоги у формі товарів. Це відповідає директивам Європейського Союзу і кращим практикам країн ЄС, де встановлено, як правило, знижені ставки податків для неприбуткових організацій.

Щодо пожертв, як одного з джерел фінансування діяльності громадських організацій, зазначимо таке. У ЦК як один з поіменованих договорів врегульовано договір пожертви, сторонами якого без суттєвих обмежень можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Відносини пожертви існували у договірній практиці завжди, а тому згодом отримали своє законодавче закріплення в ЦК. Пожертви з боку бізнесових структур і сьогодні мають місце в Україні. Проте так званий «риннок спонсорів» в Україні ще не сформовано в такому вигляді, як він має місце у багатьох країнах Заходу. Пожертвувачі здебільшого схильні до одноразової допомоги і, як правило, уникають довготривалого співробітництва з громадськими організаціями. Спонсорська допомога ще не стала неодмінною складовою політики бізнесменів, а пожертва загалом є наслідком спонтанного рішення керівництва компанії внаслідок активного тиску і прохань представників громадських організацій. Адже для того, щоб мати можливість реалізувати якийсь проект чи здійснити конкретні заходи громадські організації вимушені досить активно і, як правило, тривалий час займатись пошуками осіб, які б стали спонсорами цього проекту чи заходів. При цьому зусилля громадської організації відволікаються від виконання основних її цілей та завдань на пошук засобів реалізації останніх. Тобто, як вірно зазначають деякі автори, у таких випадках надання фінансової допомоги відбувається насамперед завдяки «пробивним» здібностям активістів громадських організацій, а не внаслідок системної політики спонсорської організації [9, с. 35].

Окрім пожертв (спонсорської допомоги) від бізнесових структур, джерелом формування майна громадських організацій можуть бути пожертви від пересічних громадян (так звані «приватні пожертви»). Проте це джерело фінансування на сьогодні є нестабільним.

Неабияку роль у формуванні грошових та майнових фондів громадських організацій займає іноземне фінансування і допомога. За експертними оцінками, 95% легального фінансування українських неурядових організацій забезпечують іноземні донори [210, с. 2]. Або, як зазначається у літературі, джерелами фінансування діяльності недержавних громадських організацій майже у 99 випадках із 100 є кошти, які надходять від іноземних фондів (так звана система грантів) [47, с. 779]. Наприклад, згідно з дослідженням, що проводив центр Разумкова, у структурі річного бюджету неурядового аналітичного центру 58 відсотків усіх надходжень припадає на іноземні гранти, 26 – кошти з українських джерел, 14 – доходи від реалізації власної продукції і 2 – бюджетне фінансування [48, с. 7]. У розвинутих країнах такий спосіб отримання коштів на ведення статутної діяльності громадської організації, як заповнення заявок на отримання грантів від фондів або організацій, не є пріоритетним у організаціях третього сектору, де 88% бюджетів громадських організацій становлять приватні пожертви, 7% – благодійні внески корпорацій і лише 5% – кошти фондів [201, с. 14].

Така ситуація не може не впливати на характер діяльності вітчизняних громадських організацій і тягне за собою певні, не зовсім бажані для них наслідки. Серед таких наслідків слід назвати, по-перше, нестабільність таких організацій, адже за таких умов будь-який громадський проект існує до тих пір, поки відбувається фінансова підтримка; по-друге, несамостійність діяльності, адже факт отримання коштів від іноземних джерел передбачає їх певний ступінь впливу на процес реалізації проекту і формулювання його завдань. Крім того, таке становище зумовлює залежність подальшої долі українських громадських організацій від зовнішніх чинників міжнародної економічної кон'юнктури, особливостей міжнародної політичної ситуації, ситуації у країнах, де базуються іноземні організації. Серед найактивніших та найвідоміших організацій, які

надають фінансову допомогу і мають свої представництва в Україні, є Фонд «Євразія», «Freedom House» та «ISAR», Міжнародний фонд «Відродження», який належить до мережі фондів, створених Джорджем Соросом, засновано за участю українських організацій, таких як Всеукраїнське товариство «Просвіта», Українська Рада Миру та Українська екологічна асоціація «Зелений світ» [183].

Ще одним джерелом фінансування діяльності громадської організації є членські внески (якщо у статуті організації передбачено їх внесення). Вступні та членські внески з моменту їх сплати стають власністю громадської організації, ці суми не повертаються. У разі виходу або виключення особи з громадської організації вступні та членські внески залишаються у власності громадської організації [67, с. 35-36]. Проте членські внески не відіграють істотної ролі у формуванні бюджетів організацій. Вони, скоріш, дають можливість здійснювати контроль над членством в організації, а також відчутти спільність інтересів і поглядів, адже їх розмір, здебільшого є символічним.

Надходження з вищезазначених джерел формують майно громадської організації. У європейській практиці майном є права, які 1) мають економічну цінність; 2) є цивільними за природою і 3) достатньо визначені для того, аби бути забезпеченими можливістю судового захисту. Привертає увагу широта трактування цієї категорії Європейським судом з прав людини [48, с. 211].

Що стосується вітчизняної судової практики, то українські суди використовують термін «майно» найчастіше в якості синонімічного термінам: «речі», «нерухомість», «майнове право» тощо [8, с.356]

Щодо майна громадських організацій слід зазначити таке. Ним визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності громадської організації та відображаються в її балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку її майна.

ГК не дає визначення поняття речі, натомість це визначення закріплює ст. 179 ЦК, яка під останньою розуміє предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права і обов'язки. З урахуванням положень ст. 190 ЦК

майном вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права і обов'язки [221], проте для визнання цих об'єктів речами в розумінні ГК, необхідним є їх відповідність певним ознакам, закріпленим у ч. 1 ст. 139 ГК. З аналізу цієї норми вбачається, що вони повинні мати вартісне визначення; вироблятися чи використовуватися у діяльності громадської організації; відображатися у балансі громадської організації або враховувалися в інших встановлених законом формах обліку їх майна. Нематеріальним активом є немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований [130].

Майнові цінності залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, можуть належати до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів.

Щодо поняття «основні фонди» необхідно зазначити, що, на нашу думку, законодавець ототожнює це поняття з поняттям «основні засоби». В ГК стосовно майна будь-яких суб'єктів господарювання йдеться про «основні фонди виробничого і невиробничого призначення», до яких ч. 3 ст. 139 ГК відносить будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання. У бухгалтерському законодавстві йдеться про «основні засоби», якими визнаються матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він триваліший за рік) [129].

Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікуються, зокрема, на основні засоби (земельні ділянки, капітальні витрати на поліпшення земель, будинки, споруди та передавальні пристрої, машини та обладнання, транспортні засоби, інструменти, прилади, інвентар (меблі), робоча і продуктивна худоба, багаторічні насадження тощо), інші необоротні матеріальні активи (бібліотечні

фонди, малоцінні необоротні матеріальні активи, тимчасово (нетитульні) споруди, природні ресурси, інвентарна тара, предмети прокату тощо), незавершені капітальні інвестиції. Згідно із ч. 1 ст. 82 ЗК України, юридичні особи (засновані громадянами України або юридичними особами України) можуть набувати у власність земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності у разі: а) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими правочинами; б) внесення земельних ділянок її засновниками до статутного фонду; в) прийняття спадщини; г) виникнення інших підстав, передбачених законом [45].

Тут необхідно зауважити, що згідно з ч. 2 ст. 92 ЗК України громадські організації інвалідів України, їх підприємства (об'єднання), установи та організації набувають право постійного користування земельною ділянкою із земель державної та комунальної власності [122].

Громадська організація може мати на праві власності земельні ділянки і, відповідно, передавати їх у власність створених нею підприємств. Також згідно зі ст.ст. 93 і 124 ЗК України для провадження підприємницької та іншої діяльності земельні ділянки можуть передаватись юридичним особам в оренду.

В літературі щодо громадських організацій спостерігається використання терміну не «основні фонди», а «майнові фонди цих організацій», та зазначається, що у статутах або відповідних положеннях, як правило, не здійснюється диференціація майна за фондами. Але специфіка правового режиму окремих видів майна громадських організацій дає змогу провести узагальнену його класифікацію, поділивши його на грошові кошти і майно у натурально-речовому визначенні.

Загалом у юридичній літературі немає єдиного погляду щодо класифікації об'єктів права власності громадських організацій. За однією позицією об'єкти права власності поділяються на основні виробничі фонди, основні фонди невиробничого призначення, оборотні фонди. Критерієм для такої класифікації стало цільове призначення і використання об'єктів. Згідно з іншою точкою зору

майно громадських організацій поділяється не на основні і оборотні засоби, а на основні засоби та інші матеріальні цінності.

Особливе місце серед майна громадських організацій, зважаючи на їхнє особливе значення у діяльності громадських організацій, посідають культурно-освітні фонди.

Оборотними засобами (оборотними активами) згідно з п. 4 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» є грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [128]. Згідно ж ч. 4 ст. 139 ГК оборотними засобами є сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення.

Під товарами у складі майна суб'єктів господарювання визнаються вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги. Це визначення вміщує ч. 6 ст. 139 ГК, проте існують й інші визначення цього поняття. Так, за п. 25 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» ними є товари, які придбані підприємством для наступного продажу [128]. Згідно визначення товарів, наданого у ГК, останні включають вироблену продукцію, виконані роботи, надані послуги.

Особливим видом майна суб'єктів господарювання ГК визнає цінні папери. Стаття 143 ГК встановлює досить широке коло повноважень суб'єкта господарювання щодо цінних паперів як складової частини його майна. Це, зокрема, право випускати власні цінні папери, реалізовувати їх громадянам і юридичним особам, а також придбавати цінні папери інших суб'єктів. Таким чином підприємства громадських організацій, оскільки вони є суб'єктами господарювання, можуть придбавати цінні папери, випущені іншими суб'єктами (емітентами).

Згідно зі ст. 140 ГК джерелами формування майна суб'єктів господарювання є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів;

надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян; інші джерела, не заборонені законом.

Узагальнюючи, всі джерела формування майна як самої громадської організації, так і його підприємства, можна поділити на: цільові надходження в грошовій та натуральній формі; доходи від підприємницької діяльності.

До цільових надходжень, як вірно зазначається в джерелах, належать: внески засновників; членські внески; благодійні пожертви, в т.ч. і ті, що мають цільовий характер (благодійні гранти); праця добровольців; надходження з бюджетів та внебюджетних фондів [102; 90, с. 52].

До доходів від підприємницької діяльності належать: доходи від дозволеної законом підприємницької діяльності з реалізації продукції, виконанню робіт та наданню послуг; доходи від внереалізаційних операцій, включаючи доходи від цінних паперів; доходи від діяльності створених громадською організацією підприємств; інші не заборонені законом надходження.

Крім зазначених, джерелами формування майна громадськими організаціями можуть бути грошові та матеріальні внески членів (учасників) або держави; вступні та членські внески; придбання майна за рахунок власних коштів чи на інших підставах, не заборонених законом. Однією з таких підстав, як вірно зазначають певні джерела, є спадкування [16].

Громадські організації також мають право на майно та кошти, придбані в результаті господарської та іншої комерційної діяльності створених ними госпрозрахункових установ та організацій, заснованих підприємств, що певним чином перекликається з таким джерелом формування майна суб'єкта господарювання, наведеного у ГК, як доходи від реалізації продукції (робіт, послуг). Останні можуть бути джерелом формування майна самої громадської організації, щоправда використовувати його вона повинна згідно з цільовим призначенням своєї основної діяльності.

Слід зазначити, що в цілому громадські об'єднання приділяють небагато уваги унормуванню правового режиму свого майна у положеннях своїх статутів. У деяких громадських організаціях (наприклад, [196]) положення про майно організації відсутні. У інших містяться положення загального характеру щодо складу майна організації та порядку його використання ([198; 194]).

Особливістю коштів та іншого майна, що належить громадським організаціям, є те, що вони не можуть перерозподілятися між їх членами і використовуються для виконання статутних завдань або на благодійні цілі, а у випадках, передбачених законодавчими актами, за рішенням суду спрямовується в доход держави.

Джерелами формування майна ГО можуть бути також доходи від цінних паперів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів); кредити банків (інших кредиторів).

Сама громадська організація не може здійснювати ані випуск, ані реалізацію, ані посередницькі операції з цінними паперами, однак цими повноваженнями можуть наділяються створені нею підприємства.

Капітальними вкладеннями є інвестиції, спрямовані на створення і відновлення основних фондів.

Надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать громадським організаціям, також можуть мати місце, в такому випадку вони реалізують свої правомочності власника. Це джерело, в свою чергу, поділяється на кілька складових: 1) виручка від продажу майнових об'єктів; 2) надходження у вигляді орендної плати як платежу за користування об'єктом оренди; 3) придбання майна інших суб'єктів (у власність, господарське відання або оперативне управління) відповідно до укладених договорів.

Кредити банків (інших кредиторів) за назвою ст. 346 ГК також можуть мати місце. Кредити банків та інших кредиторів – це кошти та матеріальні цінності, які надаються резидентами або нерезидентами у користування юридичним або фізичним особам на визначений строк та під процент.

З питаннями формування майна громадської організації та створюваних нею підприємств нерозривно пов'язані майнові права цих організацій та підприємств. До загальних майнових прав громадських організацій слід віднести права мати на підставі певного речового права (титулу) основні фонди, обігові кошти, інші цінності, вартість яких відображається на самотійному балансі підприємства; розпоряджатися своїм майном; набувати на законних підставах майно; укладати господарські договори та інші контракти (і нести щодо них відповідальність); видавати закладні (застава) та інші фінансові зобов'язання; позичати гроші; інвестувати і реінвестувати кошти підприємства; одержувати рухоме і нерухоме майно як гарантію оплати боргу та інше.

Спеціальні майнові права громадської організації реалізуються, як правило, через створювані ними підприємства. До спеціальних, наприклад, відносяться права у сфері обігу цінних паперів.

З аналізу ст. 144 ГК майнові права та обов'язки громадських організацій та створюваних ними підприємств можуть виникати: з правочинів, передбачених законом, а також не передбачених законом, але таких, що йому не суперечать; з актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у випадках, передбачених законом; внаслідок створення та придбання майна з підстав, не заборонених законом; внаслідок заподіяння шкоди іншій особі, придбання або збереження майна за рахунок іншої особи без достатніх підстав; внаслідок порушення вимог закону при здійсненні господарської діяльності.

Цей перелік підстав виникнення майнових прав та обов'язків громадських організацій є лише примірним, адже вони можуть виникати і з інших обставин, з якими закон пов'язує виникнення майнових прав та обов'язків.

Щодо виникнення майнових прав та обов'язків громадської організації з правочинів як передбачених, так і не передбачених законом, зазначимо таке. ГК в даному випадку використовує термін «угода», проте визначення цього поняття не дає, а лише зазначає, що угода спрямована на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань (ч. 1 ст. 180 ГК), що виникають з господарського договору та інших угод, передбачених законом, а також з угод, не

передбачених законом, але таких, які йому не суперечать (ст. 174 ГК). В ЦК відповідну норму сформульовано подібно: однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків визнаються договори та інші правочини (п. 1 ч. 2 ст. 11 ЦК України). Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 202 ЦК).

Одним з способів здійснення громадською організацією свого права розпорядження належним їй майном є укладання нею зобов'язань. Стаття 175 ГК окремо регулює один з видів господарських зобов'язань – майново-господарські зобов'язання, якими визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Негосподарюючі суб'єкти вступають у зобов'язальні відносини як управнена сторона з метою господарчого забезпечення їх діяльності (ч. 3 ст. 3 ГК). Зміст майново-господарських зобов'язань складають суб'єктивні юридичні права та обов'язки його учасників. В узагальненому вигляді він полягає у наявності суб'єктивного права управненої сторони (кредитора) вимагати певної поведінки від зобов'язаної сторони (боржника) і відповідного обов'язку останньої.

Однією з підстав виникнення майнових прав та обов'язків господарюючих суб'єктів можуть бути акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, щоправда лише у випадках, передбачених законом. В цьому положенні знайшла подальшу реалізацію норма ч. 2 ст. 19 Конституції України, яка закріплює, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [57].

Виникнення майнових прав і обов'язків як громадської організації, так і створюваних нею підприємств, можливе також внаслідок створення та придбання майна з підстав, не заборонених законом, і які викладені у ст. 140 ГК.

Заподіяння шкоди іншій особі, придбання або збереження майна за рахунок іншої особи без достатніх підстав є підставою виникнення господарського зобов'язання у разі, якщо обидва їх учасники є суб'єктами господарювання [88, с.298]. Таке положення ГК свідчить, що інститут зобов'язального права є суміжним інститутом для обох названих галузей права, що надає можливість при регулюванні відповідних господарських відносин обмежуватися закріпленням у ГК спеціальних норм, з посиланням у разі необхідності на положення ЦК, які є загальними для регулювання як цивільних відносин відповідно до предмета і цілей цивільного законодавства, так і відносин господарських. Тобто норми ЦК повинні застосовуватися до тих правовідносин, щодо яких у ГК відсутнє адекватне правове регулювання [88, с. 299].

Прикладом порушення вимог закону при здійсненні господарської діяльності як підстави виникнення майнових прав і обов'язків підприємства громадської організації можуть бути обставини, що випливають із положень ч. 1 ст. 230 ГК, яка встановлює обов'язок учасника господарських відносин сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), а також ч. 1 ст. 241 ГК, яка встановлює обов'язок сплати до відповідного бюджету адміністративно-господарського штрафу за порушення встановлених правил здійснення господарської діяльності.

Як і будь-який інший суб'єкт господарювання підприємства громадської організації зобов'язані на основі даних бухгалтерського обліку складати фінансову звітність за формами, передбаченими законодавством, проводити інвентаризацію належного їм майна для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності, надавати фінансову звітність відповідно до вимог закону та їх установчих документів. Крім ч. 6 ст. 145 ГК цей обов'язок встановлений також ч. 8 ст. 19 ГК, ч. 1 ст. 11, ч. 1 ст. 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» відповідно до норм яких всі підприємства зобов'язані надавати відповідно до вимог закону фінансову звітність щодо своєї господарської діяльності. Громадських організацій це також

стосується і стосувалося і раніше, адже за ч. 1 ст. 2 дія останнього закону поширюється на всіх юридичних осіб, незалежно від їх організаційно-правових форм і форми власності.

Підприємства громадських організацій зобов'язані подавати квартальну та річну фінансову звітність самій громадській організації та трудовим колективам таких підприємств на їх вимогу. Органам виконавчої влади та іншим користувачам фінансова звітність подається відповідно до законодавства. Подібні норми вміщує і «Порядок подання фінансової звітності» [138].

Серед порушень, які виявляють відповідні органи в ході перевірок діяльності громадських організацій, досить частими є порушення норм, що регулюють порядок ведення фінансово-господарської діяльності, невідповідність підприємницької діяльності статутним цілям громадських організацій [43], порушення періодичності проведення засідань керівних органів, не оформлення засідань протоколами, відсутність заяв членів організації, а також рішення постійно діючих керівних органів про прийом в члени організації, відсутність документів, що підтверджують діяльність контрольно-ревізійних органів [95].

Майнові права громадських організацій в силу ст. 147 ГК захищаються законом. Збитки, завдані громадській організації порушенням її майнових прав громадянами чи юридичними особами, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, повинні відшкодуватись згідно із законом. При стягненні збитків необхідно дотримуватись положень ст. 22 ЦК та Гл. 25 ГК.

Стаття 20 ГК закріплює способи, за допомогою яких захищаються право власності та інші майнові права суб'єктів господарювання, і в т.ч. громадських організацій та їх підприємств.

Організаційно-майнові повноваження громадської організації як власника свого майна можуть бути розкриті через зміст суб'єктивного права власності громадських організацій, який полягає у тому, що громадські організації володіють, користуються і розпоряджаються майном, що належить їм на праві власності, відповідно до їхніх статутів.

Зазначені повноваження громадська організація як власник реалізує на свій розсуд (тобто за своїм інтересом, незалежно від волі інших осіб).

Проте інтерес, який реалізується громадською організацією, є публічним, і спрямований він на задоволення суспільних потреб.

О.М. Вінник визначає публічні інтереси як відображені в праві відгаромонізовані, збалансовані певним чином інтереси держави як організації політичної влади, а також інтереси всього суспільства (спільні інтереси його членів), значної його частини, в т. ч. територіальних громад, соціальних груп, особливо тих з них, які власними силами за допомогою правових засобів неспроможні захистити свої інтереси (в господарському праві це дрібні підприємці, споживачі, наймані працівники) і тому потребують державної підтримки, за відсутності якої велика ймовірність виникнення кризових явищ у суспільстві [13, с.23].

Реалізуючи свої повноваження власника, громадська організація у т.ч. має право надати своє майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління. За створеними нею підприємствами громадська організація може закріплювати належне їм майно на праві господарського відання чи праві оперативного управління.

За формою власності ГК відносить підприємства громадських організацій до підприємств колективної власності, приблизний перелік яких вміщується у Гл. 10 ГК. До них, зокрема, належать виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських організацій (інших громадських і релігійних об'єднань), інші підприємства.

Враховуючи визначення цих підприємств у ГК такі підприємства створюються виключно одним власником – самою громадською організацією, яка є публічним власником. Відповідно колективна власність громадської організації є різновидом публічної власності.

Високий ступінь усупільнення майна більшості громадських організацій означає здійснення ними права власності шляхом закріплення майна на праві

оперативного управління або на праві повного господарського відання за окремими ланками відповідної громадської організації. Порядок здійснення окремими ланками громадських організацій права на закріплене за ними майно визначається їхніми статутами.

Загалом правовий режим майна, закріпленого за підприємствами відповідних громадських організацій, можна порівняти з правилами, встановленим законодавством України щодо державних підприємств і державних установ.

Свого часу у періодичних виданнях України досить жваво обговорювались питання правового режиму майна загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР, розташованого на території України [Див., напр.: 79; 202; 224]. Це було викликано тим, що Постановою Верховної Ради України «Про майнові комплекси та фінансові ресурси громадських організацій колишнього Союзу РСР, розташовані на території України» було передбачено здійснити тимчасово (до визначення правонаступників загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР) передачу майна та фінансових ресурсів розташованих на території України підприємств, установ та об'єктів, що перебували у віданні цих організацій, Фонду державного майна України [141]. У зв'язку з невизначеністю з моменту прийняття цієї постанови до 1994 р. в законодавчому порядку правонаступників майна загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР, Верховна Рада України Постановою «Про майно загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР» встановила, що тимчасово (до законодавчого визначення суб'єктів права власності зазначеного майна) воно є загальнодержавною власністю. За Фондом державного майна України було закріплено право розпоряджатися майном загальносоюзних громадських організацій у процесі приватизації та повноваження орендодавця майнових комплексів підприємств та організацій (їх структурних підрозділів) [140].

Минув ще один рік, поки на виконання зазначеної вище Постанови з'явився підзаконний нормативний акт, який визначав органи управління майном

загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР та встановлював перелік майна цих організацій, управління яким покладалось на міністерства [120].

З прийняттям Конституції України 28.06.1996 р. розпочинаються спроби законодавчого вирішення цієї проблеми.

Перша спроба була здійснена наприкінці роботи Верховної Ради України II скликання. За участю народних депутатів, Мінекономіки, Фонду державного майна, Мін'юсту, Мінстату, відповідних громадських організацій України Комісією Верховної Ради України з питань економічної політики був підготовлений та внесений на розгляд парламенту проект Закону України «Про правонаступництво на майно громадських організацій (об'єднань) колишнього Союзу РСР» (реєстраційний № 1094 від 04.04.1997 р.). Законопроект виносився на голосування, але парламентарії його не підтримали і він був направлений на доопрацювання у квітні 1997 р. [151].

Вдруге питання розглядалося Верховною Радою України III скликання протягом 2000-2002 рр. КМУ вніс на її розгляд проект Закону України «Про визначення суб'єктів права власності на розташоване на території України майно загальносоюзних громадських об'єднань (організацій) колишнього Союзу РСР» (реєстраційний № 5465 від 13.07.2000 р.). Наступного року відповідний законопроект був підготовлений і внесений на розгляд парламенту народними депутатами Р. І. Шиллером та П. С. Кузнецовим (реєстраційний № 5465-1 від 03.04.2001 р.). Упродовж 2001 р. законопроект двічі розглядався Верховною Радою України у сесійному режимі, але не набрав потрібної кількості голосів. Востаннє, на початку 2002 р., Р. Шиллер та П. Кузнецов внесли подання до відповідного Комітету щодо розгляду їхнього законопроекту, але документ так і не було винесено на пленарне засідання парламенту. Відповідно до Регламенту Верховної Ради він вважається відкликаним у зв'язку із закінченням терміну повноважень Верховної Ради України III скликання.

Третя спроба мала місце у Верховній Раді України IV скликання протягом 2002-2005 рр., коли розглядалися депутатський та урядовий проекти Законів України з однаковими назвами «Про визначення суб'єктів права власності на

розташоване на території України майно загальносоюзних громадських об'єднань (організацій) колишнього Союзу РСР» – № 1093 від 24.05.2002 р. та № 1093-1 від 11.07.2002 р. відповідно. Комітет Верховної Ради України з питань економічної політики підтримав перший з цих проектів (народного депутата України В. Й. Матвєєва). Але на останньому січневому тижні другої сесії парламенту жоден проект щодо визначення правонаступництва не дістав необхідної підтримки законодавців, тож було прийняте рішення направити обидва законопроекти на повторне перше читання [143]. Відтак Комітету з питань економічної політики було доручено підготувати відповідний законопроект. Народні депутати України С.І. Губенко та В. Й. Матвєєв через два роки підготували такий новий законопроект за реєстраційним № 1093-д від 06.04.2005 р. Однак і його спіткала доля попередніх: був направлений на повторне перше читання [144].

У 2006 р. Мінекономіки України на виконання доручення КМУ від 12.07.2006 р. підготувало проект Закону України «Про правовий режим майна загальносоюзних громадських об'єднань (організацій) колишніх Союзу РСР та Української РСР». Доля цього законопроекту також потрапила в залежність від політичних розкладів у країні і в парламенті [265, с. 30].

Необхідно пригадати також ще два нормативно-правових акта у вирішенні цих питань: Постанова Верховної Ради України, одна з яких доручала Фонду державного майна України разом з відповідними громадськими організаціями України до 01.01.1997 р. провести інвентаризацію майна загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР станом на 24.08.1991 р. і подати Верховній Раді України перелік суб'єктів, у володінні яких знаходиться це майно [152], та Постанова Верховної Ради України, яка подовжила дату проведення такої інвентаризації до 01.04.1997 р. [123].

На сьогодні питання про правову долю майна загальносоюзних громадських об'єднань (організацій) колишніх Союзу РСР та Української РСР продовжує хвилювати сумнівних активістів, які радіють не стільки про державні інтереси, скільки про перерозподіл власності, що залишилася у спадок від СРСР. Тим часом власність, протягом десятиліть залишаючись немовби без справжнього господаря,

приходить в занепад. Натомість така постановка питання уявляється неправомірною, адже держава має турбуватися про розбудову громадянського суспільства, а ця тенденція навпаки спрямована у протилежному напрямку. З урахуванням реалій сьогодення уявляється доцільним припинити роздуми з приводу вилучення зазначеної власності у громадських формувань, а навпаки напрацьовувати механізм сприяння її ефективному використанню для задоволення суспільних потреб, під контролем держави.

Вирішення цієї проблеми вбачається у законодавчому визнанні місцевих осередків регіональними громадськими організаціями, що передбачає одночасне визнання їх суб'єктами права колективної власності на закріплене за ними майно.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що в Україні реалії сьогодення такі, що більшість громадських організацій просто вимушені займатись підприємницькою діяльністю, для того, щоб звести кінці з кінцями. А тому законодавцю необхідно забезпечити такий правовий режим їх діяльності, при якому здійснення підприємницької діяльності не перетвориться на самоціль. Саме заборона у вітчизняному законодавстві розподіляти одержаний прибуток між учасниками громадської організації є засобом відокремлення некомерційних організацій від професійного бізнесу. Закріплення подібної норми спостерігається і у законодавствах більшості зарубіжних країн.

Здійснювати підприємницьку діяльність громадські організації можуть безпосередньо і опосередковано – через створювані ними підприємства. Таким чином реалізуються організаційно-установчі повноваження, передбачені ч. 1 ст. 112, ст. 135 ГК, а також положеннями ст.ст. 20, 24 Закону. Підприємства громадських організацій за формою власності належать до підприємств колективної власності, а за способом створення до унітарних.

У вітчизняній юриспруденції до числа речових прав, крім права власності і прав на чужі речі, відносять право господарського відання та право оперативного управління. При цьому зазначається, що, коли право власності і права на чужі речі є самостійними (первинними) речовими правами, право повного господарського ведення і право оперативного управління є речовими правами вторинного

(похідного) характеру. Вони не можуть існувати самостійно, окремо, самі по собі і служать засобом реалізації права власності [216, с.245].

Для створення унітарного підприємства громадська організація як власник виділяє зі свого майна якусь його частину і закріплює його в статутному фонді створюваного підприємства на праві господарського відання або на праві оперативного управління. Статутний фонд унітарного підприємства являє собою ціле, що не поділяється на частини, оскільки засновник у нього один.

Більш детально врегулюванню правового статусу підприємств ГО присвячена ст. 112 ГК. Згідно з цієї нормою підприємством ГО є унітарне підприємство, засноване на власності ГО для здійснення господарської діяльності з метою виконання їх статутних завдань.

Право власності громадської організації реалізують їх вищі статутні органи управління в порядку, передбаченому законом та статутними документами.

Питання власності громадської організації (об'єднання) врегульовані статтею 24 Закону України «Про громадські об'єднання».

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи для виконання своєї статутної мети (цілей) має право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його членами (учасниками) або державою, набуте як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуте в результаті підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб (товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом.

Право власності громадського об'єднання зі статусом юридичної особи реалізовує його вищий орган управління в порядку, передбаченому законом та статутом громадського об'єднання. Окремі функції щодо управління майном за рішенням вищого органу управління громадського об'єднання можуть бути покладені на створені ним відповідно до статуту керівні органи, юридичні особи

(товариства, підприємства), відокремлені підрозділи таких об'єднань або передані громадським спілкам, утвореним цими громадськими об'єднаннями.

Так, наприклад, у статуті Громадської організації «Відкрита Україна» реалізація права власності на майно та кошти Організації віднесена до компетенції загальних зборів (рішення про відчуження майна Організації на суму що становить п'ятдесят і більше відсотків майна Організації, приймається не менше 3/4 членів). До компетенції Правління віднесено оперативне управління майном і коштами Організації, прийом вступних, членських та добровільних внесків, пожертв [193].

У разі саморозпуску громадського об'єднання його майно та кошти після задоволення вимог кредиторів передаються за рішенням такого об'єднання на статутні або благодійні цілі іншому (кільком іншим) громадському об'єднанню, а в разі неприйняття такого рішення – зараховуються відповідно до закону до державного або місцевого бюджету.

У разі реорганізації громадського об'єднання його майно, активи та пасиви передаються правонаступнику.

Розглянемо положення євростандартів щодо правового режиму майна громадських організацій, зокрема, у сфері господарювання.

Рекомендація передбачає, що НУО, яка має правосуб'єктність, повинна мати доступ до банківських послуг (п.51). НУО, яка має правосуб'єктність, повинна мати можливість подавати позови про відшкодування будь-яких збитків, завданих її майну (п.52). НУО, яка має правосуб'єктність, може бути зобов'язана діяти на підставі незалежної оцінки будь-яких земельних ділянок, нерухомого майна або інших цінних активів, якщо вона отримує будь-яку державну підтримку у разі придбання або відчуження (п.53). НУО, яка має правосуб'єктність, не повинна використовувати майно, придбане за умов звільнення від оподаткування, для цілей, що не звільняється від оподаткування (п.54).

Відповідно Фундаментальні принципи передбачають, що НУО з правосуб'єктністю повинні мати доступ до банківського обслуговування (п.51). НУО з правосуб'єктністю повинні бути здатними пред'явити позов про

відшкодування збитків, завданих їхній власності (п.52). Для того, щоб гарантувати належне управління своїми активами, НУО повинні переважно діяти за незалежною порадою при продажу чи придбанні будь-якої землі, приміщень чи інших основних активів (п.53). Власність, набута НУО як така, що не підлягає оподаткуванню, не може застосовуватися для цілей, не звільнених від оподаткування (п.54).

Згідно вітчизняному законодавству РО мають доступ до банківських послуг та мають можливість подавати позови про відшкодування будь-яких збитків, завданих її майну, в силу того, що визнаються суб'єктами господарювання, що є юридичними особами. Господарська практика на сьогодні не свідчить про необхідність встановлення якогось спеціального регулювання.

А от щодо придбання або відчуження будь-яких земельних ділянок, нерухомого майна або інших цінних активів, якщо ГО отримує будь-яку державну підтримку, лише на підставі незалежної оцінки, необхідно передбачити таку норму у спеціальному законі для попередження зловживань із публічною власністю.

Так само необхідно встановити і норму, що власність, набута НУО як така, що не підлягає оподаткуванню, не може застосовуватися для цілей, не звільнених від оподаткування (п.54).

Окрема увага у європейських стандартах приділяється питанню збору пожертв.

Фундаментальні принципи передбачають, що НУО можуть просити і одержувати фінансування – готівкою чи у вигляді пожертви – з іншої країни, від багатосторонніх органів чи інституційного чи індивідуального донора, що підлягає, за загальним правилом, діючим законам щодо іноземної валюти і митним законам (п.50).

У Законі України «Про громадські об'єднання» про пожертви з іншої країни не згадується, однак йдеться про кошти та інше майно, пожертвуване громадянами, а отже і прирівняними до них особами – особами без громадянства та іноземцями. Тому є потреба і в спеціальному регулюванні щодо останніх.

Рекомендація передбачає, що НУО повинна мати можливість звертатися за внесками (пожертвуваннями) та отримувати їх у формі грошових коштів або іншого майна – не лише від органів державної влади своєї країни, але також і від юридичних та фізичних осіб, міжнародних організацій та органів інших держав, за єдиної умови дотримання загальних норм законодавства щодо митних правил, іноземної валюти, протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також щодо фінансування виборів та політичних партій (п.50).

Це правило доцільно відобразити у вітчизняному Законі.

Спеціально обумовлюється також питання оплати праці та відшкодування витрат.

Рекомендація передбачає що НУО, яка має правосуб'єктність, може використати власне майно для оплати праці працівників, а також відшкодувати обґрунтовані витрати своїх працівників та волонтерів, пов'язані з виконанням дій від імені такої організації (п.55). Фундаментальні принципи передбачають, що фонди НУО можуть використовуватися для оплати персоналу. Всьому персоналу і добровольцям, що діють від імені НУО, можуть також бути відшкодовані розумні витрати, які вони через неї понесли (п.56). У Меморандумі пояснюється, що є цілком відповідним для НУО використовувати свої фонди для платні її персоналу і відшкодування їм і добровольцям витрат, понесених при діяльності на її користь, навіть якщо використовувані фонди отримано за допомогою суспільної підтримки (п.61).

Відповідне регулювання слід передбачити і в вітчизняному законодавстві.

Спеціального розгляду потребують питання правової долі майна ГО у разі її припинення.

Рекомендація передбачає, що НУО, яка має правосуб'єктність, може призначити правонаступника, який отримає майно такої організації у випадку припинення її діяльності, але лише після задоволення вимог кредиторів та донорів щодо повернення дарунків. Проте у випадку, коли наступника не призначено або відповідна НУО отримувала напередодні припинення своєї діяльності державне фінансування чи іншу державну підтримку, вона може бути зобов'язана, щоб її

майно було передано або іншій НУО чи юридичній особі, цілі яких найбільше відповідають її цілям, або державі на здійснення відповідних цілей. Крім того, власне держава може бути наступником у тому випадку, коли цілі НУО або засоби задля їх досягнення, використані НУО, визнано за правопорушення (п.56). НУО, утворена шляхом злиття двох або більше НУО, повинна бути наступником прав та зобов'язань таких організацій (п.27).

З урахуванням євростандартів та відповідних практичних потреб на вітчизняному терені пропонується доповнити статтю 24 Закону України «Про громадські об'єднання» положеннями, передбаченими Рекомендацією.

Як зазначалось, на сьогодні ст.24 Закону передбачає, що у разі саморозпуску громадського об'єднання його майно та кошти після задоволення вимог кредиторів передаються за рішенням такого об'єднання на статутні або благодійні цілі іншому (кільком іншим) громадському об'єднанню, а в разі неприйняття такого рішення – зараховуються відповідно до закону до державного або місцевого бюджету.

Таке регулювання не враховує повною мірою всіх нюансів практичної ситуації, пов'язаної з припиненням ГО, які потребують врахування для захисту інтересів різноманітних учасників відносин з ГО.

По-перше, не враховано, що припинення відбувається не лише у разі саморозпуску, але може мати місце у випадку банкрутства. Правова доля майна на цей випадок у Законі залишається не визначеною, тобто на неї буде поширюватися загальний порядок розподілу майна між кредиторам, що буде протирічити принципам організації ГО.

По-друге, Закон передбачає можливість передачі майна на благодійні цілі, що уявляється невиправданим, оскільки вони не обов'язково можуть відповідати цілям, визначеним у статуті ГО.

Окрім того, потрібно враховувати вплив державного фінансування на правову долю майна ГО у разі її припинення, а також особливості у разі припинення у зв'язку з правопорушеннями.

Доцільним буде запозичити і норму Рекомендації щодо повернення донорам пожертв.

У зв'язку з цим пропонується викласти ч.3 ст. 24 Закону України «Про громадські об'єднання» в наступній редакції:

«Громадське об'єднання може визначити правонаступника, який отримає майно такої організації у випадку припинення її діяльності, але лише після задоволення вимог кредиторів та донорів щодо повернення пожертв. Проте у випадку, коли правонаступника не визначено або відповідне громадське об'єднання отримувало напередодні припинення своєї діяльності державне фінансування чи іншу державну підтримку, воно зобов'язане передати майно або іншому громадському об'єднанню, цілі якого найбільше відповідають його цілям, або державі на здійснення відповідних цілей. Крім того, у випадку, коли цілі громадського об'єднання або засоби задля їх досягнення, використані громадським об'єднанням, визнано за правопорушення, правонаступником є держава.»

Окрім того, на основі проведеного аналізу пропонується доповнити статтю 24 частинами 5-8 наступного змісту:

«5. Громадське об'єднання, яке отримує державну підтримку, зобов'язане діяти на підставі незалежної оцінки земельних ділянок, нерухомого майна або інших значних активів у разі їх придбання або відчуження.

6. Громадське об'єднання може використовувати власне майно для оплати праці працівників, а також відшкодувати обґрунтовані витрати своїх працівників та волонтерів, пов'язані з виконанням дій від імені громадського об'єднання.

7. Іноземне і національне фінансування підлягає тим самим правилам, у т.ч. щодо використання фондів і звітування.

8. Громадське об'єднання може звертатися за внесками (пожертвуваннями) та отримувати їх у формі грошових коштів або іншого майна від юридичних та фізичних осіб, міжнародних організацій та органів інших держав, за умови дотримання загальних норм законодавства щодо митних правил, іноземної

валюти, протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також щодо фінансування виборів та політичних партій.»

2.2. Порядок управління громадськими організаціями

Порядок управління громадською організацією, що є суб'єктом господарського права, характеризує її організаційно-управлінську господарську діяльність.

Складовими словосполучення «організаційно-управлінська» є дві частини: 1) організаційна та 2) управлінська. Проаналізуємо значення цих слів для подальшої правильної та повної характеристики організаційно-управлінської участі громадських організацій у господарській діяльності.

У словниках похідні від слова «організаційна» трактується як:

1) «організовувати» – влаштувати, встановити, привести в порядок, скласти, створити... [208, с. 690];

2) «організовувати» – готувати умови, створювати можливості й починати певну справу; започатковувати, засновувати, ініціювати; налагоджувати, упорядковувати; об'єднувати людей із певною метою [207, с. 598];

3) «організація» – побудова чогось, заснування чогось; сукупність людей, груп, об'єднання для досягнення якоїсь мети, вирішення якогось завдання на засадах принципів розподілу праці, обов'язків та ієрархічної структури [187, с.358];

4) «організатор» – той, хто організовує, влаштовує щось [187, с. 358];

5) «організаційний» – той, що стосується організації; добре впорядкована продумана побудова, внутрішня дисципліна; термін «організовувати» – засновувати, створювати, влаштовувати щось; впорядковувати [187, с. 358].

Слово «управляти» трактується як правити, надаючи хід, напрямок; розпоряджатися; завідувати, бути господарем, розпорядником чогось; *стар.* давати право, владу, уповноважувати [208, с. 504]; «управління» визначається як функція організованих систем (соціальних, біологічних, технічних), що

забезпечує збереження їх структури і впорядкування відповідно до закономірностей функціонування [230, с. 218].

Тобто, з урахуваннях тлумачень, наведених нами вище, можна зробити висновок, що організаційно-управлінська участь передбачає, насамперед, засновницькі та розпорядчі права громадської організації, що певним чином погоджується і з наведеними у ч. 1 ст. 135 ГК правами власника майна.

Якби мова йшла лише про членство у самій організації, то тут можна було б висловитись словами В. Піддубної, що «членські корпоративні відносини, які складаються у цих організаціях, мають організаційний немайновий характер. Ніякої взаємної майнової відповідальності названих організацій та їх членів не існує. Вихід учасника з цієї організації не має жодних майнових наслідків (обов'язків), тому здійснюється безперешкодно» [107, с. 108].

Проте нами розглядаються також організаційно-управлінські повноваження громадської організації щодо іншого суб'єкта – створеного нею суб'єкта господарювання.

Перефразування розуміння соціального управління в площину управлінських функцій власника щодо свого підприємства дозволяє визначити управління як особливу функцію, що виникає з потреб підприємства як складної саморегульованої системи. Зміст управління виявляється в організуючій діяльності, що досягається шляхом об'єднання, узгодження, регулювання, координації та контролю. Управління передбачає наявність суб'єктів і об'єктів. Суб'єктами управління в підприємстві громадської організації виступають органи підприємства та його трудовий колектив. Управління підприємством громадської організації з боку самої організації здійснюється з метою виявлення найефективніших шляхів розвитку такого підприємства, заміни безперспективних видів діяльності на ефективніші, спроможні задовольнити потреби як самої громадської організації, так і потреби ринку, на якому діє створене громадською організацією підприємство. Управління нерозривно пов'язано з владоорганізуючою діяльністю, що можна роз уміти як розподіл функціональних обов'язків між органами підприємства.

Слід зазначити, що громадські об'єднання, також, є суб'єктами організаційно-господарських повноважень. Так, на думку дослідників суб'єкт організаційно-господарських повноважень – це суб'єкт господарських правовідносин (орган державної влади, орган місцевого самоврядування, господарська організація, громадянин, іноземець, особа без громадянства), який здійснює управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання та/або її регулювання (складовою яких є контроль) за наявності для цього правових підстав та фактичних можливостей [61, с.94].

У цьому визначенні міститься безпосередня вказівка на господарські організації. Однак, якщо звернутися до ознак суб'єктів організаційно-господарських повноважень, то можна побачити, що їм відповідають не тільки громадські організації, а й громадські об'єднання взагалі. А саме, такими ознаками є:

обов'язкові учасники господарських відносин з організації (управління та/або регулювання) господарської діяльності;

прямо або опосередковано здійснюють управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання (визначають мету, предмет господарської діяльності, склад і компетенцію органів управління, правовий титул майна господарських організацій) та/або регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання;

юридичними підставами їх виникнення є нормативно-правові акти, установчі документи господарських організацій/об'єднань, організаційно-господарські договори, а фактичними – відносини власності, відносини контролю-підпорядкування, наділення організаційно-господарськими повноваженнями з регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності, делегування організаційно-господарських повноважень;

під час реалізації своїх повноважень приймають обов'язкові рішення для суб'єктів господарювання, щодо яких вони здійснюються;

здійснюють контроль щодо суб'єктів господарювання, стосовно яких реалізують свої повноваження [61, с.94].

Засновуючи підприємство, громадська організація як засновник: 1) виділяє необхідне для цього майно; 2) формує статутний фонд, що не розподіляється на частини; 3) затверджує статут; 4) розподіляє доходи; 5) керує підприємством та формує його трудовий колектив на основі найму (або безпосередньо сама, або через призначеного нею керівника); 6) вирішує питання реорганізації та ліквідації. Цей мінімальний і, в той же час, обов'язковий перелік повноважень громадської організації щодо створеного нею суб'єкта господарювання, впливає з аналізу ч. 4 ст. 63 ГК, в якій закріплено повноваження засновника унітарного підприємства, якими, згідно закону, і є підприємства громадських організацій.

Щодо першого повноваження громадської організації як засновника свого підприємства – виділення необхідного для створення підприємства майна. Крім закріплення цього повноваження у ч. 4 ст. 63 ГК, ч. 1 ст. 135 ГК називає одним з основних організаційно-установчих прав власника майна його право засновувати підприємства на основі належного йому майна. Сфера використання і розпорядження закріпленим майном є одним з важливих напрямів управління підприємством. Головна роль у цьому належить власнику. Саме він, відповідно до чинного законодавства, вправі самотійно, за власним розсудом й у своїх інтересах, незалежно від будь-яких третіх осіб, визначати юридичну долю свого майна, юридичний режим його використання. Лише у випадках, передбачених законодавством або статутом підприємства, окремі питання повинні вирішуватися за участю трудового колективу. Засновуючи для здійснення підприємницької діяльності підприємство, громадська організація як власник закріплює за ним належне йому майно на праві господарського відання (для здійснення комерційної господарської діяльності) або на праві оперативного управління (для здійснення некомерційної господарської діяльності). Пояснимо це положення. Враховуючи положення ст. 24 Закону громадські організації з метою виконання статутних завдань і цілей можуть здійснювати необхідну *господарську та іншу комерційну діяльність* шляхом створення госпрозрахункових установ і організацій із статусом юридичної особи, заснування підприємств в порядку, встановленому законодавством. Враховуючи також

положення ГК щодо комерційної та некомерційної господарської діяльності, можна дійти висновку, що підприємства громадських організації можуть здійснювати як комерційну, так і некомерційну господарську діяльність. І залежно від того, яку саме діяльність конкретне підприємство громадської організації буде здійснювати, громадська організація як його засновник та власник майна, що виділяється для цього підприємства, може закріпити за ним належне їй на праві власності майно на праві господарського відання, а у разі здійснення підприємством громадської організації некомерційної діяльності – на праві оперативного управління (ч. 2 ст. 135 ГК).

Право господарського відання є речовим правом підприємства громадської організації, яке володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним громадською організацією, з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою громадської організації. Громадська організація як власник майна, закріпленого на праві господарського відання за створеним підприємством, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність створеного підприємства. Щодо захисту права господарського відання підприємства громадської організації застосовуються положення закону, встановлені для захисту права власності. Підприємство громадської організації, яке здійснює господарську діяльність на основі права господарського відання, має право на захист своїх майнових прав також від самої громадської організації як власника. Всі ці висновки випливають з аналізу загальних законодавчих положень про право господарського відання, що закріплені у ст. 136 ГК.

Право господарського відання може бути закріплене за підприємством громадської організації лише якщо останнє буде створене як суб'єкт підприємництва. При цьому, як випливає зі змісту ч. 2 ст. 136, такий суб'єкт підприємництва має бути заснований в організаційно-правовій формі підприємства. Проте в нашому випадку це відображено навіть у ГК, адже у тексті постійно йдеться саме про *підприємства* громадських організацій. Статус

юридичної особи, яким наділене підприємство, дозволяє такому суб'єкту підприємництва не лише закріпити за ним майно засобами бухгалтерського обліку і тим самим відокремити його від майна інших суб'єктів господарювання та самої громадської організації, а й нести відповідальність за своїми зобов'язаннями закріпленим за ним майном, звертатися до суду, господарського або третейського суду за захистом порушених майнових прав навіть в тому випадку, коли таке порушення мало місце з боку самої громадської організації як власника.

Слід додати, що вітчизняне законодавство наділяє можливість закріплення майна саме на праві господарського відання більш широке коло суб'єктів, ніж законодавства країн близького зарубіжжя. Так, наприклад, за законодавством РФ майно на праві господарського відання належить лише державному або муніципальному унітарному підприємству (ст. 294 ЦК РФ) [27], а за законодавством Республіки Казахстан – державному підприємству (ст. 196 ЦК РК), яке може бути республіканським або комунальним [24].

Проте громадська організація може створити і підприємство, яке не буде займатись підприємницькою діяльністю. Сенс створення такого підприємства, на нашу думку, викликає певні сумніви, проте, згідно законодавства, воно може бути створене. В такому випадку громадська організація як власник закріплює за створеним підприємством своє майно на праві оперативного управління.

Правом оперативного управління створеного громадською організацією підприємства визнається таке його речове право, відповідно до якого підприємство володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним громадською організацією (власником) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених ГК та іншими законами, а також громадською організацією. Громадська організація, як власник майна, закріпленого на праві оперативного управління за створеним нею підприємством, здійснює контроль за використанням і збереженням переданого в оперативне управління майна безпосередньо або через уповноважений ним орган і має право вилучати у такого підприємства надлишкове майно, майно, що не використовується, та майно, що використовується не за призначенням.

Некомерційною діяльністю, яку може здійснювати таке підприємство, є самостійна систематична господарська діяльність, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку (ч. 1 ст. 52 ГК). Змістом права оперативного управління є повноваження володіння, користування і розпорядження майном, закріпленим за підприємством громадської організації. Проте реалізація зазначених повноважень здійснюється у межах, встановлених ГК, іншими законами, а також самою громадською організацією.

Право оперативного управління відрізняється від права господарського відання за ознаками самої діяльності (підприємницька (комерційна) або непідприємницька (некомерційна) та постійним фінансуванням такого господарюючого суб'єкта з боку власника. Саме за останньою ознакою нам і видається сумнівним сенс створення громадською організацією підприємства з закріпленням за ним майна на праві оперативного управління. Адже самій громадській організації необхідне джерело постійного поповнення грошових та майнових фондів для ефективного здійснення своєї статутної діяльності. Підприємства громадських організацій, за якими майно закріплене на праві господарського відання здійснюють підприємницьку діяльність за рахунок отриманих від неї доходів, тобто на основі самофінансування. Підприємства громадських організацій як суб'єкт права оперативного управління розпоряджаються своїми коштами відповідно до фінансового плану і плану розвитку підприємства. Суб'єкт господарювання на праві господарського відання самостійно визначає напрями використання свого прибутку.

Щодо другого, вказаного у ч. 4 ст. 63 ГК повноваження громадської організації як засновника підприємства, – формування статутного фонду, не розподіленого на частини, зазначимо наступне. Найчастіше про статутний фонд йдеться коли мова йде про господарські товариства. Щодо підприємств ані в ГК, ані в ЦК про статутний фонд окремо не згадують. Якщо розуміти під статутним фондом суму вкладів засновників та учасників, то статутним фондом підприємства громадської організації буде те майно та грошові кошти, які були

передані створюваному громадською організацією підприємству цією громадською організацією. Питання щодо того, яке майно може бути передане громадською організацією створюваному нею підприємству розкриті у попередньому підрозділі даного дослідження.

Щодо третього, вказаного у ч. 4 ст. 63 ГК повноваження громадської організація як засновника підприємства, – затвердження статуту підприємства громадської організації, зазначимо. У статуті створюваного підприємства громадська організація на свій розсуд визначає мету і предмет господарської діяльності утвореного нею суб'єкта господарювання. Метою господарської діяльності є задоволення суспільних і особистих потреб. Під особистими необхідно розуміти ті завдання, які встановлені у статутних документах самої громадської організації. Предметом господарської діяльності створеного громадською організацією підприємства є систематичне здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності (ч. 1 ст. 62 ГК), з метою спрямування прибутку, одержаного від її здійснення, на цілі громадської організації. Останнє перекликається з четвертим, зазначеним у ч. 4 ст. 63 ГК повноваженням громадської організація як засновника підприємства, – розподіленням доходів підприємства громадської організації. За загальним правилом, сформульованим як у ГК, так і у ЦК, порядок використання прибутку (доходу) суб'єкта господарювання визначає сам власник (власники) або уповноважений ним орган згідно із законодавством та установчими документами. Проте щодо використання прибутку підприємствами, створеними громадськими організаціями, як спеціальне законодавство, так і ГК встановлюють певні обмеження, які полягають у обов'язковому витрачанні прибутку на цілі, встановлені установчими документами громадської організації, яка є засновником господарюючого суб'єкта, тобто для задоволення та захисту законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших інтересів громадян, що є членами конкретної громадської організації.

Прибуток (доход) суб'єкта господарювання є основним узагальнюючим показником фінансових результатів його господарської діяльності. Це сума, на

яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. При цьому під доходами розуміється збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків засновників), а під витратами – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками) [111]. Визначення та склад валового доходу та валових витрат суб'єктів господарювання визначається податковим законодавством.

Щодо п'ятого, вказаного у ч. 4 ст. 63 ГК повноваження громадської організація як засновника підприємства, – керування підприємством та формування його трудового колективу на основі найму, зазначимо таке.

Законом врегульовані лише деякі моменти щодо управління діяльністю громадської організації та її органів. З аналізу Закону вбачається, що вищим статутним органом управління діяльністю громадської організації є загальні збори її членів.

У Законі відокремлюються поняття «член» та «учасник» об'єднання громадян. Членами громадського об'єднання є фізичні особи, чия зацікавленість у спільному вирішенні завдань даної організації у відповідності з нормами її статуту оформлюється відповідними індивідуальними заявами або документами, що дозволяють врахувати кількість членів громадської організації з метою забезпечення їх рівноправ'я як членів даної організації. Учасниками громадського об'єднання є фізичні особи, що виражають підтримку цілям даного об'єднання та/або його конкретним акціям, приймають участь в його діяльності без обов'язкового оформлення умов своєї участі, якщо інше не передбачено статутом [206, с. 362-363].

Оскільки Закон майже нічого не говорить про управління діяльністю громадської організації, необхідно враховувати положення ст.ст. 97-100 ЦК, в яких закріплені загальні положення про управління товариством, адже об'єднання громадян за ЦК належать до непідприємницьких товариств.

Враховуючи, що стосовно громадських організацій загально визнаними є членські відносини, в подальшому, розкриваючи управлінські моменти у діяльності громадської організації, ми будемо використовувати термін «член».

Органами управління громадською організацією за ЦК є загальні збори його членів і виконавчий орган, якщо інше не встановлено законом. Аналіз практики показує, що як правило, загальні збори членів громадської організації мають право приймати рішення з усіх питань діяльності громадської організації, у т.ч. і з тих, що передані загальними зборами до компетенції виконавчого органу. Рішення загальних зборів приймаються простою більшістю від числа присутніх членів. Рішення про внесення змін до статуту громадської організації, відчуження майна громадської організації на суму, що становить п'ятдесят і більше відсотків майна громадської організації, та про ліквідацію громадської організації приймаються більшістю не менш як у 3/4 голосів, якщо інше не встановлено законом. Порядок скликання загальних зборів визначається в статуті громадської організації. Члени громадської організації, що володіють не менш як десятьма відсотками голосів, можуть вимагати скликання загальних зборів. Якщо вимога членів про скликання загальних зборів не виконана, ці члени мають право самі скликати загальні збори. Рішення загальних зборів може бути оскаржене членом громадської організації до суду.

Загальні збори громадської організації своїм рішенням створюють виконавчий орган та встановлюють його компетенцію і склад. Виконавчий орган громадської організації може складатися з однієї або кількох осіб. Члени виконавчого органу можуть бути у будь-який час усунені від виконання своїх обов'язків, якщо в статуті не визначені підстави усунення членів виконавчого органу від виконання своїх обов'язків. Назвою виконавчого органу громадської організації відповідно до статуту або закону може бути «правління», «дирекція» тощо.

Так, наприклад, у статуті Всеукраїнської громадської організації «Асоціація адвокатів України» [122] зазначено, що Правління є постійно діючим у період між З'їздами колегіальним органом управління Асоціації. Правління першої каденції має складатися з не менш ніж 7 (семи) осіб. Правління всіх наступних каденцій складається з 11 (одинадцяти) осіб. Кількість членів Правління може бути змінена

рішенням З'їзду. Правління обирається З'їздом строком на 3 (три) роки шляхом рейтингового голосування з числа делегатів, обраних для участі у З'їзді. До складу Правління входять: Президент, Віце-Президент, інші члени Правління.

Право участі у громадській організації є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. Члени громадської організації мають право вийти з неї, якщо установчими документами не встановлений обов'язок члена письмово попередити про свій вихід із громадської організації у визначений строк. Член громадської організації у випадках та в порядку, встановлених установчими документами, може бути виключений із громадської організації.

Слід зазначити, що на практиці передбачається як виключення членів громадського об'єднання загальними зборами, так і автоматичне виключення. Наприклад у статуті Громадської організації «ПАЗЛ» [195] закріплено, що члена Організації може бути виключено з Організації за рішенням загальних зборів членів Організації за наявності однієї з нижчеперерахованих підстав: виявлення невідповідності вимогам щодо членства в Організації; грубе або повторне порушення вимог статуту чи внутрішніх документів Організації; систематичне невиконання рішень керівних органів Організації; поширення відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво і завдають шкоди інтересам, честі, гідності або діловій репутації Організації. Рішення про виключення особи зі складу членів Організації приймається 2/3 голосів членів Організації, що присутні на Загальних зборах членів Організації, на яких розглядається питання про виключення учасника зі складу членів організації. Також припинення членства настає автоматично і не потребує прийняття рішення Загальних зборів членів Організації у наступних випадках: визнання члена Організації недієздатною особою; набрання законної сили обвинувального вироку щодо члена Організації, який скоїв умисний злочин; смерті чи визнання померлим члена Організації. У разі припинення членства в Організації, незалежно від підстав такого припинення, майно та кошти, передані таким членом у власність Організації, поверненню не підлягають.

Якщо взяти до уваги положення ГК про те, що підприємства громадських організацій є суб'єктами права колективної власності, то такі підприємства зазвичай мають вищі керівні та виконавчі органи. Питання управління підприємством регулює також ст. 65 ГК. Управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу. Система управління підприємством регламентується його статутом. У ньому визначаються органи управління підприємством, їх функції, права й обов'язки конкретні правомочності органів управління та окремих керівних посадових осіб. Правомочності останніх по управлінню підприємством можуть регламентуватися посадовими інструкціями. Статутом встановлюється ієрархія органів управління (визначаються вищий орган управління, створювані ним виконавчі органи, посадові особи, що є органами юридичної особи, та їхні функції з представлення прав та інтересів підприємства).

У разі конфлікту між членами громадської організації щодо управління її справами положення статуту відіграють важливу роль.

Так, 21.10.1992 р. Міністерством юстиції України була зареєстрована громадська організація Українське товариство мисливців і рибалок (далі УТМР) та зареєстровано як юридична особа Шевченківською районною державною адміністрацією м. Києва. 07.05.1991 року прийнято та зареєстровані наказом Міністерством юстиції України від 06.10.2010 р. № 2409/5 Статут УТМР .

Згідно з п. 1.2 Статуту єдину систему Товариства складають обласні, Київська міська, районні, міжрайонні, міські, первинні організації УТМР.

Відповідно до п. 1.3 Статуту визначено, що вони є юридичними особами, мають закріплене за ними майно і самостійний баланс, рахунки в банківських установах, печатку, штамп з своїм найменуванням, здійснюють свою діяльність, керуючись єдиним Статутом Українського товариства мисливців і рибалок, на підставі якого реєструються у відповідності до чинного законодавства України. Структурні підрозділи Товариства здійснюють ведення мисливсько-рибальського

господарства в угіддях, наданих в користування згідно з чинним законодавством України.

У серпні 2015 р. протоколом № 5 Конференції Первомайської районної громадської організації всеукраїнської громадської організації Українського товариства мисливців і рибалок оформлено три спірні рішення: про зміну назви Первомайської районної організації Всеукраїнської громадської організації Українського товариства мисливців і рибалок на Первомайську районну громадську організацію «Мисливець»; про внесення змін до Статуту Первомайської районної організації Всеукраїнської громадської організації Українського товариства мисливців і рибалок, у зв'язку зі зміною назви ПРО ВГО УТМР на Первомайську районну громадську організацію «Мисливець» та затвердження його в новій редакції; про обрання ОСОБА_5 Первомайської районної громадської організації «Мисливець» ОСОБА_4 на 7 років.

Судом було встановлено грубе порушення прийняття спірних рішень прийнятих 20.08.2012 на Конференції Первомайської районної громадської організації всеукраїнської громадської організації Українського товариства мисливців і рибалок. Відсутні належні докази про проведення позачергової конференції на якій прийнято спірні рішення, а саме: докази про скликання позачергової конференції, докази повідомлення про дату, час, місце та порядок денний конференції, докази повідомлення про це делегатів конференції які обирались на звітно-виборну конференцію та за якими зберігається повноваження на весь період до проведення наступної звітно-виборної конференції, що передбачено в п.4.6 Статуту ПРО ВГО УТМР.

Отже, було зроблено висновок, що Первомайська районна громадська організація всеукраїнської громадської організації Українського товариства мисливців і рибалок в порушення ч. IV п.1.1 Статуту ПРО ВГО УТМР та в порушення п. 4.12 Статуту УТМР фактично ліквідувалась, вийшла з під керівництва Миколаївської обласної організації Українського товариства мисливців і рибалок та набула ознак самостійного корпоративного товариства. За позовом Миколаївської обласної організації Українського товариства мисливців і

рибалок Господарським судом Миколаївської області відповідні рішення визнано недійсними та скасовано [159].

Повноваження з керівництва підприємством громадської організації може здійснювати або безпосередньо сама громадська організації, або призначений нею керівник. У разі найму керівника підприємства з ним укладається договір (контракт), в якому визначаються строк найму, права, обов'язки і відповідальність керівника, умови його матеріального забезпечення, умови звільнення його з посади, інші умови найму за погодженням сторін. Керівник підприємства в рамках, визначених установчими документами, вправі вирішувати будь-які питання і приймати рішення самостійно, не погоджуючи їх із засновником.

Керівник підприємства без доручення діє від імені підприємства, представляє його інтереси в органах державної влади і органах місцевого самоврядування, інших організаціях, у відносинах з юридичними особами та громадянами, формує адміністрацію підприємства і вирішує питання діяльності підприємства в межах та порядку, визначених установчими документами.

Громадська організація як власник у разі найму керівника підприємства укладає з ним у порядку, встановленому законодавством, трудовий договір чи контракт. Керівника підприємства може бути звільнено з посади достроково на підставах, передбачених договором (контрактом) відповідно до закону. Дострокове звільнення керівника підприємства, незалежно від того, прийнятий він на посаду за трудовим договором чи за контрактом, можливо на підставах, як передбачених трудовим законодавством, так і не передбачених ним, але зазначених у контракті. Головне, щоб ці додаткові підстави звільнення, передбачені контрактом, не суперечили чинному, у т.ч. трудовому, законодавству.

Рішення з соціально-економічних питань, що стосуються діяльності підприємства приймаються його органами управління за участі трудового колективу і уповноважених ним органів.

В процесі здійснення безпосереднього керівництва діяльністю підприємства громадської організації його органами з'являються управлінські рішення. За

визначенням управлінського рішення, наданого в юридичній енциклопедії, ним є ключовий акт процесу управління, який за своєю сутністю є розпорядженням з боку керуючого суб'єкта (суб'єкта управління) керованому об'єкту (об'єкту управління) і підлягає обов'язковому виконанню останнім [230, с. 219].

Організаційно-установчі повноваження громадська організація як власник створеного нею підприємства здійснює також на основі належних їй корпоративних прав відповідно до ГК та інших нормативно-правових актів.

Корпоративними правами, згідно легального їх визначення, є право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства або підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, чи в інших організаційно-правових формах [147]. Більш вдалими, на нашу думку, є визначення цього поняття, надане в ч. 1 ст. 167 ГК, згідно з якою останніми є права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Володіння корпоративними правами не вважається підприємництвом. Це положення свого часу було закріплено у законодавстві про підприємництво, яке діяло до набуття чинності ГК України, шляхом внесення відповідних змін у закон «Про підприємництво». Нині це положення перейняв і ГК. Щодо ЦК слід зауважити, що у останньому відсутні норми, спеціально присвячені корпоративним правам.

За загальним правилом законом можуть бути встановлені обмеження певним особам щодо володіння корпоративними правами та/або їх здійснення. Щодо громадських організацій такого обмеження у спеціальному законодавстві не існує.

Корпоративні права виникають у особи, яка в обмін на майнову участь у господарській організації отримує право на частку в її статутному фонді (майні). Комплекс корпоративних прав складний і включає такі їх види:

основні корпоративні права (притаманні учасникові будь-якої господарської організації);

спеціальні, наявність яких пов'язується з участю в суб'єкті господарювання певної організаційно-правової форми або в господарській організації з певним видом виключної діяльності та закріплюється спеціальними законами;

локальні (передбачаються установчими документами конкретної господарської організації з урахуванням специфіки корпоративних відносин, що складаються між нею та її засновниками і учасниками).

Щодо громадських організацій слід зауважити, що їм притаманні лише основні корпоративні права, які включають правомочності на участь громадської організації в управлінні створеним підприємством, отримання прибутку даної організації та активів у разі її ліквідації відповідно до закону, та локальні корпоративні права, якими, як правило, є переваги що надаються учасникам господарської організації відповідно до її установчих та внутрішніх документів (право на отримання продукції, робіт чи послуг даної організації за пільговими цінами; право на користування соціальною інфраструктурою господарської організації та інше).

Створене громадською організацією підприємство стає суб'єктом господарського права, який має свої певні завдання, зокрема, здійснення виробничо-господарської діяльності. Адже ані ГК, ані Закон нічого не говорять про види діяльності, які мають право здійснювати підприємства громадських організацій. Обмеження існують лише щодо розподілення та спрямування прибутку від такої діяльності. А відтак, підприємства громадських організацій можуть здійснювати будь-яку господарську діяльність. Закон дозволяє вносити до статуту будь-яку кількість видів діяльності, не забороненої законом.

В процесі управління господарською діяльністю створеного громадською організацією підприємством між ними виникають так звані організаційно-господарські зобов'язання, які врегульовані у ст. 176 ГК.

Організаційно-господарські зобов'язання є другим основним видом господарських зобов'язань (поряд з майново-господарськими зобов'язаннями, що врегульовані у ст. 175 ГК). Ними визнаються господарські зобов'язання, що виникають у процесі управління господарською діяльністю між підприємством громадської організації та самою громадською організацією, в силу яких громадська організація (зобов'язана сторона) повинна здійснити на користь підприємства громадської організації (управленої сторони) певну управлінсько-господарську (організаційну) дію або утриматися від певної дії, а управлена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Організаційно-господарські зобов'язання виникають, зокрема, між суб'єктом господарювання (в нашому випадку – підприємством громадської організації) та власником (громадською організацією), який є засновником даного суб'єкта.

Поняття управління господарською діяльністю, у процесі якого виникають організаційно-господарські зобов'язання, у законодавстві, зокрема у ГК, не розкривається. Ґрунтуючись на відповідних положеннях ГК та висновках адміністративно-правової теорії, таке управління можна охарактеризувати як владну діяльність з організації господарських зв'язків, що здійснюється громадськими організаціями, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності. Зазначені організації виступають однією із сторін в організаційно-господарських зобов'язаннях. Другою стороною у таких зобов'язаннях сам є суб'єкт господарювання – підприємство громадської організації. Юридичними об'єктами організаційно-господарських зобов'язань є певні управлінсько-господарські (організаційні) дії або утримання від певних дій. Матеріальним об'єктом організаційно-господарських зобов'язань є матеріальний зміст відповідних дій (майно, грошові кошти, земельні ділянки чи ділянки надр тощо).

Зміст організаційно-господарського зобов'язання, як і будь-якого іншого, складають суб'єктивні юридичні права та обов'язки його учасників. В узагальненому вигляді – це суб'єктивне право управленої сторони вимагати певної поведінки від зобов'язаної сторони і відповідний обов'язок останньої. Причому обов'язки і права у даних зобов'язальних правовідносинах сформульовані за участю обох їх учасників, враховують їх інтереси, у т.ч. як публічний інтерес (галузевий, регіональний чи інший), так й інтерес суб'єкта господарювання. Обов'язки і права учасників зобов'язання конкретизуються і деталізуються відповідно до конкретної ситуації, реальних життєвих обставин їх виконання, що також сприяє досягненню оптимального варіанту правомірної корисної поведінки і оптимальних позитивних результатів.

Одним з найпоширеніших порушень при перевірці діяльності громадських організацій є порушення порядку управління в самих громадських організаціях, що може виражатись, зокрема, в таких порушеннях:

- вчасне не переобрання органів управління, у зв'язку із чим рішення приймаються нелегітимними органами;
- відсутність діяльності органів управління, що призводить до порушення порядку прийняття рішень, встановленого статутом;
- прийняття рішення у відсутності кворуму, без дотримання порядку, передбаченого статутом;
- прийняття участі у голосуванні громадян, що не є членами організації або таких, які не входять до складу відповідного керівного органу;
- не дотримання періодичності засідань органів управління;
- відсутність обліку членів у порядку, визначеному статутом;
- обрання до складу постійно діючого керівного органу й контрольно-ревізійного органу тих самих осіб;
- невідповідність найменування органів управління, використовуване організацією, закріпленим у статуті;

– не дотримання вимог статуту до чисельного складу органів управління [43]. Подібні порушення можуть мати місце і у створених громадськими організаціями підприємствах.

Порушення у сфері організаційно-управлінських повноважень громадської організації можливо пов'язані з тим, що закон про ГО у питаннях, що стосуються організаційної структури цих юридичних осіб залишає їх вирішення здебільшого на розсуд учасників [91].

Натомість необхідність попередження таких порушень є очевидною, тому доцільним уявляється встановлення рекомендаційних норм щодо порядку управління громадськими організаціями, а також налагодження громадського контролю, як внутрішнього, так і зовнішнього, за діяльністю органів управління ГО для попередження зловживань (використання майна ГО для задоволення приватних потреб, ухиляння від сплати податків тощо). З урахуванням того, що державний контроль у громадському секторі не може перетинати певні межі, щоб не допускати втручання держави у громадські справи, доцільним буде стимулювати налагодження саме громадського контролю з боку інших громадських формувань, що сприятиме забезпеченню третього сектору від державного втручання, з одного боку, і забезпеченню прозорості діяльності ГО, з іншого.

Розглянемо положення євростандартів з питань управління громадськими організаціями (об'єднаннями), що дозволить визначити напрямки вдосконалення правового регулювання відповідних питань у вітчизняному законодавстві.

Визначальну роль у регулюванні порядку управління ГО мають статuti ГО. Згідно євростандартів у статутах визначаються повноваження; найвищий орган управління; частота засідань цього органу; процедуру, відповідно до якої такі засідання повинні скликатися; спосіб, яким цей орган повинен схвалювати фінансові та інші звіти тощо. Гарантується свобода найвищого органу управління визначати адміністративну структуру організації.

У Рекомендації з цього питання визначається, що особи, відповідальні за управління НУО, які мають членів, повинні обиратися або призначатися вищим

керівним органом або органом, якому вищий керівний орган делегував це повноваження (п.46).

НУО повинна забезпечити, щоб її органи управління діяли й ухвалювали рішення відповідно до її установчих документів, але в решті питань має право вільно організовувати їх діяльність для здійснення своїх цілей. Зокрема, НУО не повинні одержувати жодних додаткових дозволів від державних органів, щоб змінювати свою внутрішню структуру або правила (п.47).

Призначення, обрання або заміщення посадових осіб, а також прийняття або виключення членів повинні повністю належати до компетенції НУО. Проте окремі особи можуть бути позбавлені права займати певну посаду в НУО внаслідок вироку суду за правопорушення, що свідчить про нездатність такої особи виконувати відповідні обов'язки. Сфера застосування і тривалість позбавлення такого права повинні відповідати принципу пропорційності (п.48).

НУО не повинна зазнавати будь-яких спеціальних обмежень щодо можливості осіб, які не є громадянами певної країни, бути посадовими особами або працівниками (п.49).

Закон України «Про громадські об'єднання» передбачає, що громадські об'єднання утворюються і діють на принципі самоврядності (п.2 ст.3).

Самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом (п.3 ст.3).

Поряд цим Закон визначає низку повноважень органів управління ГО, необхідних для захисту публічних інтересів.

Громадське об'єднання може мати скорочене найменування, яке визначається рішенням його установчих зборів або вищого органу управління – з'їзду, конференції, загальних зборів тощо (далі – вищий орган управління) (п.10 ст.10). Зміна найменування громадського об'єднання здійснюється на засіданні

вищого органу управління такого об'єднання з додержанням вимог цього Закону та статуту об'єднання (за наявності) (п.11 ст.10).

Закон встановлює вимоги до статуту ГО, передбачаючи, що статут громадського об'єднання має містити відомості про повноваження керівника, вищого органу управління, інших органів управління (далі – керівні органи) громадського об'єднання, порядок їх формування та зміни складу, термін повноважень (п.4 ст.11).

Право власності громадського об'єднання зі статусом юридичної особи реалізовує його вищий орган управління в порядку, передбаченому законом та статутом громадського об'єднання. Окремі функції щодо управління майном за рішенням вищого органу управління громадського об'єднання можуть бути покладені на створені ним відповідно до статуту керівні органи, юридичні особи (товариства, підприємства), відокремлені підрозділи таких об'єднань або передані громадським спілкам, утвореним цими громадськими об'єднаннями (п.2 ст.24).

Таким чином, Закон розглядає ГО як самоврядну організацію. Органи управління і прийняття рішень ГО визначаються їх статутами. З урахуванням євростандартів з метою захисту публічних інтересів, доцільно додатково до вимог, що висуваються Законом до статуту ГО, передбачити, що статут громадського об'єднання має містити (окрім відомостей про повноваження керівних органів, порядок їх формування, зміни складу і термін повноважень) також відомості про процедуру, відповідно до якої повинні скликатися засідання вищого органу управління, а також спосіб, яким цей орган повинен схвалювати фінансові та інші звіти (зі внесенням відповідних доповнень до п.4 ст.11 Закону).

Також доцільно передбачити загальний принцип, згідно якому стосовно організації управління і порядку прийняття рішень ГО повинна враховувати інтереси всіх зацікавлених осіб – учасників як внутрішніх, так і зовнішніх відносин з ГО, у т.ч. членів, користувачів, осіб, що отримують пожертви, правлінь, наглядових органів, персоналу і засновників тощо. Такий підхід узгоджується з обґрунтуваннями С.М. Грудницької, яка розглядає суб'єкта господарювання як правовий інститут – сукупність прав і обов'язків учасників

внутрішніх і зовнішніх відносин з ним [32]. Таким правовим інститутом виступає і ГО. При цьому у сфері господарської діяльності як сама ГО, так і її відокремлені підрозділи, створені підприємства тощо, або навпаки громадські спілки, у які вступає ГО, розглядаються як господарські системи, в рамках яких ГО делегує свої повноваження щодо управління майном створеному підприємству, відокремленому підрозділу, громадській спілці тощо. Тобто ГО складає серцевину такого правового інституту, а у всій своїй повноту він являє собою господарську систему, засновану на колективній власності ГО.

Органи управління ГО самостійно визначають засоби для досягнення цілей ГО. Натомість держава має гарантувати дотримання прав третіх осіб у цьому процесі (контрагентів за господарськими договорами, інших РО, членів РО тощо). Для забезпечення таких гарантій у Законі доцільно спеціально передбачити, що локальні правові норми не можуть порушувати законні інтереси інших осіб. Відповідною формою захисту є подання особами, інтереси яких порушено, або державними органами, що здійснюють нагляд за діяльністю РО, судового позову про припинення зловживань з боку керівництва РО, визнання локальних нормативних актів недійсними тощо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі проведеного аналізу у розділі 2 отримано наступні висновки:

1. Додатково аргументовано віднесення колективної власності ГО до публічного типу власності вказівкою, що ГО володіє, користується і розпоряджається своїм майном в інтересах необмеженого кола осіб для задоволення суспільних потреб відповідно до закріплених у статуті цілей основної діяльності ГО; правового режиму майна ГО, зокрема, обґрунтовано, що ГО, яка отримує державну підтримку, може здійснювати придбання або відчуження земельних ділянок, нерухомого майна або інших значних активів лише на підставі їх незалежної оцінки.

2. Запропоновано встановлення рекомендаційних норм щодо порядку управління ГО, а також налагодження як внутрішнього, так і зовнішнього громадського контролю за діяльністю органів управління ГО для попередження зловживань; закріплення у статуті відомостей про процедуру, відповідно до якої повинні скликатися засідання вищого органу управління, а також спосіб, яким цей орган повинен схвалювати фінансові та інші звіти.

3. Проаналізовано питання правової долі майна ГО у разі її припинення та обґрунтовано, що ГО може визначити правонаступника, який отримає майно такої організації у випадку припинення її діяльності, лише після задоволення вимог кредиторів. У випадку, коли правонаступника не визначено або ГО отримувала напередодні припинення своєї діяльності державну підтримку, вона зобов'язана передати майно або іншому громадському об'єднанню, цілі якого найбільше відповідають її цілям, або державі на здійснення відповідних цілей.

Основні результати дослідження, проведеного у розділі 2, опубліковані у низці наукових праць [172; 179; 174; 168; 182; 169; 180; 177].

РОЗДІЛ 3

ІНШІ ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

3.1. Права, обов'язки і відповідальність громадських організацій як суб'єктів господарської діяльності

Права, обов'язки і відповідальність громадських організацій як суб'єктів господарської діяльності присутні на будь-якій стадії функціонування громадської організації. Окремі їх блоки, що стосуються утворення і припинення ГО, а також правового режиму майна і порядку управління, були розглянуті вище. В цьому підрозділі будуть проведені певні узагальнення, розглянуті питання господарської компетенції та інші особливості господарсько-правового статусу ГО.

Закон України «Про громадські об'єднання» закріпив право ГО як опосередковано через створення підприємств, так і безпосередньо здійснювати господарську діяльність. Отже, за чинним законодавством на ГО поширюється загальний правовий статус суб'єктів господарської діяльності.

Особливість господарсько-правового статусу громадських організацій полягає у:

1) їх спеціальному правовому регулюванню, що окрім ГК здійснюється спеціальним Законом. При цьому всі аспекти діяльності підприємств громадських організацій, починаючи від утворення і закінчуючи припиненням, регулюються господарським законодавством;

2) їх дії на підставі статуту, що затверджується вищим органом громадської організації. Підприємства громадських організацій також діють на підставі статуту, що затверджується громадською організацією. Відомості, які повинен вміщувати статут громадської організації, визначені у спеціальному Законі, тоді як відомості, які повинен вміщувати статут підприємства громадської організації,

повинні відповідати вимогам ГК, ЦК та Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб- підприємців та громадських формувань»;

3) порядок створення та реєстрації громадських організацій визначається спеціальним Законом, яким у відсутності Закону України «Про громадські об'єднання» на сьогодні є Закон. Порядок створення та реєстрації підприємств громадських організацій підкоряється загальним вимогам щодо суб'єктів господарювання;

4) в праві здійснювати некомерційну господарську діяльність, спрямовану на виконання статутних цілей та завдань громадської організації, користуючись статусом неприбуткової організації;

5) можливості створення підприємницьких організацій та участі у підприємницьких організаціях, яка передбачається як спеціальним законом, так і ГК України;

6) а також можливості ГО безпосередньо здійснювати підприємницьку діяльність, якщо це передбачено статутом, втрачаючи при цьому статус неприбуткової організації;

7) здійсненні (відповідно до закону) діяльності у вигляді надання певних послуг (виконання робіт), що підлягають обов'язковій сертифікації або ліцензуванню, допускається після такої сертифікації або ліцензування в установленому законом порядку.

Обсяг правосуб'єктності (прав та обов'язків) суб'єктів господарювання залежить від низки чинників. До загальних прав належать:

1) засновницькі права, які, в свою чергу, включають право на вільний вибір видів діяльності (з дотриманням вимог закону); право на вибір організаційно-правової форми; право на прийняття рішення про створення підприємства; право змінювати у встановленому порядку як діяльність, так і форму підприємства.

Право на вільний вибір видів господарської діяльності створених громадською організацією суб'єктів господарювання в загальному вигляді закріплений у ст. 44 ГК, що регламентує принципи підприємницької діяльності. Право на вибір організаційно-правової форми закріплює ст. 45 ГК, де

безпосередньо закріплюється, що підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, за вибором підприємців. Право на прийняття рішення про створення підприємства громадських організацій впливає, на нашу думку, з *необхідності* прийняття такого рішення, адже за ч. 1 ст. 2 ГК громадські організації сприймаються законодавцем як учасники відносин у сфері господарювання лише якщо вони виступають засновниками суб'єктів господарювання або здійснюючи щодо останніх організаційно-господарські повноваження. А ч. 1 ст. 24 Закону встановлює, що з метою виконання статутних завдань і цілей зареєстровані об'єднання громадян можуть здійснювати необхідну господарську та іншу комерційну діяльність *шляхом створення госпрозрахункових установ і організацій із статусом юридичної особи, заснування підприємств* в порядку, встановленому законодавством. Право змінювати у встановленому порядку як діяльність, так і форму підприємства впливає з загальних принципів конституційного, цивільного та господарського законодавства. ГК взагалі визнає такі дії як заборона створення нових підприємств або інших організаційних форм господарювання в будь-якій сфері господарської діяльності, а також встановлення обмежень на здійснення окремих видів господарської діяльності як форми дискримінації суб'єктів господарювання (ст. 31 ГК). А ст. 43 цього ж кодексу закріплює право на здійснення без обмежень будь-якої підприємницької діяльності, не забороненої законом;

2) права в галузі управління. У загальному вигляді можна зазначити, що підприємства громадських організацій самостійно управляють своєю діяльністю і справами. Порядок здійснення управління регулюється статутом згідно з принципами, визначеними законодавством. Управлінські права можуть бути здійсненні як безпосередньо власником, так і через уповноважені ним органи. До управлінських, зокрема, належать право самостійно визначати структуру підприємства, приймати і змінювати статут, затверджувати положення про структурні підрозділи, формувати органи управління і контролювати їхню діяльність, призначати посадових осіб, визначати їхні обов'язки. Склад і юридична природа органів підприємства залежать від того, до якої форми

власності воно належить. Більш конкретно це питання визначається статутом. Підприємства колективної власності, до яких згідно зі ст. 112 ГК належать підприємства громадських організацій, мають вищі керівні та виконавчі органи. Перший – це загальні збори або конференція. Виконавчі функції в таких підприємствах здійснюють правління;

3) право вибору контрагентів та укладення з ними господарських договорів. Виходячи з положень ч. 3 ст. 53 ГК у разі, коли господарська діяльність юридичних осіб, зареєстрованих в якості суб'єкта некомерційного господарювання, набуває характер підприємницької діяльності, до неї застосовуються положення ГК та інших законів, що регулюють підприємництво. В цій частині можуть бути застосовані норми Гл. 4 ГК «Господарська комерційна діяльність (підприємництво)», зокрема ст. 44, в якій одним з принципів підприємницької діяльності визнається самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників та споживачів (тобто право вибору контрагентів). Принцип свободи підприємницького договору, як вірно зазначає Р. Б. Шишка, полягає у можливості вільного вибору контрагентів, виду договору, формування його змісту, визначення способів забезпечення виконання зобов'язань, прийняття самостійного рішення про звернення з позовом та притягнення до відповідальності контрагента за порушення договірної дисципліни [118, с. 69]. Або, як зазначає В.В. Луць, у можливості особи вільно обрати собі партнера у майбутньому договірному зв'язку [80, с. 34].

Громадська організація без будь-яких законодавчих обмежень завжди може виступати пасивним учасником господарських відносин, адже вона є споживачем послуг, товарів, робіт. Тобто в якості сторони господарського договору вона може виступати незалежно від того, чи буде нею створюватись підприємства. Якщо ж вона створює своє підприємство, то останнє саме є юридичною особою і може вступати у господарські відносини в якості як активної (сама надає послуги, виконує роботи, реалізує товари), так і пасивної (споживач) сторони;

4) право розпорядження отриманим прибутком та іншим майном, що належить підприємствам громадських організацій на праві власності. Це право

громадської організації як суб'єкта господарського права також впливає з аналізу принципів підприємницької діяльності, закріплених у ст. 44 ГК. Прибуток у ГК визначається як показник фінансових результатів господарської діяльності суб'єкта господарювання, який визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат і суму амортизаційних відрахувань. За загальним правилом, порядок використання прибутку (доходу) будь-якого суб'єкта господарювання визначає власник (власники) або уповноважений ним орган відповідно до законодавства та установчих документів. Щодо громадських організацій необхідно зазначити, що ст. 24 спеціального Закону дещо обмежує право на вільне розпорядження прибутком громадськими організаціями. Прибутки, одержані від здійснення господарської діяльності, вони можуть спрямовувати лише на цілі, визначені у статуті даної організації, тобто на виконання статутних завдань своєї основної діяльності;

5) право на визначення внутрішньої структури підприємства громадської організації та створення філій, представництв, інших відокремлених підрозділів. В ГК з лютого 2005 р. філії, представництва та інші відокремлені підрозділи господарюючих суб'єктів (структурні одиниці) вже не зазначаються як суб'єкти господарювання. Право на визначення внутрішньої структури підприємств визнається за всіма юридичними особами як їх невід'ємне право. Оскільки ГК говорить про можливість громадських організацій бути учасником господарських відносин через створювані ними підприємства, можливим є застосування положень про останнє, що закріплені у Гл. 7 ГК. За ст. 64 цього кодексу підприємство може складатись з виробничих (виробництв, цехів, відділень, дільниць, бригад, бюро, лабораторій і т.п.) та/або функціональних (управлінь, відділів, бюро, служб і т.п.) структурних підрозділів. Частина 3 цієї статті встановлює, що підприємства самостійно визначають свою організаційну структуру, встановлюють чисельність працівників та штатний розклад. Право на створення філій, представництв, відділень та інших відокремлених підрозділів закріплює ч. 4 зазначеної статті. При цьому закріплюється, що питання про

розміщення таких підрозділів підприємство погоджує з органами місцевого самоврядування у встановленому законодавством порядку;

б) майнові права. До загальних майнових прав підприємств громадських організацій належать право: мати на підставі певного речового права (титулу) основні фонди, обігові кошти, інші цінності, вартість яких відображається на самотійному балансі організації; вести господарську та комерційну діяльність; бути у зв'язку з цим позивачем та відповідачем у суді, господарському суді, захищати свої майнові права та інтереси від імені підприємства; розпоряджатися майном; набувати на законних підставах майно. Похідними від майнових прав є договірно-майнові права підприємств громадських організацій. Це права укладати господарські договори та інші контракти; видавати закладні та інші фінансові зобов'язання; позичати гроші, інвестувати і реінвестувати свої кошти; одержувати рухоме і нерухоме майно як гарантію оплати боргу та інше.

Спеціальні права громадських організацій як суб'єктів господарського права не закріплюються ані в ГК, ані в спеціальному Законі. Всі ті права, що закріплює Закон у ст. 20, характеризують або конституційно-правовий (наприклад, брати участь у політичній діяльності, проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації тощо); ідейно, організаційно та матеріально підтримувати інші об'єднання громадян, надавати допомогу в їх створенні і т.п.), або адміністративно-правовий, або цивільно-правовий (наприклад, право виступати учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права; представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах) аспекти правового статусу громадських організацій, що невиправдано, оскільки громадські організації є суб'єктами також господарського права.

Початковою складовою господарсько-правового статусу громадських організацій (об'єднань) є набуття нею прав юридичної особи. Рекомендація з цього питання передбачає, що правосуб'єктність НУО повинна бути чітко відмежована від правосуб'єктності її членів або засновників (п.26). Так само у Фундаментальних принципах зазначено, що у разі, коли НУО має

Правосуб'єктність, вона повинна бути чітко відділена від тих з її членів чи її засновників, які саме тому не повинні, у принципі, бути особисто відповідальними за будь-які борги і зобов'язання, які НУО несла чи взяла на себе (п.24).

Згідно Фундаментальних принципів НУО з правосуб'єктністю повинні мати ті самі можливості, які загалом має решта юридичних осіб, підлягати тим самим адміністративним, цивільним і кримінальним зобов'язанням і санкціям, які взагалі застосовні до них (п.8).

У Меморандумі зазначається, що мета цього принципу полягає в тому, щоб знову підтвердити, що НУО повинні підлягати звичайному національному праву, а не спеціальним правилам, хоча окреме законодавство може надавати їм **додаткові права і засоби, які можуть бути вжиті для заохочення їхньої діяльності** (п.23). У державі, керованій згідно з принципом верховенства права, суттєвим є той факт, що НУО повинні мати право, у такий спосіб як і інші юридичні особи, оскаржувати рішення, що впливають на них, у незалежному суді, який має повноваження, щоб розглядати всі аспекти їх законності, анулювати їх у разі необхідності і забезпечувати будь-яку подальшу допомогу, що може бути необхідна. Принцип, встановлений у попередньому параграфі залишається в силі, тобто будь-який акт чи рішення, що впливає на НУО, підлягає такому адміністративному і судовому нагляду, який узагалі діє щодо інших юридичних осіб. Не повинно бути ніякої потреби в спеціальних положеннях для цієї мети в законодавстві про НУО (п.24).

Економічна діяльність – окремий випадок, бо НУО фактично мають некомерційний характер, що відрізняє їх від комерційних підприємств. У зв'язку з цим текст установлює принцип, що НУО може провадити будь-яку економічну, ділову чи комерційну діяльність за умови, що будь-який прибуток використовується для фінансування досягнення цілей загального чи публічного інтересу, для яких НУО була заснована. Саме тому національне законодавство, що регулює діяльність НУО, повинно передбачати, що ніщо з їхніх надходжень чи чистого прибутку не повинно розподілятися, як таке, будь-якій особі, ким би

вона не була. Таке законодавство може також приписувати особливу форму для здійснення економічної, ділової чи комерційної діяльності, наприклад, формування дочірньої організації. На ті НУО, які підпадають під це загальне обмеження, не повинно накладатися жодних вимог, відмінних від загальних правил, що регулюють економічну діяльність, про яку йде мова (п.27 Меморандуму).

НУО з правосуб'єктністю може брати участь у будь-яких законних економічних, ділових чи комерційних діях для того, щоб підтримувати неприбуткову діяльність без необхідності будь-якого спеціального дозволу, але завжди підлягати будь-яким ліцензійним чи регулюючим вимогам, що застосовуються до вказаних дій (п.13).

Закони, що надають НУО можливість набувати правосуб'єктність, відіграють життєво важливу роль у наданні ефективності свободі об'єднань, яка гарантується Європейською конвенцією з прав людини і охороняється відповідно до міжнародного і конституційного права. Крім того, свобода вираження поглядів, яку гарантує Європейська конвенція з прав людини та охороняє міжнародне і конституційне право, є значущою тільки там, де вона набула чинності через закони, що дозволяють створення об'єднань. Ось чому преамбула стверджує, що життєвість громадянського суспільства в даній країні – гарна ознака прихильності тієї країни принципам демократичного плюралізму, і особливо свободі об'єднань (п.11).

Врешті-решт, преамбула вказує, що, за текстом, НУО мають не тільки права, але також і деякі обов'язки та відповідальність (п.12).

Проаналізуємо норми Закону України «Про громадські об'єднання» з цих питань.

Закон містить розділ III «Права та діяльність громадських об'єднань».

звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами;

одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації;

брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя;

здійснювати інші права, не заборонені законом (п.1).

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право:

1) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства;

2) здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

3) засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації;

4) брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;

5) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності (п.2).

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створена ним юридична особа (товариство, підприємство) може бути виконавцем державного замовлення відповідно до закону (п.3).

У статті 22 названого Закону визначаються засади взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування. Із законодавчого матеріалу вказаної статті слід звернути увагу на такі блоки питань, що мають господарсько-правове значення.

Право ГО бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства означає володіння правами юридичної особи, які являються складовою господарсько-правового статусу ГО.

В цілому господарсько-правовий статус базується на праві здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню.

Рекомендація з цього приводу передбачає, що НУО повинні мати можливість вільно здійснювати будь-яку законну економічну, господарську або комерційну діяльність для сприяння своїй основній діяльності, без вимагання жодних спеціальних дозволів, проте за умов виконання будь-яких ліцензійних або регуляторних вимог, які зазвичай застосовуються щодо відповідної діяльності.

Як показує аналіз вітчизняного законодавства, воно в цілому дотримується цієї вимоги, на ГО поширюється загальний правовий статус суб'єктів господарювання. На підтвердження нещодавно внесено зміни з приводу порядку їх державної реєстрації. Тепер відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. Раніше передбачалося лише ведення Реєстру громадських об'єднань.

Хоча доцільно було б прописати у Законі України «Про громадські об'єднання» загальний принцип, що ГО можуть здійснювати будь-яку господарську діяльність для сприяння своїй основній діяльності, без вимагання спеціальних дозволів, але за умов виконання встановлених для всіх суб'єктів господарювання ліцензійних або регуляторних вимог, які зазвичай застосовуються щодо відповідної діяльності.

Як зазначалося, у Фундаментальних принципах передбачено, що НУО з правосуб'єктністю повинні мати ті самі можливості, які загалом має решта юридичних осіб, підлягати тим самим адміністративним, цивільним і кримінальним зобов'язанням і санкціям, які взагалі застосовні до них (п.8). А у Меморандумі до них зазначається, що мета цього принципу полягає в тому, щоб знову підтвердити, що НУО повинні підлягати звичайному національному праву, а не спеціальним правилам, хоча окреме законодавство може надавати їм **додаткові права і засоби, які можуть бути вжиті для заохочення їхньої діяльності** (п.23).

Тому ще більш доцільним було б передбачити, що на ГО поширюються загальні правові засади щодо ведення господарської діяльності. Спеціальне законодавство про ГО може надавати лише **додаткові права і правові засоби, які можуть бути вжиті для заохочення їхньої діяльності**.

Тоді не було б потреби, передбачати, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створена ним юридична особа (товариство, підприємство) може бути виконавцем державного замовлення відповідно до закону (п.3 ст.21 Закону України «Про громадські об'єднання»). Цього питання просто б не виникало, як не виникало і будь-яких інших питань на кшталт того, чи може ГО розглядатися як будь-яка інша господарська організація в тому чи іншому питанні.

Питання державної підтримки докладно розглянуто у спеціальному розділі Рекомендації «Державна підтримка».

Велике значення згідно євростандартів надається стимулюванню господарської діяльності ГО. У Фундаментальних принципах щодо цього питання зазначається, що НУО виникають внаслідок ініціативи індивідуумів чи груп осіб.

Саме тому національна юридична і податкова структура, що застосовується до них, має дозволяти і заохочувати цю ініціативу (п.6). Заохочення громадської ініціативи є одним з основних принципів їх правового статусу. Відповідно стимулювання їх господарської діяльності, яка є господарською підмогою для основної діяльності ГО, має визначатися принципом їх господарсько-правового статусу.

Рекомендація передбачає, що НУО повинна отримувати допомогу в здійсненні своїх цілей шляхом державного фінансування та інших форм підтримки, як-от: звільнення від податку на прибуток та інших податків або обов'язкових зборів стосовно доходу НУО від членських внесків, коштів і товарів, отриманих від донорів або державних і міжнародних агентств, інвестиційних доходів, доходів від оренди майна, роялті, господарської діяльності, продажу майна, а також пільг з оподаткування пожертв НУО шляхом виключення їх з податкової бази або надання податкових кредитів (п.57).

Будь-яка форма державної підтримки НУО повинна ґрунтуватися на чітких та об'єктивних критеріях (п.58).

Для прийняття рішень стосовно надання НУО державної підтримки у будь-якій формі необхідно зважати на характер діяльності НУО та бенефіціаріїв такої діяльності (п.59).

Надання державної підтримки може залежати також від належності НУО до певної категорії або режиму, встановленого законом, або конкретної організаційно-правової форми (п.60).

Значні зміни установчих документів або характеру діяльності НУО можуть призвести до зміни або припинення надання будь-якої державної підтримки (п.61).

Закон України «Про громадські об'єднання» містить статтю 23 «Фінансова підтримка та звітність громадських об'єднань», в якій щодо державної підтримки передбачається лише одна норма:

«1. Громадські об'єднання зі статусом юридичної особи мають право на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів відповідно до закону».

Вважаємо, що правове регулювання питань державної підтримки потребує суттєвого розширення, у т.ч. з урахуванням євростандартів та у їх контексті. При цьому слід враховувати, що за відсутності державного фінансування через нестаток коштів Державного бюджету особливого значення набуває надання податкових пільг, адже у даному разі йдеться не про виділення конкретних коштів із Держбюджету, а про надання пільгових умов для того, щоб ГО мали можливість заробити необхідні їм кошти самі (при цьому без таких пільг таких заробітків взагалі могло не бути, тому Держбюджет від цього нічого не втрачає, а може навпаки отримати додаткові надходження).

По-перше, з урахуванням обґрунтувань щодо виділення такого виду ГО, як регіональні ГО (або встановлення регіонального правового статусу ГО) доцільно передбачити спеціальні норми щодо державної підтримки регіональних ГО (на сьогодні Закон передбачає лише визнання всеукраїнського статусу ГО).

По-друге, слід передбачити, що критерієм державної підтримки є суспільний інтерес (всього суспільства або частини). При цьому розмір державної підтримки залежить від розміру суспільного інтересу – великий, середній, малий, який відповідно представляють всеукраїнські, регіональні та інші (менші) ГО. Форма державної підтримки залежить від характеру діяльності ГО (застосування таких форм державної підтримки господарської діяльності ГО, як субсидування, пільгове кредитування, податкові пільги, надання пріоритетного права на державне замовлення за інших рівних умов, надання права користування державним та комунальним майном на пільгових засадах тощо).

Щодо розміру податкових пільг можливо скористатися зарубіжним досвідом або визначити інші показники, прийнятні в умовах нашої країни. Наприклад, в Бельгії у 1999 році прийнято низку законодавчих уточнень на підтримку соціального підприємництва, в т.ч. передбачено зміну податкової політики відносно некомерційних організацій (ПДВ знижено до 6 відсотків) [100].

Пропонується скористатися цим досвідом та розглянути питання зниження процентної ставки податку на додану вартість до 6 відсотків для ГО, що згідно статуту ведуть підприємницьку діяльність та втратили у зв'язку з цим статус неприбуткої організації.

Зміни у визначених статутом цілях основної діяльності можуть призвести до зміни або припинення державної підтримки

На додаток слід наголосити ще на одному нюансі. Пункт 12 Фундаментальних принципів передбачає. НУО, що підтримує окремого кандидата чи партію на виборах, повинна бути прозорою у проголошенні своїх мотивів. Будь-яка така підтримка повинна також підлягати законодавству щодо фінансування політичних партій. Причетність до політичної діяльності може відповідно розглядатися у будь-якому рішенні щодо надання їй фінансових чи інших пільг на додаток до правосуб'єктності (п.12). Подібну норму доцільно передбачити і в законодавстві України, що необхідно для розмежування правового режиму фінансової діяльності громадських об'єднань і політичних партій. Для цього пропонується передбачити у Законі України «Про громадські об'єднання» наступну норму.

«8. Державна підтримка не може використовуватися громадськими об'єднаннями для участі у політичній діяльності шляхом підтримки окремого кандидата чи партії. Будь-яка така підтримка повинна також підлягати законодавству щодо фінансування політичних партій. Причетність до політичної діяльності повинна враховуватися у будь-якому рішенні щодо надання громадському об'єднанню фінансових чи інших пільг.»

Користування громадськими організаціями (об'єднаннями) державною підтримкою вимагає одночасної постановки питання про прозорість і підзвітність їх діяльності для забезпечення можливості здійснення контролю цільового використання **засобів державної підтримки.**

Як зазначається у Меморандумі, щодо діяльності і фінансового становища НУО підзвітна безлічі сторін, і, насамперед, своїм членам. Це хороша практика, коли НУО повинна представити щорічну доповідь щодо своїх рахунків і

діяльності щодо них. По-друге, від НУО, що мала суспільну підтримку чи режим податкових пільг, може очікуватися звіт перед спільнотою щодо використання наданих суспільних фондів. Нарешті, донори можуть передбачити в контракті, що від НУО вимагають повідомляти щодо використання індивідуальних пожертв (п.66).

Фундаментальні принципи передбачають, що НУО мають подавати щорічний звіт членам чи директорам щодо їх рахунків і діяльності. Також може вимагатися, щоб ці звіти були подані призначеному наглядовому органу у випадку, коли відповідним НУО надаються податкові привілеї чи інша суспільна підтримка (п.60).

НУО повинні подавати досить детальні звіти донорам, що вимагають їх, про використання зроблених пожертв для того, щоб продемонструвати виконання будь-яких умов, що додавалися до них (п.61).

Відповідні книги, звіти і дії НУО, можуть, коли це визначено законом чи відповідно до договору, підлягати інспекції контролюючим органом (п.62).

НУО мають проводити аудит їхніх рахунків установою чи особою, незалежною від їхнього керівництва (п.64).

Рекомендація містить розділ VII «Підзвітність», в якому зазначається, що НУО, яка отримує будь-яку державну підтримку, може бути зобов'язана щороку подавати фінансовий звіт та звіт про свою діяльність до компетентного контрольного органу (п.62). НУО, що отримує будь-яку державну підтримку, може бути зобов'язана повідомляти про те, яку частину її витрат спрямовано на залучення коштів і на адміністративні витрати (п.63).

Закон України «Про громадські об'єднання» з питань звітності ГО передбачає, що ГО, які отримують фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, зобов'язані подавати та оприлюднювати звіти про цільове використання цих коштів відповідно до закону.

ГО зобов'язані зберігати правоустановчі документи, документи, в яких міститься інформація про діяльність, яка здійснена відповідно до мети (цілей) та завдань; готувати річні фінансові звіти із зазначенням детального аналізу доходів

і витрат; забезпечити ведення обліку та зберігання усіх необхідних облікових документів, і надавати її компетентним державним органам на відповідний запит, а також в інших випадках, передбачених законодавством.

Окрім зазначених у цьому Законі обов'язків ГО, з урахуванням євростандартів та суспільних потреб, доцільно передбачити обов'язок:

подавати щорічні звіти членам ГО щодо їх рахунків і діяльності (це необхідно для захисту інтересів членів, які через масовий публічний характер потребують публічного захисту; надання звітів донорам може бути врегульоване у договірному порядку);

подавати щорічні фінансовий звіт і звіт про свою діяльність контролюючому державному органу;

проводити аудит їхніх рахунків установою чи особою, незалежною від їхнього керівництва, окрім малих ГО і їх підприємств, які звільняються від обов'язку проведення аудиту їх рахунків незалежною особою.

Важливе значення має питання нагляду за господарською діяльністю ГО. У Меморандумі підкреслюється різниця між контролем, який стосується контролю рахунків НУО і поведінки щодо цілей, визначених у їхніх статутах, з одного боку, і наглядом за відповідністю чинному цивільному, кримінальному і адміністративному праву, з іншого (п.69).

У нагляді за діяльністю НУО адміністративні органи повинні застосувати ту саме презумпцію, як і до осіб, а саме, що за браком доказів зворотного, їхні дії вважаються правомірними (п.72).

Фундаментальні принципи визначають, що розпуск НУО – кінцеве покарання – повинен використовуватися тільки в крайньому випадку (п.73).

У більшості випадків відповідною санкцією проти НУО є проста вимога внести зміни у її діяльність і/чи накладення адміністративного, цивільного чи кримінального покарання на неї чи на будь-яких прямо відповідальних осіб. (п.70).

У виняткових обставинах і тільки з непереборними доказами діяльність НУО може призвести до її розпуску (п.71).

В Рекомендації з цього питання зазначається, що діяльність НУО повинна вважатися законною за відсутності доказів протилежного (п.67). НУО може бути зобов'язана надавати дані бухгалтерського обліку, звітності і дані про діяльність для перевірки контрольному органу, якщо НУО не виконує вимог щодо звітності або якщо наявні об'єктивні підстави підозрювати її у значних правопорушеннях, що сталися в минулому або готуються (п.68).

Жодне стороннє втручання у справи НУО є неприпустимим, якщо не встановлено факту значного порушення вимог законодавства стосовно НУО або якщо відсутні об'єктивні підстави вважати, що таке порушення готується (п.70).

Припинення діяльності НУО або, у випадку, якщо це іноземна НУО, скасування дозволу на її діяльність повинні відбуватися лише на підставі рішення суду за переконливих доказів наявності підстав, указаних у пунктах 44 і 45 цієї Рекомендації. Таке рішення суду має надаватися до негайного апеляційного оскарження (п.74).

У Законі України «Про громадські об'єднання» засади взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування врегульовані статтею 22.

Її норми передбачають, що держава забезпечує додержання прав громадських об'єднань (п.1).

Втручання органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб у діяльність громадських об'єднань, так само як і втручання громадських об'єднань у діяльність органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, не допускається, крім випадків, передбачених законом (п.2).

Державний нагляд та контроль за дотриманням закону громадськими об'єднаннями здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування у порядку, визначеному законом (п.5).

З урахуванням зазначених вище євро стандартів пропонується доповнити це регулювання наступною нормою:

«6. Громадське об'єднання зобов'язане надавати дані бухгалтерського обліку, звітності і дані про діяльність для перевірки контрольному органу, якщо ГО не виконує вимог щодо звітності або якщо наявні об'єктивні підстави підозрювати її у значних правопорушеннях, що сталися в минулому або готуються».

Слід підкреслити суспільне значення забезпечення етичної поведінки ГО, у т.ч. у сфері господарювання. Важливу роль у реалізації цієї задачі буде мати розробка кодексів поведінки для ГО.

Стаття 31 названого Закону передбачає норми щодо відповідальності за порушення законодавства. Зокрема, посадові особи органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, громадяни, іноземці, особи без громадянства за порушення законодавства про громадські об'єднання несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

Громадські об'єднання, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій за порушення законодавства несуть відповідальність, передбачену цим та іншими законами України.

Участь у діяльності громадського об'єднання, відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, діяльність яких заборонена в судовому порядку, тягне за собою адміністративну відповідальність, якщо законом не передбачено інший вид юридичної відповідальності (ст.31).

Рекомендація щодо відповідальності передбачає, що посадові особи, керівники і працівники НУО, які мають правосуб'єктність, не повинні нести особисту відповідальність за її борги, грошові та інші майнові зобов'язання. Проте вони можуть бути притягнуті до відповідальності перед НУО, або третіми особами, або перед ними спільно за неналежне виконання своїх обов'язків або їх невиконання (п.75).

У Меморандумі пояснюється, що НУО існує окремо від його членів і засновників, і вона сама відповідальна за борги і зобов'язання, набуті від її імені, за виключенням випадків неправомірного поводження чи недбалого ставлення до обов'язків з боку членів персоналу чи керівництва. В останніх випадках НУО чи

інші потерпілі повинні мати змогу вчинити судовий позов проти відповідальної особи, щоб одержати компенсацію за спричинені збитки (п.74).

З урахуванням європейського досвіду пропонується доповнити норми про відповідальність у Законі України «Про громадські об'єднання» наступними:

«ГО несе самостійну відповідальність за зобов'язаннями, набутими від її імені. Засновники та члени ГО, а також вигодонабувачі не несуть відповідальності за зобов'язаннями ГО».

Ще одне питання, яке потребує окремого розгляду, стосується участі РО у прийнятті рішень державними органами та органами місцевого самоврядування.

У Фундаментальних принципах зазначається, що НУО можуть переслідувати свої цілі за умови, що як цілі, так і засоби, що використовуються, є законними. Вони можуть, наприклад, включати дослідження, освіту і захист із проблем, з яких ведуться суспільні дебати, незалежно від того, чи зайнята позиція відповідає заявленій урядовій політиці. НУО також може бути створена з метою внесення змін у праві (п.10, 11).

Рекомендація у розділі «Відносини з Урядовими органами» містить спеціальний розділ VIII «Участь у прийнятті рішень», присвячений регулюванню цих питань. В ньому зазначається, що урядові та квазіурядові органи всіх рівнів повинні забезпечувати ефективну участь НУО без дискримінації в обговоренні та консультаціях щодо завдань і рішень у сфері державної політики. Така участь повинна забезпечувати свободу висловлювання різноманітних думок, поглядів осіб щодо функціонування суспільства. Сприяння такій участі та співпраці повинно включати належне розкриття публічної інформації або доступ до такої інформації (п.76).

Відповідне регулювання щодо участі ГО у прийнятті рішень органами державної влади та місцевого самоврядування містить і Закон України «Про громадські об'єднання».

Стаття 32 вказаного Закону визначає права ГО у відповідних відносинах, у статті 22 визначаються засади взаємодії громадських об'єднань з органами

державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування.

У контексті проведеного дослідження та європейського досвіду участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики уявляється доцільним переглянути законодавчі норми з приводу права чи обов'язку органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення.

Чинний порядок передбачає право, але не обов'язок (використовується формулювання «можуть залучати»). Тоді як більш виправданим з точки зору гарантії право ГО був би інший порядок. Зокрема, у Рекомендації визначається, що урядові та квазіурядові органи всіх рівнів повинні забезпечувати ефективну участь НУО без дискримінації в обговоренні та консультаціях щодо завдань і рішень у сфері державної політики. Така участь повинна забезпечувати свободу висловлювання різноманітних думок, поглядів осіб щодо функціонування суспільства. Сприяння такій участі та співпраці повинно включати належне розкриття публічної інформації або доступ до такої інформації (п.76).

З урахуванням цього досвіду пропонується п.3 ст.33 Закону України «Про громадські об'єднання» викласти в редакції:

«Органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування повинні залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, в роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань.

Всеукраїнські громадські організації (об'єднання) мають право приймати участь у процесі формування і реалізації державної політики. Питання, винесені на розгляд органів державної влади всеукраїнськими громадськими організаціями (об'єднаннями), є обов'язковими до розгляду органами державної влади.

Регіональні громадські організації (об'єднання) мають право приймати участь у вирішенні питань місцевого значення. Питання, винесені на розгляд органів місцевого самоврядування регіональними громадськими організаціями (об'єднаннями), є обов'язковими до розгляду органами місцевого самоврядування.»

3.2. Виникнення та припинення громадських організацій

Загальні засади створення будь-якого суб'єкта господарювання, в т.ч. правові підстави, форми створення, необхідність додержання вимог чинного законодавства, визначає ст. 56 ГК України.

Правовою підставою створення суб'єкта господарювання є рішення власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також рішення інших органів, організацій і громадян. Порядок створення та припинення діяльності громадських організацій регулюється спеціальним Законом.

За чинним сьогодні законодавством засновниками громадських організацій можуть бути лише фізичні особи. Проте як до прийняття нового Закону [59; 188, с. 6-7], так і зараз існує пропозиція щодо надання права бути засновниками та членами громадських організацій юридичним особам (див. підрозділ 2.2 дисертації).

Обмеження права юридичних осіб створювати громадську організацію уявляється невиправданим і з точки зору європейських стандартів.

Так, Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № СМ / Рес (2007) 14 [158] передбачає, що будь-яка особа, як фізична, так і юридична, резидент або

нерезидент, або група таких осіб повинна мати можливість вільно заснувати НУО (п.16). Дві або більше особи повинні мати можливість заснувати НУО, яка має членів. Для одержання правосуб'єктності можна вимагати більшої кількості засновників за умови, що встановлена кількість не перешкоджає заснуванню НУО (ст.17).

Рекомендація передбачає, що НУО, які мають правосуб'єктність, як правило, повинні мати установчі документи, які включають установчий акт або статут, а також, якщо вимагає закон, будь-який інший документ, що визначає умови діяльності організації (п.18). Цій рекомендації відповідають норми Закону України «Про громадські об'єднання», який передбачає, що утворення громадського об'єднання здійснюється на установчих зборах його засновників та оформлюється протоколом.

Статутним документом як самої громадської організації, так і створюваних нею підприємств є статут. Вимоги до статутних документів цих суб'єктів закріплюють різні нормативно-правові акти. Так щодо громадських організацій такі вимоги містяться у спеціальному Законі, а щодо підприємств громадських організацій – у господарському та цивільному законодавстві.

Статут громадського об'єднання має містити відомості, визначені законом, і можуть бути передбачені додаткові положення щодо утворення, діяльності і саморозпуску чи реорганізації громадського об'єднання, що не суперечать закону (ст.11 Закону України «Про громадські об'єднання»). Відомості, які передбачені для статутів громадських організацій у спеціальному законі, та відомості до статуту господарюючих суб'єктів, майже тотожні. До загальних вимог, визначених у ГК, додається лише умови і порядок прийому в члени та вибуття з громадської організації; права і обов'язки членів (учасників) та організації, порядок внесення змін до статуту організації. Статут громадської організації не повинен суперечити законодавству України.

Слід зазначити, що Рекомендація передбачає більш короткий перелік відомостей, що мають міститися у статуті. Так, установчі документи НУО, що має правосуб'єктність, як правило, встановлюють таке: *a.* її найменування; *b.* її цілі; *c.*

її повноваження; *d.* вищий керівний орган; *e.* періодичність засідань цього органу; *f.* процедуру проведення таких засідань; *g.* порядок затвердження цим органом фінансових та інших звітів; *h.* процедуру внесення змін до статуту та саморозпуску організації або її об'єднання з іншою НУО (п.19).

Слід зазначити, що з метою забезпечення юридичної визначеності при здійсненні господарської діяльності громадськими організаціями, врахування потреб різних учасників господарських відносин (членів, споживачів, працівників тощо) слід дотримуватися вимог господарського законодавства, яке передбачає певне регулювання і щодо змісту статутів. Загальні вимоги до установчих документів визначаються ст. 57 ГК України, а спеціальні – в законах, які визначають особливості правового статусу окремих суб'єктів господарювання. Загальні вимоги щодо установчих документів стосуються видів і змісту установчих документів, в них мають бути зазначені найменування та місцезнаходження суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом). Крім цього у статуті повинні вміщуватись відомості про розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання, передбачені законодавством.

З точки зору врахування вимог господарського законодавства, окрім перелічених відомостей, у статуті мають відображатися також відомості про місцезнаходження ГО, про порядок формування майна, про розмір і порядок утворення статутного та іншого фондів. Враховуючи потреби господарсько-парвового регулювання, а також положення Рекомендації та Фундаментальних принципів щодо змісту статуту ГО, пропонується передбачити в Законі, що статут ГО має містити також відомості про порядок скликання вищого керівного органу і порядок затвердження ним фінансових та інших звітів.

Спеціальне регулювання передбачається щодо внесення змін до статуту.

Закон передбачає, що ГО повідомляє про внесення змін до статуту громадського об'єднання, зміни у складі керівних органів громадського об'єднання, зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, зміну місцезнаходження громадського об'єднання протягом 60 днів з дня прийняття відповідного рішення.

В Рекомендації з цього приводу також передбачається, що до складу вищого керівного органу НУО, яка має членів, повинні входити члени організації спільно, і їхня згода має бути обов'язковою для внесення будь-яких змін в установчі документи (п.20). Фундаментальні принципи передбачають, що у випадку НУО на основі членства найвищим органом управління є загальні збори членів, і згода цього органу, відповідно до процедури, встановленої відповідно до права і законів, має вимагатися для будь-якої зміни у статутах (п.19). Але в Меморандумі дається наступне пояснення цього положення. Підлягаючи загально діючим адміністративному, цивільному і кримінальному праву, умови, за яких НУО діє, як це викладено в їхніх статутах, є цілком питанням самої НУО в особі її членів. Рішення змінити статuti, отже, стосується найвищого органу управління НУО, у складі всіх його членів, щоб гарантувати, що запропоновані зміни користуються достатньою підтримкою серед членів (п.33).

Отже, якщо говорити про приведення порядку внесення змін до статуту до європейських стандартів, то потрібно підкреслити, що внесення змін до статуту є «цілком питанням самої НУО в особі її членів», а якщо питання про зміну статуту постає, то відповідне рішення приймається «найвищим органом управління у складі всіх його членів».

Таке положення має сенс для тих організацій, які започатковуються нині. Його складно застосувати для ГО з великою численністю членів. На цей випадок у Законі доцільно передбачити, що рішення про внесення змін до статуту може прийматися у порядку, визначеному статутом, але при прийнятті рішень не можуть порушуватися права інших членів. Спори вирішуються у судовому порядку.

У Законі використовуються як взаємозамінні терміни «член» і «учасник», але це уявляється невиправданим, оскільки громадськими організаціями властиві відносини саме членства (поняття учасника за етимологією прийнято використовувати, коли особи роблять майновий вклад у створювану організацію, отримуючи право на частку в її майні).

Невід'ємною частиною протоколу установчих зборів громадського об'єднання є реєстр осіб, які брали участь в установчих зборах. Сталий членський склад громадської організації традиційно відносився до основних її ознак [96, с.295-296; 97, с. 33; 190]. Хоча інші автори вважають погляд на громадські організації як на об'єднання з обов'язковою формалізацією відносин членства вузьким [53]. За цією ознакою громадські організації відрізняються від інших некомерційних об'єднань громадян – фондів та установ. Деякі автори підкреслюють, що членські організації саме завдяки наявності цієї ознаки є більш демократичними, рухомими, ніж інші організації [7, с. 19].

Як уявляється, відносини членства у громадських організаціях мають бути формалізованими, однак членський склад відносно сталим через свою рухливість, відкритість для вступу і легкість виходу.

Термін «членство» визначається в юридичній науці для характеристики як правовідношення, так і юридичного факту. На нашу думку, членство – це складне правовідношення, яке має комплексний характер, адже складається з єдиних за метою, характером, предметом регулювання відносин. Для виникнення правовідносин членства необхідною є наявність декількох взаємопов'язаних юридичних фактів, які разом створюють юридичний склад: по-перше, повинно бути наявним волевиявлення особи, яка бажає стати членом громадської організації; по-друге, повинна бути згода організації на прийняття даної особи до складу її членів; по-третє, засади регулювання відносин між організацією та її членами повинні визначатися у статутному документі, що дозволяє здійснювати зміну членського складу та вести облік членів організації; по-четверте, відносини членства наділяють організацію та її членів взаємними правами та обов'язками. Таким чином, можна погодитися з думкою, що членство

– це правовідношення, яке має складну структуру, виникає у зв'язку з участю громадянина в діяльності громадської організації та тягне за собою надання йому особливого правового статусу [97, с. 332]. Суб'єктами даного правовідношення виступають юридична особа (членська громадська організація), з одного боку, та фізична особа, яка набула права членства у такій організації, з іншого. Тому до моменту державної реєстрації юридичної особи не існує необхідного суб'єктного складу правовідносин членства, а правовим підґрунтям для їх виникнення є юридичний факт державної реєстрації (створення) юридичної особи.

Особа, яка бажає стати членом громадської організації, повинна відповідати передбаченим законом вимогам, насамперед, щодо досягнення певного віку. Статутом громадської організації можуть бути передбачені й інші вимоги до осіб, які бажають набути статус її членів, зокрема, наявність громадянства України, певного соціального походження, певних переконань тощо. Так, дійсним членом Всеукраїнської громадської організації «Українське реєстрове козацтво» має право бути нащадок українського козацького роду, а також громадянин України з 18-річного віку, який пройшов випробувальний термін один рік і виявив себе як такий, що має глибокі патріотичні переконання, стоїть на засадах розбудови й захисту самостійної, незалежної, соборної, демократичної держави Україна, посвячений і такий, що прийняв присягу українського реєстрового козака та здійснює суспільно корисну для України діяльність [28, с. 215].

Таким чином, статuti можуть передбачати обмеження, на кшталт обмеження на членство в клубі для громадян похилого віку особам, що не належать до цієї вікової групи. Крім того, у деяких випадках членство в НУО може бути несумісним з посадою чи роботою особи, надто якщо вона є державним службовцем. Може існувати, крім того, потреба передбачити обмеження, щоб захистити незахищених осіб, але будь-яке обмеження на здатність дітей приєднатися до НУО має брати до уваги, що свобода об'єднань гарантується для них статтею 11 Європейської конвенції з прав людини, так і статтею 15 Конвенції з прав дитини. Але дотримуючись цих положень, має бути

законним в межах юрисдикції держави для будь-якої особи, чи то фізичної, чи то юридичної, національної чи іноземної, приєднатися до НУО (п.36).

У такий спосіб, як статuti НУО визначають здатність особи стати членом, саме статuti вирішують питання про виключення членів і визначають процедуру, якої потрібно дотриматися в цьому випадку (п.37).

Вищезазначені особливості свідчать на користь публічної правової природи громадських організацій.

У Рекомендації з цього приводу зазначається, що жодна особа не може бути примушена до членства в НУО на підставі закону або в будь-який інший спосіб, за винятком об'єднання або організації, утвореної відповідно до закону для регулювання певної професійної діяльності в тих державах, де подібне об'єднання або організація визнається НУО (п.21). Законодавство не повинно необґрунтовано обмежувати можливість будь-якої особи, фізичної або юридичної, резидента або нерезидента, приєднатися до НУО, яка має членів. Така можливість, з урахуванням заборони несправедливої дискримінації, повинна в першу чергу визначатися установчими документами відповідних НУО (п.22). Члени НУО повинні мати захист від виключення з лав організації з порушенням її установчих документів (п.23).

З урахуванням цього у Законі доцільно передбачити принципи добровільності членства (за винятком випадків, передбачених законом); відкритості до вступу в нього (статут не має невинновдано обмежувати здатність будь-якої особи, фізичної чи юридичної, приєднуватися до ГО на основі членства) і гарантій від виключення під впливом будь-якої дискримінації.

На сьогодні стаття 5 Закону України «Про громадські об'єднання» передбачає низку гарантій права на свободу об'єднання. Зокрема, передбачається, що ніхто не може бути примушений до вступу у будь-яке громадське об'єднання (доцільно уточнити, що за винятком випадків, передбачених законом). Передбачається, що кожна особа має право добровільно у будь-який час припинити членство (участь) у громадському об'єднанні шляхом подання заяви до відповідних статутних органів громадського об'єднання. Членство в

громадському об'єднанні припиняється з дня подання такої заяви та не потребує додаткових рішень. З того самого дня припиняється перебування члена громадського об'єднання на будь-яких виборних посадах у громадському об'єднанні. На додаток до цього доцільно прописати в Законі відкритість до вступу в члени і гарантії від виключення під впливом будь-якої дискримінації.

Для отримання статусу юридичної особи громадське об'єднання, що здійснює діяльність без статусу юридичної особи, за рішенням вищого органу управління може звернутися для проведення процедури реєстрації в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань». З моменту державної реєстрації таке ГО стає суб'єктом господарювання.

Громадське об'єднання повідомляє про внесення змін до статуту громадського об'єднання, зміни у складі керівних органів громадського об'єднання, зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, зміну місцезнаходження громадського об'єднання протягом 60 днів з дня прийняття відповідного рішення. Для цілей господарсько-правового регулювання та захисту інтересів інших учасників господарського обороту доцільно спеціально передбачити в Законі, що відповідне рішення вступає в дію з моменту державної реєстрації передбачених ним змін.

Відомості з Єдиного державного реєстру про державну реєстрацію створення громадської організації та її відокремленого підрозділу є підставою для взяття їх на облік в органах державної статистики, державної фіскальної служби та/або вчинення інших дій відповідно до законодавства.

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» передбачає, що до 1 січня 2017 року відомості про державну реєстрацію громадських формувань як юридичних осіб вносяться до Єдиного державного реєстру (крім відомостей, передбачених пунктами 4, 5, 7, 14, 17,

абзацом сьомим пункту 20, пунктами 21-25, 32, 44 частини другої статті 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»), Єдиного реєстру громадських формувань та Реєстру громадських об'єднань і надаються з цих реєстрів органом, який провів їх реєстрацію (легалізацію). Громадські формування протягом року, починаючи з 1 січня 2017 року, забезпечують подання заяв про внесення змін до Єдиного державного реєстру з відомостями про юридичну особу, що підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру у разі створення юридичної особи відповідно до цього Закону, але не були внесені до нього до цієї дати, в порядку, визначеному цим Законом.

В цілому слід зазначити, що система державної реєстрації громадських організацій після низки змін і доповнень до законодавства про державну реєстрацію, спрямованих на її спрощення, отримала вигляд, який формально відповідає Рекомендації. Система держреєстрації в основному перейшла від дозвільного до явочного (заявницького) порядку. Після прийняття нової редакції Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» наприкінці 2015 року і її вступу в дію [126] пройшло не так багато часу, однак відразу ж проявилася проблема неузгодження змін до законодавства про реєстрацію з актами відомчої правотворчості, у результаті чого заявники стикаються з неможливістю відкрити банківські рахунки тощо. Такий стан справ говорить про, навпаки, обмеження свободи об'єднання, тому такі недоліки потребують якнайшвидшого виправлення.

Особливу увагу слід приділити питанню відмови у державній реєстрації громадської організації.

Стаття 28 Закону про державну реєстрацію містить перелік підстав для відмови у державній реєстрації утворення ГО, серед них: документи подано особою, яка не має на це повноважень; у Єдиному державному реєстрі містяться відомості про судові рішення щодо заборони проведення реєстраційної дії; не усунуто підстави для зупинення розгляду документів протягом встановленого строку; документи суперечать вимогам Конституції та законів України;

документи суперечать статуту громадського формування; порушено встановлений законом порядок створення; невідповідність найменування юридичної особи вимогам закону та ін. Відмова у державній реєстрації з підстав, не передбачених цією статтею не допускається.

З цього питання Рекомендація містить спеціальні положення, які призначені для попередження необґрунтованої відмови в державній реєстрації. У наданні правосуб'єктності може бути відмовлено тільки у випадку, якщо не було надано всі чітко визначені законом документи; найменування явно вводить в оману або недостатньо відрізняється від найменування юридичної особи чи імені фізичної особи, зареєстрованих у відповідній державі; або якщо визначені в установчих документах цілі явно несумісні з вимогами демократичного суспільства (п.34). При цьому будь-який висновок щодо прийнятності цілей НУО, яка звертається особисто з приводу надання правосуб'єктності, повинен здійснюватися на основі неупередженості та поваги до принципу політичного плюралізму. Висновок не повинен ґрунтуватися на припущеннях (п.35).

Враховуючи все вищевикладене, у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань» статтю 28 пропонується доповнити такими підставами для відмови у державній реєстрації:

не було надано всі чітко визначені законом документи;

найменування явно вводить в оману або недостатньо відрізняється від найменування юридичної особи чи імені фізичної особи, зареєстрованих у відповідній державі;

визначені в установчих документах ГО цілі суперечать Конституції України та підписаним Україною міжнародним документам, які визначають Україну як демократичну державу.

Важливе значення має можливість оскарження реєстраційних дій, відмови в державній реєстрації чи бездіяльності державного реєстратора. Відповідні положення передбачені розділом V Закону про державну реєстрацію.

У разі якщо під час прийому документів для державної реєстрації або проведення реєстраційних дій у суб'єкта державної реєстрації, державного реєстратора виникає сумнів щодо справжності поданих документів, вони негайно повідомляють про це відповідні правоохоронні органи для вжиття необхідних заходів.

Повідомлення правоохоронних органів для вжиття необхідних заходів не є підставою для зупинення розгляду документів або відмови у державній реєстрації.

У разі виявлення державним реєстратором невідповідності законодавству проведеної реєстраційної дії державний реєстратор зобов'язаний повідомити про це зареєстровану особу для подачі державному реєстратору документів, передбачених цим Законом, або звернення до суду для вжиття заходів щодо усунення виявлених порушень (ст.33).

Рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єкта державної реєстрації можуть бути оскаржені до Міністерства юстиції України та його територіальних органів або до суду. Рішення, дії або бездіяльність Міністерства юстиції України та його територіальних органів за результатами розгляду скарг також можуть бути оскаржені до суду (ст.34).

Ці положення мають важливе значення для забезпечення права на свободу об'єднання. Необхідність надання можливості оскарження дій реєстратора у незалежному і неупередженому суді передбачає і Рекомендація (п.38).

Рекомендація також передбачає, що всі рішення повинні доводитися до відома заявника і будь-яка відмова повинна бути викладена письмово із зазначенням підстави (п.38). Норми Закону України про державну реєстрацію враховують цю необхідність. Наприклад, ст.28 передбачає, що повідомлення про відмову у державній реєстрації із зазначенням виключного переліку підстав для відмови та рішення суб'єкта державної реєстрації про відмову у державній реєстрації розміщуються на порталі електронних сервісів у день відмови у державній реєстрації.

У разі відмови у державній реєстрації документи, подані для державної реєстрації (крім документа про сплату адміністративного збору), повертаються

(видаються, надсилаються поштовим відправленням) заявнику не пізніше наступного робочого дня з дня надходження від заявника заяви про їх повернення. Після усунення причин, що були підставою для відмови у державній реєстрації, заявник може повторно подати документи для державної реєстрації (ст.28 Закону).

Окремо слід проаналізувати питання, що стосуються утворення відокремлених підрозділів РО.

Стаття 13 Закону України «Про громадські об'єднання» передбачає можливість реєстрації відокремленого підрозділу.

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи може мати відокремлені підрозділи, які утворюються за рішенням відповідного керівного органу громадського об'єднання згідно із статутом, відомості про них реєструються у порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Відокремлені підрозділи громадського об'єднання не є юридичними особами, крім випадків, передбачених цим Законом.

Рекомендація стосовно відокремлених підрозділів зазначає лише, що НУО не повинна отримувати жодних дозволів на створення відокремлених підрозділів на території країни або (за умови виконання вимог, указаних у пункті 45 цієї Рекомендації) інших держав (п.42).

Єдине, що слід зазначити з цього питання, що використане в Законі поняття відокремлених підрозділів з правами юридичної особи викликає сумнів. Як тому, що суперечить загальній як господарсько-правовій, так і цивілістичній концепції відокремленого підрозділу, який правами юридичної особи не володіє. Так і тому, і насамперед тому, що місцеві осередки, тим більше з правами юридичної особи, не можна розглядати як відокремлені підрозділи (аналіз цього питання проводився в розділі 2 дисертації).

Стаття 19 Закону «Про об'єднання громадян» передбачає можливість реєстрації всеукраїнського статусу громадського об'єднання. Громадське

об'єднання, зареєстроване в установленому законом порядку, може мати всеукраїнський статус за наявності у нього відокремлених підрозділів у більшості адміністративно-територіальних одиниць, зазначених у частині другій статті 133 Конституції України, і якщо таке громадське об'єднання підтвердило такий статус у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань». Підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання та відмова від такого статусу є добровільними. Відомості про всеукраїнський статус громадського об'єднання перевіряються щороку уповноваженим органом з питань реєстрації відповідно до відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань.

Аналіз зазначених положень дозволяє зробити висновок, що статус всеукраїнського громадського об'єднання не виправдано обмежується випадками наявності відокремлених підрозділів у більшості адміністративно-територіальних одиниць, зазначених у частині другій статті 133 Конституції України. Цим заперечується можливість набуття всеукраїнського статусу громадськими спілками, що виникають на основі об'єднання регіональних громадських організацій. Мається на увазі формування всеукраїнських РО знизу вгору, а не зверху вниз, як це має місце у випадку зі створенням структурних підрозділів.

Крім того, на основі обґрунтувань, які здійснювались у попередніх розділах, що стосуються доцільності інституціоналізації регіональних ГО, пропонується ч.1 ст. 19 Закону «Про об'єднання громадян» доповнити положеннями щодо набуття громадськими організаціями регіонального статусу, а саме передбачити, що громадське об'єднання, зареєстроване в установленому законом порядку, може мати регіональний статус за наявності у нього відокремлених підрозділів або місцевих громадських організацій у більшості адміністративно-територіальних одиниць регіону, і якщо таке громадське об'єднання підтвердило такий статус у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Отже, пропонується викласти ст.19 названого Закону в наступній редакції:

«Стаття 19. Всеукраїнський **або регіональний** статус громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання, зареєстроване в установленому законом порядку, може мати всеукраїнський статус за наявності у нього відокремлених підрозділів **або регіональних громадських організацій** у більшості адміністративно-територіальних одиниць, зазначених у частині другій статті 133 Конституції України, і якщо таке громадське об'єднання підтвердило такий статус у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Громадське об'єднання, зареєстроване в установленому законом порядку, може мати регіональний статус за наявності у нього відокремлених підрозділів або місцевих громадських організацій у більшості адміністративно-територіальних одиниць регіону, і якщо таке громадське об'єднання підтвердило такий статус у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

2. Підтвердження всеукраїнського або регіонального статусу громадського об'єднання та відмова від такого статусу є добровільними.

3. Відомості про всеукраїнський або регіональний статус громадського об'єднання перевіряються щороку уповноваженим органом з питань реєстрації відповідно до відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Статтю 24 названого Закону викласти в редакції:

«Стаття 24. Документи, що подаються заявником для державної реєстрації підтвердження всеукраїнського **або регіонального** статусу громадського об'єднання

1. Для державної реєстрації підтвердження всеукраїнського **або регіонального** статусу громадського об'єднання подається заява про державну реєстрацію підтвердження всеукраїнського **або регіонального** статусу.

2. Для відмови від всеукраїнського **або регіонального** статусу подається заява про державну реєстрацію відмови від всеукраїнського статусу.

Статтю 31 цього Закону пропонується викласти в редакції:

«Стаття 31. Порядок здійснення контролю за наявністю у громадського об'єднання, що підтвердило свій всеукраїнський **або регіональний** статус, кількості відокремлених підрозділів

1. Суб'єкт державної реєстрації у разі виявлення наявності у громадського об'єднання, що підтвердило свій всеукраїнський **або регіональний** статус, меншої кількості відокремлених підрозділів, ніж передбачено частиною першою статті 19 Закону України «Про громадські об'єднання», надає (надсилає рекомендованим листом з повідомленням про вручення) громадському об'єднанню письмове повідомлення про наявність підстав для втрати громадським об'єднанням всеукраїнського **або регіонального** статусу і вносить до Єдиного державного реєстру запис про направлення такого повідомлення.

2. У разі якщо через 60 днів після отримання письмового повідомлення про наявність підстав для втрати громадським об'єднанням всеукраїнського **або регіонального** статусу кількість відокремлених підрозділів громадського об'єднання, за даними Єдиного державного реєстру, не відповідатиме вимогам частини першої статті 19 Закону України «Про громадські об'єднання», суб'єкт державної реєстрації приймає рішення про втрату громадським об'єднанням всеукраїнського **або регіонального** статусу та вносить до Єдиного державного реєстру відповідний запис. Копія зазначеного рішення надається (надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення) громадському об'єднанню не пізніше наступного дня після його прийняття.»

Особливості припинення громадських об'єднань врегульовані розділом IV Закону України «Про громадські об'єднання».

Слід зазначити, що у науковій доктрині відсутні єдині підходи щодо змісту та підходів до використання понять «припинення» та «припинення діяльності» учасників господарських відносин. Так, окремі науковці пропонують, виходячи з комплексного тлумачення норм чинного законодавства з використанням

доктрини, реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, перетворення) асоціювати з поняттям припинення юридичної особи, а ліквідацію – виключно з припиненням її діяльності [199]. Інші вважають, що в обох випадках суб'єкт, що припиняється, більше не існуватиме. У зв'язку з ліквідацією суб'єкта припиниться і його діяльність, у зв'язку з реорганізацією вона триватиме, але вже не в колишній (яка існувала до реорганізації), а в новій організаційно-правовій формі суб'єкта господарювання [20; 40; 41]. Останню позицію можна вважати більш обґрунтованою і саме їй відповіде підхід Закону України «Про громадські об'єднання».

Згідно з цим Законом припинення діяльності громадського об'єднання здійснюється:

1) за рішенням громадського об'єднання, прийнятим вищим органом управління громадського об'єднання, у визначеному статуті порядку, шляхом саморозпуску або реорганізації;

2) за рішенням суду про заборону (примусовий розпуск) громадського об'єднання.

Припинення діяльності громадського об'єднання відбувається в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Якщо вартості майна громадського об'єднання зі статусом юридичної особи, яке безпосередньо здійснює підприємницьку діяльність і щодо якого прийнято рішення про ліквідацію, недостатньо для задоволення вимог кредиторів, ліквідатор (ліквідаційна комісія) зобов'язаний звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство такого громадського об'єднання відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (ст.25).

Громадське об'єднання має право у будь-який час прийняти рішення про припинення своєї діяльності (саморозпуск).

Рішення про саморозпуск громадського об'єднання приймається у порядку, встановленому статуті цього об'єднання. Вищий орган управління, який

прийняв рішення про саморозпуск громадського об'єднання, створює ліквідаційну комісію або доручає керівному органу здійснювати повноваження ліквідаційної комісії для проведення припинення громадського об'єднання як юридичної особи, а також приймає рішення щодо використання коштів та майна громадського об'єднання після його ліквідації відповідно до статуту (ст.26).

Громадське об'єднання може бути заборонено судом за позовом уповноваженого органу з питань реєстрації в разі виявлення ознак порушення громадським об'єднанням вимог статей 36, 37 Конституції України, статті 4 цього Закону.

Слід зазначити, що судова практики щодо припинення громадської організації за позовом уповноваженого органу є дещо суперечливою.

На відміну від інших юридичних осіб, громадські організації не можуть припинятись за рішенням суду у разі подання позову органами податкової служби, якщо організація не подає податкову звітність.

Так, Постановою Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 17 серпня 2011 р. у справі № 2а/0470/9027/11 відмовлено у задоволенні адміністративного позову Державної податкової інспекції у Ленінському районі м. Дніпропетровська до Громадської організації Дніпропетровської міської громадської організації «Нові часи» про припинення юридичної особи. Суд вказав, «що передбачений ч. 1 ст. 32 Закону України «Про об'єднання громадян» перелік підстав для примусового розпуску (ліквідації) громадської організації є вичерпним та розширеному тлумаченню не підлягає, і у цьому переліку відсутня така підстава для примусового розпуску (ліквідації) громадської організації як ненадання громадською організацією податкової звітності до податкового органу більше одного року. Також, цією нормою чинного законодавства встановлено вичерпний перелік осіб які мають право на звернення до суду з поданням про примусовий розпуск (ліквідацію) громадської організації і органи державної податкової служби у цьому переліку відсутні.» [98].

Аналогічне рішення було прийняте судом Івано-Франківським окружним адміністративним судом у справі № 809/869/15, який зазначив, що нормами

Закону України «Про громадські об'єднання» визначено особливий порядок припинення громадського об'єднання (громадської організації), а саме визначені способи та підстави припинення громадської організації, суб'єкти, що уповноважені звертатися до суду з позовними вимогами про заборону громадського об'єднання. На підставі аналізу правових норм, суд дійшов висновку, що органи доходів і зборів не уповноважені на звернення до суду з відповідними позовними вимогами щодо заборони громадської організації, не подання податкової звітності протягом року за даним позовом не може бути підставою для припинення юридичної особи – громадської організації в порядку статті 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», а тому такі вимоги, є безпідставними [115].

Одночасно Постановою полтавського окружного адміністративного суду було задоволено адміністративний позов Лубенської об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Міндоходів у Полтавській області до Громадської організації Пирятинське міське громадське формування з охорони громадського порядку спецзагін «Шериф» про припинення юридичної особи [116].

Заборона громадського об'єднання має наслідком припинення його діяльності у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань». Справа про заборону громадського об'єднання розглядається у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України. У разі прийняття рішення про заборону громадського об'єднання майно, кошти та інші активи громадського об'єднання за рішенням суду спрямовуються до державного бюджету. Інші підстави для заборони діяльності громадського об'єднання, крім зазначених у частині першій цієї статті, не допускаються (ст.28). Натомість уявляється необґрунтованим, що цією статтею передбачена лише можливість добровільного банкрутства, але не передбачене примусова ліквідація у разі банкрутства.

Якщо звернутися до Рекомендації, то вона передбачає, що правосуб'єктність НУО може бути припинена на підставі добровільних дій її

членів або у випадку банкрутства, тривалої бездіяльності чи скоєння значних правопорушень (п.44). Ці норми уявляються виправданими, їх доцільно використати при удосконаленні українського законодавства про ГО.

Доцільно також передбачити, що ГО, яка є суб'єктом некомерційної господарської діяльності і здійснює господарську діяльність, що не відповідає статутним цілям, підлягає реорганізації. При цьому реорганізація ГО у ГО з іншою метою діяльності потребує згоди всіх засновників. Реорганізація ГО у господарські організації, які не мають основною метою задоволення суспільних потреб, забороняється.

Необхідно розрізнити питання утворення і припинення діяльності громадською організацією та утворення і припинення діяльності створюваних громадською організацією суб'єктів господарювання. Основні засади утворення і припинення діяльності самої громадської організації регулює спеціальний Закон про громадські об'єднання, тоді як такі засади щодо суб'єктів господарювання визначаються у ГК.

Важливе значення для захисту свободи об'єднання мають норми про відповідальність у сфері державної реєстрації ГО. Суб'єкти державної реєстрації за порушення законодавства у сфері державної реєстрації несуть відповідальність у порядку, встановленому законом (ст.35). Передбачена також відповідальність засновника (учасника) за відповідність перекладу тексту документів і заявника за відповідність копій документів в електронній формі оригіналам таких документів у паперовій формі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На основі проведеного аналізу у розділі 3 отримано наступні висновки:

1. Обгрунтовано пропозиції щодо прав і обов'язків ГО, зокрема, запропоновано встановити: обов'язок ГО щодо проведення незалежного аудиту їх рахунків, окрім ГО, що є суб'єктами мікропідприємництва, які звільняються від такого обов'язку; право на державну підтримку як всеукраїнських, так і

регіональних ГО, передбачивши, що форма державної підтримки залежить від характеру діяльності ГО, при цьому зміни у визначених статутом цілях основної діяльності ГО можуть призвести до зміни або припинення державної підтримки.

2. Аргументовано положення стосовно господарсько-правової відповідальності ГО, зокрема, запропоновано, що ГО несе самостійну відповідальність за зобов'язаннями, набутими від її імені, а засновники та члени ГО, а також вигодонабувачі не несуть відповідальності за зобов'язаннями ГО.

3. Запропоновано передбачити обов'язок органів державної влади залучати відповідні всеукраїнські ГО до процесу формування і реалізації державної політики і обов'язок органів місцевого самоврядування залучати відповідні регіональні ГО до вирішення питань місцевого значення.

4. Удосконалено положення щодо порядку внесення змін до статуту з урахуванням того, що відповідне рішення приймається вищим органом управління ГО одногосно, якщо статутом не передбачено інший порядок, за умови, що прийняте у такому порядку рішення не порушує прав інших членів.

5. Запропоновано доповнення законодавчих вимог до змісту статуту ГО відомостями про порядок скликання вищого керівного органу і затвердження ним фінансових та інших звітів.

6. Щодо державної реєстрації ГО запропоновано доповнення підстав відмови у її здійсненні наступною: якщо визначені в установчих документах ГО цілі суперечать Конституції України та підписаним Україною міжнародним документам, які визначають Україну як демократичну державу.

7. Аргументовано, що ГО, яка є суб'єктом некомерційної господарської діяльності і здійснює господарську діяльність, що не відповідає статутним цілям, підлягає реорганізації. Реорганізація ГО у ГО з іншою метою діяльності потребує згоди всіх засновників. Реорганізація ГО у господарські організації, які не мають основною метою задоволення суспільних потреб, забороняється.

Основні результати дослідження, проведеного у розділі 1, опубліковані у низці наукових праць [165; 168; 181; 164; 169; 177].

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення господарсько-правового статусу громадських організацій у сучасних умовах. При вирішенні цього завдання обґрунтовано нові теоретичні положення та розроблено пропозиції з удосконалення законодавства щодо господарсько-правового статусу громадських організацій, які мають слугувати підвищенню ефективності їх господарської діяльності та забезпеченню конституційних прав і свобод у сфері господарювання.

На підставі проведеного дослідження сформульовано наступні висновки.

1. Обґрунтовано, що стратегічним напрямом діяльності держави у сфері розвитку громадського сектору є забезпечення регіоналізації громадського руху як розумної противаги його глобалізації. Аргументовано здійснення регіоналізації суспільних відносин у сфері державного управління економікою у взаємозв'язку з регіоналізацією відносин у громадському секторі, що слугуватиме збалансуванню національних та місцевих інтересів у сфері господарювання. Визначено у якості напрямку розвитку законодавства про ГО як суб'єкта господарського права подальше його приведення у відповідність до європейських стандартів, з урахуванням та на основі прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України та підписаними нею міжнародними документами.

2. Обґрунтовано поняття громадського підприємництва, запропоновано визначення суспільних потреб, призначене для цілей правового регулювання діяльності ГО як потреб необмеженого кола осіб, об'єднаних метою основної діяльності ГО, та аргументовано право членів ГО на першочергове забезпечення їх потреб у процесі здійснення ГО своєї основної діяльності .

Здійснено класифікацію ГО як суб'єктів господарської діяльності залежно від виконання ними некомерційної господарської діяльності чи підприємницької діяльності згідно зі статутом та аргументовано, що в останньому випадку ГО

втрачають статус неприбуткової організації та набувають права на податкові пільги.

Удосконалено формулювання мети ГО у її господарській діяльності, сформульовано удосконалене з урахуванням цього поняття ГО як суб'єкта господарської діяльності. З господарсько-правових позицій аргументовано розширення поняття ГО з урахуванням надання права на її створення як фізичними, так і юридичними особами та резервування поняття громадської спілки для об'єднань громадських організацій. Запропоновано виокремлення за критерієм правового статусу регіональних ГО. Обґрунтовано застосування принципу субсидіарності при визначенні господарсько-правового статусу місцевих осередків всеукраїнських ГО та створення на їх базі регіональних ГО.

3. Виявлено тенденції розвитку правового регулювання господарської діяльності ГО у зарубіжних країнах – лібералізація правового регулювання створення і діяльності ГО, з одного боку, та нарощення законодавчого регулювання їх господарсько-правового статусу в питаннях, які раніше віддавалися на розсуд ГО, з іншого. Визначення господарсько-правового статусу ГО здійснюється переважно спеціальними законами про ГО і Торгівельними (Комерційними) кодексами.

4. Обґрунтовано ГО, яка отримує державну підтримку, може здійснювати придбання або відчуження земельних ділянок, іншого нерухомого майна або інших значних активів лише на підставі їх незалежної оцінки. Розроблено пропозиції щодо правової долі майна ГО у разі її припинення. Підтримано віднесення права колективної власності ГО до публічного типу власності, з урахуванням того, що ГО володіє, користується і розпоряджається своїм майном в інтересах необмеженого кола осіб для задоволення суспільних потреб відповідно до закріплених у статуті цілей її основної діяльності.

5. Аргументовано встановлення в Законі рекомендаційних норм щодо порядку управління громадськими організаціями, а також налагодження громадського контролю за діяльністю органів управління ГО для попередження зловживань. Запропоновано у якості рекомендаційних норм закріплення у статуті

відомостей про процедуру, відповідно до якої повинні скликатися засідання вищого органу управління, а також спосіб, яким цей орган повинен схвалювати фінансові та інші звіти.

6. Запропоновано передбачити у Законі право на державну підтримку як всеукраїнських, так і регіональних ГО, форма якої залежить від характеру діяльності ГО і яка може бути змінена чи припинена при зміні цілей ГО. Розроблено пропозиції щодо обов'язкового проведення незалежного аудиту рахунків ГО, а також звітності ГО, окрім ГО, що є суб'єктами мікропідприємництва. Аргументовано застосування принципу самостійної відповідальності ГО за своїми зобов'язаннями. Надано пропозиції щодо участі ГО у прийнятті рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

7. Обґрунтовано пропозиції з удосконалення вимог Закону щодо змісту статуту ГО з урахуванням положень Рекомендації та Фундаментальних принципів та потреб правового регулювання господарських відносин; правових підстав відмови у державній реєстрації ГО та припинення у примусовому порядку. Аргументовано, що ГО, яка є суб'єктом некомерційної господарської діяльності і здійснює господарську діяльність, яка не відповідає статутним цілям, підлягає реорганізації. Реорганізація у ГО з іншою метою діяльності потребує згоди всіх засновників. Для попередження зловживань господарсько-правовим статусом ГО та запобігання перетворення ГО в підприємницькі структури запропоновано передбачити, що реорганізація ГО у господарські організації, які не мають основною метою задоволення суспільних потреб, забороняється. Запропоновано передбачити у Законі право створення регіональних ГО або набуття громадськими організаціями регіонального статусу, а також право таких ГО створювати всеукраїнські громадські спілки. Обґрунтовано інші пропозиції до законодавства.

На основі проведеного дослідження розроблено проект закону «Про внесення змін і доповнень до Господарського кодексу України щодо господарсько-правового статусу громадських організацій (об'єднань)», в якому

запропоновано доповнити Господарський кодекс главою 11-1 «Особливості статусу громадських організацій (об'єднань) як суб'єктів господарювання» (додаток А).

Впровадження сформульованих пропозицій буде сприяти забезпеченню свободи об'єднання і свободи підприємницької діяльності, збалансованому врахуванню приватних і публічних інтересів та підвищенню ефективності господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акіменко Ю. Ю. Майнова відокремленість юридичної особи приватного права у контексті сучасності / Ю. Ю. Акіменко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 5. – С. 104 – 106.
2. Алексєєв І. В. Категорії і процеси трансформації власності в Україні / І. В. Алексєєв, О. І. Познякова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2005. – № 533: Проблеми економіки та управління. – С. 12 – 17.
3. Андреев В. О. Проблемы применимости зарубежного опыта для оценки состояния некоммерческого сектора в России / В. О. Андреев. – М. Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики», 2013. – 98с.
4. Беляева Г. С. Правовой режим: общетеоретическое исследование: автореф. дис. доктора юрид. наук: 12.00.01 / Беляева Галина Серафимовна. – Курск, 2013. – 44 с
5. Биков О. М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: моногр. / О. М. Биков. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 354 с.
6. Білецький В. «Третій сектор» як основа громадянського суспільства (частина 1) / В. Білецький // Схід. – 2004. – № 7 (65). – С. 69 – 71.
7. Бурцева Н. Ф. Некоммерческие организации, основанные на институте членства: некоммерческие партнерства, ассоциации и союзы / Н. Ф. Бурцева // Бюджетные и некоммерческие организации. – 1998. – № 4. – С. 19.
8. Валах В. В. Понятие и состав имущества: анализ законодательства и судебной практики / В. В. Валах // Правовое регулирование отношений в сфере частного права: традиции и современность: к 150-летию со дня рождения Е. В. Васьковского / Е. В. Васьковский [и др.]; под ред.: И. С. Кантафарова; ОНУ им. И. И. Мечникова. – Одесса: Астропринт, 2016. – С. 355 – 375.
9. Василенко Л. І. Фінансове забезпечення діяльності й розвитку громадських організацій / Л. І. Василенко, С. В. Зелінський // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 33 – 39.

10. Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право» / О. М. Ващук. – К., 2004. – 17 с.

11. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность / А. В. Венедиктов. – М., Л. Изд-во АН СССР, 1948. – 839 с.

12. Вінник О. М. Господарське право: [курс лекцій] / О. М. Вінник. – К.: Атіка, 2004. – 624 с.

13. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: монографія / О. М. Вінник. – К.: Атіка, 2003. – 352 с.

14. Вінніков О. Реформа оподаткування громадських організацій в Україні: проблеми адаптації до європейських стандартів [Електронний ресурс] / О. Вінніков // Розвиток громадського суспільства: спільний проект програми розвитку ООН та Міністерства закордонних справ Данії. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/en_65404NGOs_Taxation_Reform.pdf.

15. Вінніков О. Ю. Громадські організації у Європейському Союзі : як вони утворюються та діють [Електронний ресурс] / О. Ю. Вінніков // Український незалежний центр політичних досліджень. – Режим доступу: <http://www.ucipr.org.ua/userfiles/96.pdf>.

16. Власність громадських організацій (69) [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://www.djerele.com/index.php?option=com_content&task=view&id=4045&Itemid=65.

17. Гаєва Н. П. Закони в системі законодавства про об'єднання громадян: теоретичний аспект / Н. П. Гаєва // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 4. – С. 53 – 58.

18. Гаєва Н. П. Об'єднання громадян – суб'єкти конституційно-правових відносин / Н. П. Гаєва // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 3. – С. 63 – 68.

19. Галушка З. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні / З. Галушка // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 148. – С. 15 – 17.

20. Гамбург І. А. Правове регулювання припинення суб'єктів господарської діяльності в Україні / І. А. Гамбург, О. М. Фролов // Держава і регіони. – 2011. – № 1. – С. 101 – 106.

21. Господарське право України: підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти // [Гайворонський В.М., Жушман В.П., Погорецька Н.В. та ін.]; за ред. В.М. Гайворонського та В. П. Жушмана. – Х.: Право, 2005. – 340 с.

22. Господарське право: підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін.; За ред. О. П. Подцерковного. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Х.: Одісей, 2012. – 640 с.

23. Господарське право. У схемах і таблицях / За заг. ред. М. Л. Шелухіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 616 с.

24. Гражданский кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс]: Закон Республики Казахстан от 27.12.1994 г. № 269-ХІІ // Параграф: информационные системы. – Режим доступа: http://base.zakon.kz/doc/lawyer/?doc_id=1006061. – (С изм. и доп.).

25. Гражданский кодекс Республики Молдова [Электронный ресурс]: Закон Республики Молдова от 06.06.2002 г. № 1107-ХV // Параграф: информационные системы. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397878. – (С изм. и доп.).

26. Гражданское право / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Проспект, 1997. – Ч. 1. – 600 с.

27. Гражданський кодекс Російської Федерації [Електронний ресурс]: Закон Російської Федерації от 30.11.1994 г. № 51-ФЗ // КонсультантПлюс: надежная правовая поддержка. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/.

28. Громадські об'єднання в Україні: навч. посіб. / За ред. В. М. Бесчастного. – К.: Знання, 2007. – 415 с.

29. Громадські організації Китаю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukremb.cn/china/policy/4/>.

30. Грудницкая С. Н. Системоорганизующая функция хозяйственного права в современном мире / С. Н. Грудницкая, Н. В. Никитченко // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 128 – 133.

31. Грудницкая С. Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий: проблемы теории и практики: монографія / С. Н. Грудницкая; НАН Украины, Ин-т экон.-прав. исслед. – Донецк: Юго-Восток, 2011. – 428 с.

32. Грудницкая С.Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.04 / Грудницкая Светлана Николаевна; НАН Украины, Ин-т экон.-прав. исследований. – Донецк, 2012. – 516 с.

33. Грудницька С.М. Підрозділ 3.3. Правовий статус суб'єктів господарювання, які здійснюють господарську діяльність на основі публічної власності / С. М. Грудницька, О. В. Гарагонич // Публічна власність: проблеми теорії і практики: монографія / Під заг. ред. В. А. Устименка / НАН України; Ін-т экон.-прав. досліджень.– Чернігів: Десна Поліграф, 2014. – С. 173 – 203.

34. Гуньковський С. Л. Актуальні проблеми існування колективної власності в Україні / С. Л. Гуньковський // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 2. – С. 109 – 112.

35. Деревянко Б. Комерційний статус суб'єктів господарювання, що надають послуги у сфері освіти / Б. Деревянко // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 8. – С. 114 – 118.

36. Деревянко Б. В. Окремі неточності у регулюванні діяльності громадських об'єднань в Україні [Електронний ресурс] / Б. В. Деревянко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 5. – С. 28 – 32. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/5_2016/9.pdf.

37. Добродумов П. О. Конституціоналізація відносин права публічної власності / П. О. Добродумов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез допов. XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 8 – 9

листоп. 2012 р.) / ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – С. 66 – 67.

38. Довгаль О. Невід'ємна складова громадянського суспільства: недержавні організації / О. Довгаль // Юридичний вісник України. – 2005. – № 20. – С. 7.

39. Додіна Є. Є. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Є. Є. Додіна. – Одеса, 2002. – 21 с.

40. Дорошенко Л.М. Щодо питання про припинення юридичних осіб, що не здійснюють господарську діяльність / Л.М. Дорошенко // Часопис Київського університету права. – 2016. - №1. – С. 135 – 139.

41. Дорошенко Л.М. К вопросу о правопреемстве при ликвидации хозяйственных организаций / Л. Дорошенко // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – №1. – С. 47 – 51.

42. З історії УСПП [Електронний ресурс] // Український союз промисловців і підприємців. – Режим доступу: <http://uspp.ua/z-istorii-uspp.html>.

43. Закон и НКО Проверка без экстремизма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nkozakon.ru/news/1276/>.

44. Захарова Е. И. Имущественная обособленность коммерческих организаций как признак юридического лица: дис... кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Захарова Екатерина Игоревна; Кубан. гос. аграр. ун-т. – Краснодар, 2013. – 27 с.

45. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768–III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № № 3 – 4. – Ст. 27.

46. Иваненко И. Государственная поддержка НКО: противоречия сохраняются, 21.02.2011 р. [Электронный ресурс] / И. Иваненко // Справедливая Россия: Информационный портал. – Режим доступа: http://www.spravedlivo-online.ru/gs/autors_all.php?autors=15923. – (Дата обращения : 28.05.2013 р.).

47. Каплан Ю. Роль і проблеми недержавних організацій в Україні / Ю. Каплан // Вісник Одеського національного університету. – 2003. – Т. 8. – Вип. 9. – С. 778 – 782.

48. Карнаух Б. П. Поняття майна в контексті статті 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Б. П. Карнаух // Проблеми законності: зб. наук. пр. – Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – Вип. 132. – С. 205 – 214.

49. Кобець Ю. Деякі аспекти законодавчого врегулювання статусу спортивних організацій як суб'єктів господарського права / Ю. Кобець // Правничий часопис Донецького університету. – 2004. – № 2(12). – С. 107 – 112.

50. Ковальова Г.Л. Право власності релігійних організацій і міжконфесійні конфлікти в Україні / Г.Л. Ковальова // Право власності: проблеми забезпечення, реалізації та захисту: тези допов. та наук. повідомлень наук. семінару молодих вчених (Харків, 14 – 15 вересня 2001 р.) / За ред. М. І. Панова. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2001. – С. 17 – 20.

51. Ковальова Г. Л. Щодо питання правового регулювання статусу релігійних організацій в Україні / Г. Л. Ковальова. // Актуальні проблеми формування правової держави в Україні: тези наук. допов. та повідом. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених / МОН України, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого; ред. М. І. Панов. – Х.: [б.в.], 2000. – С. 17 – 18.

52. Козирева А. О. Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. О. Козирева. – Запоріжжя, 2014. – 18 с.

53. Кокотов А. Н. О статусе общественных организаций / А. Н. Кокотов // Правоведение. – 1993. – № 3. – С. 19 – 28.

54. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

55. Конституції нових держав Європи та Азії / Упоряд. С. Головатий. – К.: Укр. Правн. Фондація. Вид-во «Право», 1996. – 544 с.

56. Конституційна держава та права людини й основоположні свободи: Україна та європейський досвід: монографія / Автор. кол.: О. М. Ващук, І. О. Мазурок, В. В. Навроцький, М. В. Савчин (керівник автор. кол.), П. А. Трачук – Ужгород: Мистецька лінія, 2008. – 347 с.

57. Конституція України: Закон України від 28.06.2006 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

58. Концептуальні аспекти правового забезпечення розвитку відносин публічної власності: [брошура] / Під заг.ред. В. А. Устименка; НАН України, Ін-т екон.-прав. досліджень. – Чернігів: Десна Поліграф, 2014. – 119 с.

59. Концепція закону «Про громадські (неурядові) організації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.usan-isc.org.ua/archive/law_conception.do.

60. Корецький та інші проти України (Заява № 40269/02): Рішення Європейського Суду з прав людини по справі від 3 квітня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 69. – Ст. 2411.

61. Кравець І. Суб'єкти організаційно-господарських повноважень у структурі господарських систем [Електронний ресурс] / І. Кравець // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2015. – № 2. – Ч. 1. – С. 92 – 97. – Режим доступу: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/2/part_1/19.pdf.

62. Кравчук В. Громадські організації в громадянському суспільстві: теоретичні питання / В. Кравчук // Українське право. – 2003. – № 1. – С. 201 – 206.

63. Кравчук В. Деякі підходи до класифікації громадських організацій в Україні / В. Кравчук // Вибори та демократія. – 2007. – № 1 (11). – С. 48 – 53.

64. Кралечки Д. Ю. Структура, правовой контекст и функционирование некоммерческих организаций в современной Франции: Аналитический доклад / Д. Ю. Кралечки // Русский Журнал. – 2005. – 28 ноября. – С. 6.

65. Краткий комментарий к новому закону об общественных объединениях Республики Туркменистан [Электронный ресурс] // ICNL: The International Center

for Not-for-Profit Law. – Режим доступа: www.icnl.org/car/laws/TM_PA_Law_Comments_ICNL_11_14_2003_ru.doc.

66. Крупка Ю. М. Господарське право України / Ю. М. Крупка; за наук. ред. Н. Р. Малишевої. – К.: Університет України. – 342 с.

67. Кудрявцева Г. А. Право собственности общественных объединений по федеральному законодательству России / Г. А. Кудрявцева // Государство и право. – 1998. – № 4. – С. 34 – 41.

68. Кузьменко Л. В. Відтворення основних форм власності – необхідна умова створення сучасної держави Україна / Л. В. Кузьменко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2015. – № 25. – С. 47 – 50.

69. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: [монографія] / І. М. Кучеренко. – К.: Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 328 с.

70. Лаптев В. В. Субъекты хозяйственного права / В. В. Лаптев // Теоретические проблемы хозяйственного права / Ин-тут гос-ва и права АН СССР – М.: Наука, 1975. – 384 с.

71. Лещенко В. Діяльність українських громадських лікарських організацій / В. Лещенко // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2006. – № 3. – С. 201 – 206.

72. Лісовець О. Студентські громадські організації: досвід і перспективи розвитку / О. Лісовець // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2006. – № 21. – Ч. 1. – С. 190 – 194.

73. Літвіна О. Ю. Благодійні організації в Україні: порядок і принципи створення / О. Ю. Літвіна // Проблеми законності. – 2002. – Вип. 52. – С. 167 – 174.

74. Літвіна О. Ю. Благодійні організації як суб'єкти цивільного права / О. Ю. Літвіна // Актуальні проблеми формування правової держави в Україні: тези наук. допов. та повідом. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. молодих

учених / МОН України, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого; ред. М. І. Панов. – Х.: [б.в.], 2000. – С. 38 – 40.

75. Літвіна О. Ю. Законодавство України про благодійні організації: становлення та розвиток / О. Ю. Літвіна // Вісник Запорізького державного університету. Сер.: Юридичні науки. – 2001. – № 2. – С. 187 – 190.

76. Літвіна О. Ю. Правове положення благодійних організацій в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. Ю. Літвіна. – Харків, 2003. – 21 с.

77. Літвіна О. Ю. Проблеми забезпечення права власності благодійних організацій / О. Ю. Літвіна // Право власності: проблеми забезпечення, реалізації та захисту: тези доп. та наук. повідомлень наук. семінару молодих вчених (Харків, 14 – 15 вересня 2001 р.) / За ред. М.І. Панова. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2001. – С. 35 – 37.

78. Лойко Л. І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: [монографія] / Л.І. Лойко. – К.: Фоліант, 2005. – 634 с.

79. Лубенський В. Майно українських громадських організацій: чи буде цивілізовано вирішене питання правонаступництва / В. Лубенський // Профспілки України. – 2007. – № 4. – С. 28 – 33.

80. Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності: навч. посіб. – 2-е вид., перероб. і допов. / В.В. Луць. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 576 с.

81. Мандриковський М.М. Господарське право: навч. посіб. / М. М. Мандриковський. – К.: Професіонал, 2007. – 256 с.

82. Машковська Л. В. Правовий статус некомерційних суб'єктів господарювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Л. В. Машковська. – Одеса, 2012. – 18 с.

83. Менджул М. В. Види громадських організацій в Україні / М. В. Менджул // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 1. – С. 184 – 188.

84. Михайлина Л. П. Вагома державна підтримка: розмова з керівником Комісії з питань діяльності підприємств та громадських організацій інвалідів / Л. П. Михайлина // Соціальний захист. – 2007. – № 7. – С. 28.

85. Молодіжні громадські організації – основа формування громадянського суспільства: інтерв'ю Андрія Сидоренка [Електронний ресурс] // Вікіновини. – Режим доступу: <http://uk.wikinews.org/wiki>.

86. Московская А. А. Феномен социального предпринимательства и его перспективы в России [Электронный ресурс] / А. А. Московская // Меценат. – Режим доступу: <http://www.maecenas.ru/libs/index.html?117>.

87. Мостіпан О. Держава та громадські організації інвалідів / О. Мостіпан // Соціальний захист. – 2002. – № 4. – С. 42.

88. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.]; за заг. ред. В. К. Мамутова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.

89. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки, затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016.

90. Некоммерческие организации / [Джаарбеков С. М., Старостин С. Н., Кошеварова Н. Л., Морозов А. С.]. – 2-е изд. – М.: МЦФЭР, 2005. – 384 с.

91. Некоммерческие организации [Электронный ресурс] // Vreferat.ru. – Режим доступу: <http://www.vreferat.ru/cat/index.php?go=3&pid=282&p=26>.

92. Нікіфоров В. Ю. Соціальна природа профспілок та їх місце в системі громадських організацій / В. Ю. Нікіфоров // Право і безпека. – 2005. – Т. 4. – № 1. – С. 142 – 145.

93. Ньюмен К. Ліцензування соціальних послуг у європейських країнах / К. Ньюмен // Соціальна політика і соціальна робота. – № 4. – 2004. – С. 79 – 89.

94. О модельном законе об общественных объединениях [Электронный ресурс]: Постановление межпарламентской ассамблеи государств – участниц содружества независимых государств, принятое на девятом пленарном заседании межпарламентской ассамблеи государств – участниц СНГ от 08.06.1997 г. № 9-9 //

PravoBY.info: Белорусский Правовой Портал. – Режим доступа: www.pravoby.info/megdoc/part3/megd3325.htm-43k-.

95. Обобщение практики проверок общественных объединений на предмет соответствия их деятельности, в том числе по расходованию денежных средств и использованию иного имущества, уставным целям и законодательству в 2008 году [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ufrskchr.ru/new/docs/obosh.

96. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – Академия наук СССР. Институт государства и права. – М.: Юрид. лит-ра, 1974. – 351 с.

97. Общественные организации, право и личность / [авт. кол.: Д. В. Шутько, Н. В. Витрук, И. А. Азовкин и др.]; отв. ред. А.И. Щиглик, Ц.А. Ямпольская; Академия наук СССР. Институт государства и права. – М.: Наука, 1981. – 367 с.

98. Огляд судової практики щодо захисту прав громадських організацій у 2012 році [Електронний ресурс] // Портал «Юрист НГО». – Режим доступу: <http://www.lawngo.net/index.php?itemid=2014>.

99. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова; Российская акад. наук, Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., дополн. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.

100. Опыт развития социального предпринимательства в Бельгии. Ежемесячный обзор для Банка социальных идей № 6 [Электронный ресурс] // Банк социальных идей. – Режим доступа: <http://www.social-idea.ru/monthlyNews/Опыт-развития-social-nogo-predprinimatel-stva-v-Bel-gii-Ezhemesyachnyh-obzor-dlya-Banka-social-nyhkh-idej-6>.

101. Осауленко С.В. Проблема надання статусу юридичної особи релігійним організаціям / С.В. Осауленко // Правова держава очима молодих дослідників. – 2003. – С. 280 – 282.

102. Основные принципы налогообложения некоммерческих организаций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://5ka.com.ua/64/40196/1.html>.

103. Основополагающие принципы статуса неправительственных

організацій в Європе: Рішення Комітета Міністрів Ради Європи 837-оє засідання – 16 квітня 2003 г. [Електронний ресурс] // Центр правової трансформації. Документи Ради Європи. – Режим доступу: http://www.lawtrend.org/wp-content/uploads/2014/03/SA_2R_85-1461.pdf.

104. Панасюк В. Молодіжні громадські організації – суб'єкт молодіжної політики / В. Панасюк // Юридический вестник. – 2007. – № 2. – С. 31 – 34.

105. Пацурківський Ю. П. Правовий режим майна суб'єктів підприємницької діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю. П. Пацурківський. – К., 2001. – 19 с.

106. Переклади Рішень Європейського Суду з прав людини щодо права на об'єднання українською мовою [Електронний ресурс] // Портал «Юрист НГО». – Режим доступу: <http://www.lawngo.net/index.php?itemid=113>.

107. Піддубна В. Релігійні організації як юридичні особи / В. Піддубна // Право України. – 2005. – № 4. – С. 107 – 109.

108. Позняк О.В. Державна допомога як джерело фінансування неприбуткових організацій / О. В. Позняк, О. В. Позняк // Університетські наукові записки. – 2005. – №1 – 2. – С. 346 – 352.

109. Поиск документов по классификатору [Електронний ресурс] // WEB-версия: законодательство стран СНГ. – Режим доступу: http://www.base.spinform.ru/klview.fwx?sortord=vdok&startpage=1&razdel=3&klsid=_000000020&qt=0&dtype=0&year=0.

110. Поліщук Л. Форми права власності за законодавством України / Л. Поліщук // Віче. – 2011. – № 14. – С. 13 – 15.

111. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» (Форма № 2): Положення Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 25. – С. 343.

112. Поляков В. Ю. Правове регулювання господарської діяльності некомерційних організацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» /

В. Ю. Поляков; НАН України, Ін-т екон.-прав. досліджень. – Донецьк, 2013. – 17 с.

113. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію [Електронний ресурс] // Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/document/246467463/EU-Ukraine_AA_g_with_changes_Ukr_24.06.13.doc.

114. Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 26 червня 2015 р. Справа № 804/5428/15 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46450393>.

115. Постанова Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 24 березня 2015 р. Справа № 809/869/15 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43285327>.

116. Постанова Полтавського окружного адміністративного суду від 15 квітня 2015 р. Справа № 816/1014/15-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43687663>.

117. Правові проблеми колективної власності в Україні: матеріали «круглого столу» // Право України. – 1996. – № 1. – С. 5 – 31.

118. Предпринимательское право Украины: учебник / [Шишка Р. Б., Сытник А. М., Левков В. Н. и др.]; под ред. Р. Б. Шишки. – Х.: Эспада, 2001. – 624 с.

119. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 25. – Ст. 252.

120. Про визначення органів управління майном загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.01.1995 р. № 18 // Верховна Рада

України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

121. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг: Закон України від 15.03.2012 р. № 4523-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 28. – Ст. 1037.

122. Про внесення змін до статті 92 Земельного кодексу України стосовно визначення права на постійне користування земельними ділянками громадських організацій інвалідів: Закон України від 12.05.2004 р. № 1709-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 416.

123. Про внесення зміни до Постанови Верховної Ради України «Про проект Постанови Верховної Ради України про тлумачення Постанови Верховної Ради України «Про майно загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР» [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 18.02.1997 р. № 71/97-ВР // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

124. Про господарську діяльність в Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 р. № 1076-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 408.

125. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – Ст. 1097.

126. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV, в ред. Закону від 26.11.2015 р. № 835-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 2. – Ст. 17.

127. Про економічну самостійність Української РСР: Закон УРСР від 03.08.1990 р. № 142- XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 34. – Ст. 499.

128. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 «Баланс»: Наказ Мінфіну України від 31.03.1999 р. № 87 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 25. – С. 335.

129. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Мінфіну України від 27.04.2000 р. № 92 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 21. – Ст. 871.

130. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»: Наказ Мінфіну України від 18.10.1999 р. № 242 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 44. – С. 229.

131. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 р. № 165 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 17. – Ст. 519.

132. Про затвердження Порядку використання у 2005 році коштів державного бюджету для надання фінансової підтримки громадським організаціям інвалідів і ветеранів, що мають статус всеукраїнських: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2005 р. № 577 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 28. – Ст. 1648.

133. Про затвердження Порядку використання у 2006 році коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки виконання громадськими організаціями загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2006 р. № 514 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 16. – Ст. 1182.

134. Про затвердження Порядку використання у 2006 році коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2006 р. № 474 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 15. – Ст. 1091.

135. Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2007 р. № 520 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 22. – Ст. 880.

136. Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки виконання молодіжними і дитячими громадськими організаціями загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 р. № 416 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 18. – Ст. 724.

137. Про затвердження Порядку використання у 2009 році коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки молодіжних і дитячих громадських організацій на виконання загальнодержавних програм і проведення заходів стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 р. № 174 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 17. – Ст. 528.

138. Про затвердження Порядку подання фінансової звітності: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 р. № 419 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 9. – Ст. 344.

139. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.

140. Про майно загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР: Постанова Верховної Ради України від 04.02.1994 р. № 3943-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 24. – Ст. 185.

141. Про майнові комплекси та фінансові ресурси громадських організацій колишнього Союзу РСР, розташовані на території України: Постанова Верховної Ради України від 10.04.1992 р. № 2268-XII // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 29. – Ст. 407.

142. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. № 281-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 1. – Ст. 2.

143. Про направлення на повторне перше читання проектів законів України про визначення суб'єктів права власності на розташоване на території України майно загальносоюзних громадських об'єднань (організацій) колишнього

Союзу РСР [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 16.01.2003 р. № 447-IV // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/447-iv>.

144. Про направлення на повторне перше читання проекту Закону України про визначення суб'єктів права власності на розташоване на території України майно загальносоюзних громадських об'єднань (організацій) колишнього Союзу РСР [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 08.09.2005 р. № 2870-IV // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2870-iv>.

145. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 р. № 2494-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 529.

146. Про об'єднання громадян: Закон України від 16/06.1992 р. № 2460-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.

147. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 28.12.1994 р. № 334/94-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 4. – Ст. 28.

148. Про порядок використання у 2006 році коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки громадським організаціям інвалідів і ветеранів: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2006 р. № 351 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 12. – Ст. 812.

149. Про порядок використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки громадським організаціям інвалідів і ветеранів: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 138 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 9. – Ст. 331.

150. Про право власності на окремі види майна: Постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 р. № 2471-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 35. – Ст. 517.

151. Про проект Закону України про правонаступництво на майно загальносоюзних громадських організацій (об'єднань) колишнього Союзу РСР в Україні [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від

17.04.1997 р. № 208/97-ВР // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/208/97-вр>.

152. Про проект Постанови Верховної Ради України про тлумачення Постанови Верховної Ради України «Про майно загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР» [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 01.11.1996 р. № 461/96-ВР // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/461/96-вр>.

153. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45. – Ст. 397.

154. Про сприяння розвитку громадського суспільства в Україні. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки: Указ Президента України від 26.02.2016 р. № 68/2016 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 18. – Ст. 716.

155. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14. – Ст. 80.

156. Публічна власність: проблеми теорії і практики: монографія / під заг. ред. В.А. Устименка / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Чернігів: Десна Поліграф, 2014. – 308 с.

157. Рамазанова У.В. Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / У.В. Рамазанова. – К., 2014. – 18 с.

158. Рекомендація CM/Rec(2007)14 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам (Щодо створення та діяльності неурядових організацій) [Електронний ресурс]: Міжнародний документ від 10.10.2007 р. № CM/Rec(2007)14 // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_937.

159. Рішення Господарського суду Миколаївської області від 11.11.2015 р. Справа № 915/1674/15 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53489026>.

160. Роз'яснення порядку реєстрації прав власності на об'єкти нерухомого майна залежно від форм власності [Електронний ресурс]: Лист Міністерства юстиції України від 11.01.2007 р. № 19-32/2. – Режим доступу: <http://www.informjust.ua/text/528>.

161. Романов О. Про непідприємницькі організації [Електронний ресурс] / О. Романов // Юридичний журнал. – 2005. – № 4. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1654>.

162. Руда Т. В. Вирішення майнових питань релігійних організацій на сучасному етапі державотворення: окремі аспекти / Т. В. Руда // Право України. – 2005. – № 10. – С. 32 – 35.

163. Руда Т. В. Деякі аспекти вирішення майнових питань релігійних організацій на сучасному етапі державотворення / Т. В. Руда // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 12 (50). – С. 113 – 118.

164. Руциньська Т. П. Участь громадських організацій у прийнятті рішень державними органами та органами місцевого самоврядування як фактор забезпечення балансу інтересів у сфері господарювання / С. М. Грудницька, Т. П. Руциньська // Сучасне право творення: питання теорії та практики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 3 – 4 червня 2016 р. – Дніпро: Громадська організація «Правовий світ», 2016. – С. 135 – 137.

165. Руциньська Т. П. Господарсько-правове регулювання діяльності громадських організацій як фактор розвитку громадського сектору в цілому: національний та регіональний аспект / С. М. Грудницька, Т. П. Руциньська // Порівняльне аналітичне право. – 2016. – № 1. – С. 32 – 42.

166. Руциньська Т. П. Господарсько-правовий статус громадських організацій за законодавством країн близького зарубіжжя (на прикладах Російської Федерації, Білорусі та Молдови) / Т. П. Руциньська // Митна справа. – 2012. – № 8 (84). – Ч. 2, кн.1. – С. 481 – 487.

167. Руцинська Т. П. Господарсько-правовий статус громадських організацій у країнах Казахстану та Центральної Азії (на прикладах Вірменії, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану) / Т. П. Руцинська // Вісник Донецького національного університету. Серія В: Економіка і право. – 2011. – Т. 2. – С. 468 – 473.

168. Руцинська Т. П. Господарсько-правовий статус громадських організацій: пропозиції до законодавства [Електронний ресурс] / Т. П. Руцинська // Форум права. – 2016. – № 3. – С. 224 – 229. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_3_41.pdf.

169. Руцинська Т. П. Грошові кошти як об'єкт права власності та джерело формування майна громадської організації / Т. П. Руцинська // Запорізькі правові читання: тези допов. щорічної міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 15–16 травня 2009 р.): у 2-х т. / За заг. ред. С. М. Тимченка і Т. О. Коломоєць. – Запоріжжя: Запоріж. нац. ун-т, 2009. – Т. 1. – С. 278 – 279.

170. Руцинська Т. П. Значення нового законодавства про громадські організації для теорії господарського права та господарського законодавства / Т. П. Руцинська // Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку: матеріали ХУІ Всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. конф. заочної конф., м. Київ, 26 – 27 грудня 2014 р. / ГО «Інститут освітньої та молодіжної політики, Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – К.: ГО «ІОМП», 2014. – С. 234 – 236.

171. Руцинська Т. П. Найменування як ознака громадської організації / Т. П. Руцинська // Научно пространство на Европа, 2008: материалы за 4-а Междунар. науч. практ. конф. – София: «БялГРАД-БГ» ООД, 2008. – Т. 20: Закон. – С. 107 – 110.

172. Руцинська Т. П. Особливості правового режиму майна громадських організацій як суб'єктів господарського права [Електронний ресурс] / Т. П. Руцинська // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 803 – 809. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

173. Руциньська Т. П. Поняття та ознаки громадських організацій як суб'єктів господарського права / Т. П. Руциньська // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Збірник наукових праць. – Донецьк: ДЮОІ, 2010. – № 3 (42). – С. 192 – 199.

174. Руциньська Т. П. Проблеми розвитку законодавства України про громадські організації: господарсько-правовий аналіз [Електронний ресурс] / С. М. Грудницька, Т. П. Руциньська // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 99 – 106. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

175. Руциньська Т. П. Регіоналізація господарських відносин і розвиток законодавства про громадські організації / С. М. Грудницька, Т. П. Руциньська // Актуальні проблеми суспільних наук – 2016: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Пшемишль: Наука і студія, 2016. – Ч. 10: Право. – С. 72 – 76.

176. Руциньська Т. П. Регіоналізація як напрям розвитку законодавства про громадські організації в Україні (господарсько-правовий аналіз) [Електронний ресурс] / С. М. Грудницька, Т. П. Руциньська // Форум права. – 2016. – № 2. – С. 59 – 69. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

177. Руциньська Т. П. Розвиток правового статусу громадських організацій (у контексті господарсько-правового підходу) / С. М. Грудницька, Т. П. Руциньська // Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 3 – 4 червня 2016 р.: у 2-х ч. – Харків: Східноукр. наук. юрид. Організація, 2016. – Ч. 1. – С. 113 – 115.

178. Руциньська Т. П. Співвідношення мети діяльності громадської організації та господарського забезпечення її досягнення / Т. П. Руциньська // Современные направления теоретических и прикладных исследований, 2008: сб. науч. тр. по материалам Междунар. науч.-практ. конф. – Одесса: Черноморье, 2008. – Т. 13: Юридические и политические науки. – С. 78 – 80.

179. Руциньська Т. П. Удосконалення законодавства про громадські організації у світлі євроінтеграції: господарсько-правовий аналіз / Т. П. Руциньська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2015. – Вип. 31. – Т. 2. – С. 60 – 64.

180. Руцинська Т. П. Удосконалення законодавства про громадські організації у світлі євроінтеграції: господарсько-правовий аналіз / Т. П. Руцинська // Сучасна наука: теорія і практика: матеріали V Всеукр. наук.-практ. заоч. конф., м. Київ, 27 – 28 червня 2014 р. – К. : Нова Освіта, 2014. – С. 155 – 156.

181. Руцинська Т. П. Участь громадських організацій у захисті прав і законних інтересів суб'єктів господарювання / Т. П. Руцинська // *Aplikované vědecké novinky – 2014: materiály X mezinárodní vědecko – praktická konference.* – Praha: Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2014. – Díl 6: Právní vědy. Filosofie. – С. 29 – 30.

182. Руцинська Т. П. Характеристика правового статусу громадських організацій як учасників господарських відносин / С. М. Грудницька, Т. П. Руцинська // Проблеми та перспективи реформування права України очима молодих вчених: тези доповідей Всеукр. студент. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 27 березня 2009 р. / За заг.ред. С. М. Тимченка і Т. О. Коломoeць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – С. 326 – 329.

183. Сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/282.htm>.

184. Сергієнко А. М. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні / А. М. Сергієнко, Л. В. Кузенко // Форум вчених – адміністративістів Південно-Східних регіонів України: тези доповідей (Запоріжжя, 26 – 27 жовтня 2006 р.) / За заг. ред. Т. О. Коломoeць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – С. 125 – 129.

185. Сильницький Ю. Правовий та податковий аспекти діяльності релігійних організацій в Україні / Ю. Сильницький // Вісник податкової служби України. – 2002. – № 18. – С. 43 – 44.

186. Сідельнік Л. Залучення організацій громадянського суспільства до надання соціальних послуг в Україні. Аналітичний огляд сучасного стану та перспектив [Електронний ресурс] / Л. Сідельнік // Громадянське суспільство. Український незалежний центр політичних досліджень. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/4197>.

187. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. – М.: Рус. язык, 1989. – 624 с.
188. Слюсаревський М. Про право юридичних осіб засновувати громадські організації та бути їх учасником / М. Слюсаревський // Вісник центру комерційного права. – 2007. – № 25 – 26. – С. 6 – 7.
189. Советское гражданское право. Субъекты гражданского права. – М.: Юрид. лит-ра, 1984. – 288 с.
190. Спасибо-Фатеева И. В. Право граждан на объединение в научно-производственные кооперативы: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / И. В. Спасибо-Фатеева. – Х., 1991. – 20 с.
191. Спасибо-Фатеева І. Форми права власності / І. Спасибо-Фатеева // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 3. – С. 145 – 154.
192. Статут Всеукраїнської громадської організації «Асоціація адвокатів України» (нова редакція) [Електронний ресурс] // Асоціація адвокатів України: сайт Всеукраїнської громадської організації. – Режим доступу: <http://www.uaa.org.ua/about/ustavnew2.pdf>.
193. Статут Громадської організації «Відкрита Україна»: затверджений 27 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://open-court.org/Doki/Статут%20ВГО%20Відкритої%20України.pdf>.
194. Статут громадської організації «Єдиний щит» [Електронний ресурс] // Єдиний щит: сайт громадської організації. – Режим доступу: <http://goes.ks.ua/statut-gromadskoi-organizacii-iedi/>.
195. Статут Громадської організації «ПАЗЛ» [Електронний ресурс] // PAZL CREATIVE: соціальна мережа. – Режим доступу: http://pazl.name/Ctatut_Pazlu.pdf.
196. Статут Громадської організації «Стоп корупції» [Електронний ресурс] // СТОПКОР: Інформаційний портал. – Режим доступу: <https://stopcor.org/statut/>.
197. Статут Міжнародної громадської асоціації «Українська секція

міжнародної поліцейської асоціації» (редакція 2008 р.) [Електронний ресурс] // Міжнародна поліцейська асоціація: інформаційний сайт. – Режим доступу: <http://www.ipa-ua.org/index.php/statut-us-mpa>.

198. Статут Ужгородської молодіжної громадської організації «Єдине студентство» [Електронний ресурс] // Єдине студентство: веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.spudei.org.ua/statut>.

199. Стрільчук В. Удосконалення законодавства у сфері припинення діяльності суб'єкта господарювання, яке не пов'язане з його банкрутством / В. Стрільчук, Н. Іванюк // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 5. – С. 31 – 36.

200. Стройкина Ю. В. Обособление имущества в процессе создания коммерческой организации [Електронний ресурс] // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2003. – № 5. – С. 62 – 66. – Режим доступу: http://vestnik.osu.ru/2003_5/10.pdf.

201. Территория НКО: Границы открыты // Агентство социальной информации. Информационно-аналитический бюллетень. – 2000. – № 16 (45). – С. 14.

202. Тесля Т. Реституція майнових прав релігійних організацій в умовах сучасного українського суспільства / Т. Тесля // Вісник Української академії державного управління при Президентові України. – 2001. – № 1. – С. 312 – 322.

203. Тимчасове застосування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс] // Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?=1&art_id=247667894&cat_id=223223535.

204. Титова О. В. Правове регулювання банкрутства в Україні: шляхи подальшого розвитку [Електронний ресурс] / О. В. Титова // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 4. – С. 167 – 169. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/4_2015/51.pdf.

205. Титова О. В. Окремі аспекти статусу громадських об'єднань, які безпосередньо здійснюють підприємницьку діяльність [Електронний ресурс] / О. В. Титова // Форум права. – 2016. – № 3. – С. 250 – 254. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

206. Тихомиров М. Ю. Юридические лица. Учебно-практическое пособие / М. Ю. Тихомиров. – М.: Юринформцентр, 2003. – 520 с.

207. Тлумачний словник української мови: [понад 12500 статей (близька 40000 слів)]; за ред. В. С. Калачника [2-ге вид., випр. і доп.]. – Х.: Прапор, 2005. – 992 с.

208. Толковый словарь живого великорусского языка / [авт.-уклад. Даль В.] – М.: Рус. язык. – 1989. – Т. 2. – 779 с.

209. Третій сектор в Україні: проблеми становлення / М. Ф. Шевченко (кер. авт. кол.), В. А. Головенько, Ю. М. Галустян та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. – 173 с.

210. Третій сектор і законодавча влада: перспективи співпраці: зб. матеріалів Круглого столу. – К.: Міжнар. фонд «Відродження», 2001. – 24 с.

211. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/ru/publish/article?art_id=246581344&.

212. Український Д. Статусне законодавство для непідприємницьких організацій / Д. Український, М. Лациба, О. Вінніков, Л. Сідельник // Пріоритети розвитку громадянського суспільства України. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2008. – С. 65 – 86.

213. Устименко В. Загальні та спеціальні ознаки публічної власності як предмет наукових досліджень / В. Устименко, Р. Джабраїлов // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 4. – С. 185 – 200.

214. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі [Електронний ресурс] // Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД): офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/fundamentalni-printcipi-shchodo-statusu-neuriadovikh-organizatcii-v-evropi/lang/tab01>.

215. Харитонова О. І. До питання про характеристику права державної власності / О. І. Харитонова // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. – Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2007. – № 33. – С. 253 – 259.

216. Харитонова О. І. Право господарського відання та право оперативного управління: проблемні питання / О. І. Харитонова // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. – Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2008. – Вип. 38. – С. 245 – 249.

217. Харьш М. О деятельности негосударственных общественных организаций за рубежом [Электронный ресурс] / М. Харьш // LEGEA § 1 VIATA. – 2014. – APRILIE № 4. – С. 149 – 152. – Режим доступа: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2014/4-3/39.pdf>.

218. Хозяйственное право: учебник / [В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.]; под ред. В. К. Мамутова. – К.: Юринком Интер, 2002. – 912 с.

219. Хозяйственное право Украины: учебник / [под ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного]; 2-е изд., переработ. и доп. – Х.: Одиссей, 2006. – 496 с.

220. Церетелі Л. Відображення доходів і витрат благодійної організації в обліку та звітності / Л. Церетелі // Вісник податкової служби України. – 2002. – № 32. – С. 33 – 45.

221. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.

222. Чепурнов В. Щодо питання права власності благодійних організацій / В. Чепурнов // Підприємництво, господарство і право. – 2002 – № 11. – С. 44 – 45.

223. Чернов В. Третій сектор в Беларусі [Электронный ресурс] / В. Чернов. – Режим доступа: <http://www.nmnby.org/pub/0802/18m.html>.

224. Чунаєв О. Розподіл майна громадських об'єднань (організацій) колишніх СРСР та Української РСР: проблеми та механізми їх розв'язання / О. Чунаєв // Економічний часопис. – 2003. – № 3. – С. 42 – 45.

225. Шаклеина Е.В. Конфликт интересов в некоммерческих организациях / Е. В. Шаклеина // Научные труды Российской академии юридических наук: [в 3-х т.]. – М.: Юрист, 2004. – Вып. 4. – Т. 1. – С. 1058 – 1061.

226. Шарий В. І. Глобалізація та регіоналізація місцевого розвитку як основні суперечливі фактори впливу на місцеве самоврядування [Електронний ресурс] / В. І. Шарий // Державне управління: теорія та практика: електронне наукове фахове видання. – 2011. – № 1. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Shariy.pdf>.

227. Щербина В. С. Господарське право: підручник / В. С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 480 с.

228. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права: монографія / В. С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.

229. Щодо здійснення неприбутковою організацією підприємницької діяльності [Електронний ресурс]: Лист ДФС України від 10.08.2015 р. № 16782/6/99-99-19-02-02-15 // Вісник: офіційне видання Державної фіскальної служби України. – 2015. – 01 вересня. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8724>.

230. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2003. – Т. 6. – 736 с.

231. Яськів Б. А. Правовий режим майна акціонерного товариства [Електронний ресурс] / Б. А. Яськів // Юридична наука. – 2011. – № 6. – С. 68 – 76.

232. Яцків Т. Законодавчі умови участі громадськості у процесі прийняття рішень на національному та місцевому рівні в Чехії: корисні спостереження для України [Електронний ресурс] // Т. Яцків. – Режим доступу: <http://www.lawngo.net/index.php?itemid=1832>.

233. Bulgarian Non-Profit Legal Entities Act (December 27, 2000) [Electronic text data]. – Mode of access: <http://www.icnl.org/news/2000/27-Dec.html>. – (Дата звернення: 28.05.2013 р.).

234. CROATIA NGO SECTOR ASSESSMENT [Electronic text data]. – Mode of access: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADE311.pdf.

235. Estonian Civil Society Development Concept [Electronic text data]. – Mode of access: <http://www.ngo.ee/node/1090>. – (Дата звернення: 28.05.2013 р.).

236. Law on Associations [Electronic text data] // Official Gazette. – No. 74. – 2014. – Mode of access: https://udruga.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Law%20on%20Associations_%20014_ENG.pdf.

237. Law on Normative Legal Acts (*1996, as amended 2005*) Law of the Kyrgyz Republic of 1 July 1996 № 34 [Electronic text data] // LEGISLATIONLINE. – Mode of access: <http://www.legislationline.org/documents/id/3653>.

238. Law on Public Benefit Activity and Volunteerism (April 24, 2003) [Electronic text data] // LEGISLATIONLINE. – Mode of access: <http://www.legislationline.org/documents/id/4594>. – (Дата звернення: 28.05.2013 р.).

239. Non-profit Associations Act (Passed 6 June 1996) [Electronic text data]. – Mode of access: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5733>. – (Дата звернення: 28.05.2013 р.).

240. REGISTRATION AND ACTIVITIES [Electronic text data] // NGO.BG.Info. – Mode of access: <http://www.ngobg.info/en/static/legislation.html>. – (Дата звернення: 28.05.2013 р.).

241. The Law on Associations: Parliamentary Act of April 7, 1989 [Electronic text data]. – <http://www.cof.org/sites/default/files/documents/files/Poland/Poland%20Law%20on%20Associations.pdf>.

242. Wæver O. Region in the Making – A Blueprint for Baltic Sea Politics / O. Wæver, P. Joenniemi // The Baltic Sea Region: Conflict or Co-operation? Region-Making, Security, Disarmament and Conversion. – Kiel, 1991. – P. 13 – 60.

243. Williams L.-K. The Baltic Sea Region: Forms and Functions of Regional Co-operation [Electronic text data] / L.-K. Williams // Humboldt-Universität zu Berlin. – Mode of access: <http://www2.rz.hu-berlin.de/BaltSeaNet/Publications/williams.html/>.

Д О Д А Т К И

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін і доповнень до Господарського кодексу України щодо господарсько-правового статусу громадських організацій (об'єднань)

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

I. Доповнити Господарський кодекс (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144, із наступними змінами) такою главою 11-1:

Глава 11-1.

**ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
(ОБ'ЄДНАНЬ) ЯК СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Стаття 127-1. Громадські організації (об'єднання) у сфері господарювання

1. Громадська організація (об'єднання) як суб'єкт господарського права – це майново відокремлена організація, легітимізована в установленому порядку, наділена господарською компетенцією, яка несе самостійну відповідальність за результати господарювання і може здійснювати господарську діяльність безпосередньо або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи, з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання доходу, який після покриття витрат і сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів спрямовується на забезпечення досягнення ГО мети своєї основної діяльності та задоволення суспільних потреб.

2. Особливості господарсько-правового статусу громадських організацій (об'єднань) визначається Законом України «Про громадські об'єднання» та цим Кодексом.

3. Громадські організації (об'єднання) можуть здійснювати некомерційну господарську діяльність, що відповідає цілям організації (об'єднання), доходи від якої спрямовуються на забезпечення її основної діяльності.

Громадські організації (об'єднання) мають право здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадської організації (об'єднання), або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадської організації (об'єднання) та за умови використання доходу від неї для досягнення статутних цілей. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадською організацією (об'єднанням) включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. Громадські організації (об'єднання), які здійснюють підприємницьку діяльність, втрачають статус неприбуткової організації у процесі оподаткування. Громадські організації (об'єднання), які здійснюють підприємницьку діяльність, мають право на податкові пільги, визначені законом.

4. На громадські організації (об'єднання) поширюються загальні правила ведення господарської діяльності. Спеціальне законодавство про громадські організації (об'єднання) може надавати лише додаткові права і правові засоби, які можуть бути вжиті для заохочення їхньої діяльності. ГО можуть здійснювати будь-яку господарську діяльність для сприяння своїй основній діяльності, без вимагання спеціальних дозволів, але за умов виконання встановлених для всіх суб'єктів господарювання ліцензійних або регуляторних вимог, які зазвичай застосовуються щодо відповідної діяльності.

5. Суб'єктам господарювання гарантується добровільність членства (за винятком випадків, передбачених законом). Статут не може невинувато обмежувати право будь-яких суб'єктів господарювання приєднуватися до

громадської організації (об'єднання) на основі членства. Суб'єктам господарювання гарантується неможливість виключення з громадської організації (об'єднання) під впливом будь-якої дискримінації.

6. У випадку банкрутства правосуб'єктність громадської організації (об'єднання) може бути припинена у примусовому порядку.

7. Громадські організації (об'єднання) можуть бути всеукраїнські, регіональні та інші.

Стаття 127-2. Регіональні громадські організації (об'єднання)

1. Суб'єкти господарювання мають право на створення регіональних громадських організацій (об'єднань).

2. Місцеві осередки всеукраїнських громадських організацій (об'єднань) зі статусом юридичної особи мають право на застосування до них статусу регіональних громадських організацій (об'єднань).

3. Зареєстрована громадська організація (об'єднання), створена суб'єктами господарювання, може набути регіонального статусу за наявності у неї відокремлених підрозділів або місцевих громадських організацій у більшості адміністративно-територіальних одиниць регіону, якщо вона підтвердила такий статус у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

4. Регіональні громадські організації мають право створювати всеукраїнські громадські спілки.

Стаття 127-3. Статут громадської організації (об'єднання), її державна реєстрація

1. Статут громадської організації (об'єднання), окрім передбачених спеціальним законодавством про громадські організації (об'єднання), повинен містити відомості про місцезнаходження ГО, про порядок формування майна, про розмір і порядок утворення статутного та іншого фондів, порядок скликання

вищого органу управління і порядок затвердження ним фінансових та інших звітів.

2. Внесення змін до статуту здійснюється за рішенням вищого органу управління громадської організації (об'єднання), яке приймається одногolosно, якщо статутом не передбачено інший порядок і за умови, що прийняте у такому порядку рішення не порушує права інших суб'єктів господарювання, що є членами громадської організації (об'єднання).

3. Громадська організація (об'єднання) повідомляє про внесення змін до статуту, зміни у складі органів управління, зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадську організацію (об'єднання), зміну місцезнаходження громадської організації (об'єднання) протягом 60 днів з дня прийняття відповідного рішення. Відповідне рішення вступає в дію з моменту державної реєстрації передбачених ним змін.

Стаття 127-4. Управління громадською організацією (об'єднанням)

1. Порядок управління громадською організацією (об'єднанням) визначається самостійно у її статуті. У статуті рекомендується визначати у тому числі процедуру скликання вищого органу управління, а також спосіб, яким цей орган повинен схвалювати фінансові та інші звіти.

2. У організаційно-господарських цілях рекомендується налагодження внутрішнього і зовнішнього громадського контролю за діяльністю органів управління громадських організацій (об'єднань) для попередження зловживань.

Стаття 127-5. Майно громадської організації (об'єднання)

1. Майно громадської організації (об'єднання) належить їй на праві колективної власності. Громадська організація (об'єднання) володіє, користується і розпоряджається своїм майном в інтересах необмеженого кола осіб для задоволення суспільних потреб відповідно до закріплених у статуті цілей основної діяльності ГО. Кошти та інше майно громадської організації

(об'єднання) не можуть перерозподілятися між їх членами і використовуються для виконання статутних завдань.

2. Громадська організація (об'єднання), яка отримує державну підтримку, зобов'язана діяти на підставі незалежної оцінки земельних ділянок, нерухомого майна або інших значних активів у разі їх придбання або відчуження.

3. Громадська організація (об'єднання) може визначити правонаступника, який отримає майно такої організації у випадку припинення її діяльності, лише після задоволення вимог кредиторів. У випадку, коли правонаступника не визначено або громадська організація (об'єднання) отримувала напередодні припинення своєї діяльності державну підтримку, вона зобов'язана передати майно або іншій громадській організації (об'єднанню), цілі якої найбільше відповідають її цілям, або державі на здійснення відповідних цілей. У випадку, коли цілі громадської організації (об'єднання) або засоби задля їх досягнення, використані громадською організацією (об'єднанням), визнано за правопорушення, правонаступником є держава.

Стаття 127-6. Державна підтримка господарської діяльності громадських організацій (об'єднань)

1. Всеукраїнські, регіональні та інші громадські організації (об'єднання) мають право на державну підтримку їх господарської діяльності. Метою державної підтримки господарської діяльності громадських організацій (об'єднань) є заохочення громадської ініціативи у сфері господарювання.

2. Форма державної підтримки господарської діяльності громадської організації (об'єднання) залежить від характеру її основної діяльності і публічного інтересу в ній. Зміни у визначених статутом цілях основної діяльності громадської організації (об'єднання) можуть призвести до зміни або припинення державної підтримки.

Стаття 127-7. Звітність громадських організацій (об'єднань)

Громадські організації (об'єднання), які отримують фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, зобов'язані подавати та оприлюднювати звіти про цільове використання цих коштів відповідно до закону.

Громадські організації (об'єднання) зобов'язані:

зберігати правоустановчі документи, документи, в яких міститься інформація про діяльність, яка здійснена відповідно до мети (цілей) та завдань; зберігати і регулярно оновлювати інформацію, достатню для ідентифікації згідно з вимогами закону кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) громадського об'єднання, а також надавати її державному реєстратору у випадках та в обсязі, передбачених законом. Ця інформація не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом;

готувати річні фінансові звіти із зазначенням детального аналізу доходів і витрат;

здійснювати заходи контролю, щоб забезпечити зарахування і витрачання повністю всіх коштів у спосіб, що узгоджується з цілями та завданнями заявленої діяльності громадського об'єднання;

забезпечити ведення обліку та зберігання не менше п'яти років усіх необхідних облікових документів стосовно внутрішніх та міжнародних операцій, а також інформації, зазначеної у пунктах 1 і 2 цієї частини, і надавати її компетентним державним органам на відповідний запит, а також в інших випадках, передбачених законодавством;

подавати щорічні звіти членам громадської організації (об'єднання) щодо їх рахунків і діяльності;

подавати щорічний фінансовий звіт і звіт про свою діяльність контролюючому державному органу, в т.ч. повідомляти про те, яку частину їх витрат спрямовано на залучення коштів і на адміністративні витрати;

проводити незалежний аудит рахунків, за винятком громадських організацій (об'єднань) і їх підприємств, що є суб'єктами мікропідприємництва, які звільняються від обов'язку проведення аудиту їх рахунків незалежною особою.

Стаття 127-8. Відповідальність громадської організації (об'єднання)

Громадська організація (об'єднання) несе самостійну відповідальність за зобов'язаннями, набутими від її імені. Засновники та члени ГО, а також вигодонабувачі не несуть відповідальності за зобов'язаннями ГО.

Стаття 127-9. Участь громадських організацій (об'єднань) у організації господарської діяльності

1. Органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування повинні залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, в роботі яких беруть участь представники громадських організацій (об'єднань).

2. Всеукраїнські громадські організації (об'єднання) мають право приймати участь у процесі формування і реалізації державної політики. Питання, винесені на розгляд органів державної влади всеукраїнськими громадськими організаціями (об'єднаннями), є обов'язковими до розгляду органами державної влади.

3. Регіональні громадські організації (об'єднання) мають право приймати участь у вирішенні питань місцевого значення. Питання, винесені на розгляд органів місцевого самоврядування регіональними громадськими організаціями (об'єднаннями), є обов'язковими до розгляду органами місцевого самоврядування.

Стаття 127-10. Припинення громадських організацій (об'єднань) як суб'єктів господарської діяльності

Припинення у примусовому порядку за рішенням суду можливе у випадку банкрутства, а також тривалої бездіяльності.

ГО, яка є суб'єктом некомерційної господарської діяльності і здійснює господарську діяльність, що не відповідає статутним цілям, підлягає реорганізації. Реорганізація ГО у ГО з іншою метою діяльності потребує згоди всіх засновників. Реорганізація ГО у господарські організації, які не мають основною метою задоволення суспільних потреб, забороняється.

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
Центр законодавчих ініціатив

83050, м. Донецьк, бул. Пушкіна, 32
тел. (062) 334-26-24, факс 335-78-74
E-mail: fond@region.donbass.com

ДОНЕЦКИЙ ОБЛАСТНОЙ СОВЕТ
Центр законодательных инициатив

83050, г. Донецк, бул. Пушкина, 32
тел. (062) 334-26-24, факс 335-78-74
E-mail: fond@region.donbass.com

16.11.2011 № 073/44

ДОВІДКА

Цією довідкою Донецька обласна громадська організація «Центр законодавчих ініціатив» підтверджує, що результати дисертаційного дослідження Рущинської Тетяни Петрівни на тему «Господарсько-правовий статус громадських організацій» було розглянуто і визнано такими, що мають практичне значення та доцільні до використання у законотворчості. Їх буде використано при підготовці пропозицій по вдосконаленню законодавства про громадські організації.

Директор ДОГО «Центр законодавчих ініціатив»

Р.О.Коваленко

ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ

THE UKRAINIAN CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

01601, Київ, МПС, вул. Велика Житомирська, 33,
 телефон: (044) 272-29-11, факс: (044) 272-33-53
<http://www.ucci.org.ua>

33, vul. Velyka Zhytomyrska, Kyiv, 01601, Ukraine,
 phone: (044) 272-29-11, fax: (044) 272-33-53
 e-mail: ucci@ucci.org.ua

Розрахунковий рахунок 260020128332 в Укресімбанку м. Києва, МФО 322313 Код ЗКПО 00016934

20 квітня 2016 року № 3091 /05.0-7.3

ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ
 ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ
 В СПЕЦІАЛІЗОВАНУ ВЧЕНУ РАДУ ПО ЗАХИСТУ
 КАНДИДАТСЬКИХ (ДОКТОРСЬКИХ)
 ДИСЕРТАЦІЙ Д 11.170.02

ДОВІДКА

Результати дослідження Руцинської Тетяни Петрівни на тему «Господарсько-правовий статус громадських організацій» мають практичне значення для громадських організацій, які вступають у господарські відносини, і рекомендуються до використання у законотворчій діяльності, а також правозастосовній діяльності громадських організацій як суб'єктів господарювання.

Віце-президент

М.Д. Гавриленко